

VIII

TEORIE CENTRÁLNÍHO A SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ

Tato kapitola obsahuje teoretickou analýzu názorů, které se v dějinách ekonomického myšlení zformulovaly ve prospěch centrálního a svobodného bankovníctví i proti nim. Na začátku se podíváme na odbornou diskusi těch, kteří podporují privilegovaný bankovní systém, jenž se neřídí tradičními právními principy, a proto může vést k expanzi úvěru (bankovní škola), a těch teoretiků, kteří vždy prosazovali, že banky mají dodržovat univerzální pravidla a principy (měnová škola).¹ Analýza a hodnocení teoretických přínosů obou škol nám umožňují studovat polemiku mezi stoupenci

¹ Definice pojmů „bankovní škola“ a „měnová škola“ používané v textu se v podstatě shodují s návrhy Anny J. Schwartz. Podle ní se teoretické měnové školy domnívají, že peněžní politika by měla být disciplinovaná a podléhat všeobecným právním předpisům a principům, zatímco členové bankovní školy obhajují to, aby banky (a konečně i centrální banka) mohly jednat zcela podle svého uvážení a dokonce aby nemusely dbát na tradiční právní principy. V podstatě Anna J. Schwartz poznamenává, že celkový spor spočívá v otázce,

zda má být politika řízena pravidly (což je podporováno příznivci měnové školy), nebo zda by autority měly umožnit volnost jednání (což je podporováno příznivci bankovní školy). (Viz článek Anny Schwartz „Banking School, Currency School, Free Banking

centrálního bankovníctví a obhájí bankovníctví svobodného. Uvidíme, že zpočátku členové měnové školy celkem vzato bránili centrální bankovníctví a teoretikové bankovní školy upřednostňovali systém svobodného bankovníctví. Nakonec však zastánci inflačních teorií bankovní školy získali převahu, ironicky pod patronací centrální banky. Jedním z nejdůležitějších závěrů naší analýzy je, že se centrální banka, která zdaleka není výsledkem spontánního procesu společenské spolupráce, ukázala jako nezbytný důsledek systému soukromého bankovníctví založeného na částečných rezervách. V kontextu částečných rezerv jsou to samotní soukromí bankéři, kdo nakonec žádají pomoc od věřitele poslední instance, aby přežili cyklické ekonomické krize a recese, které systém vyvolává. Kapitolu obohatíme pohledem na teorém nemožnosti ekonomické kalkulace za socialismu. Pokud se tento teorém použije na fungování centrální banky, vysvětlí problémy administrativních bankovních zákonů tak, jak je známe. Nakonec budeme zdůvodňovat názor, že zastánci současného svobodného bankovníctví dělají chybu v tom, že přijímají a ospravedlňují praxi částečného krytí, a nevidí, že tento ústupek nezbytně vede nejen k oživení centrálních bank, ale také ke spuštění cyklických krizí, které poškozují ekonomiku i společnost.

1.

KRITICKÁ ANALÝZA BANKOVNÍ ŠKOLY

V této sekci budeme zkoumat teoretická tvrzení, která si vytvořili zastánci bankovníctví s částečnými rezervami, aby tento systém ospravedlnili. Ačkoliv tato tvrzení byla tradičně považována za výsledek sporu bankovní a měnové školy, který se zformoval v Anglii během první poloviny devatenáctého století, nejstarší spory o systému částečných rezerv a dva protichůdné názory (bankovní pohled proti pohledu měnovému)

School“, který se objevil ve svazku 1 *New Palgrave: Dictionary of Money and Finance* [Londýn: Macmillan, 1992], s. 148–151).

Lze vysledovat již v přínosu teoretiků salamanské školy v 16. a 17. století.

BANKOVNÍ A MĚNOVÝ POHLED A SALAMANSKÁ ŠKOLA

Teoretikové salamanské školy významně přispěli k poznání v oblasti peněžnictví, kterou důkladně studovali.²

Prvním scholastickým učencem, který napsal pojednání o penězích, byl Diego de Covarrubias y Leyva, který v r. 1550 publikoval *Veterum collatio numismatum* („Sbírka o starých penězích“). V této práci známý segovský biskup zkoumá historii znehodnocení castilské maravedi a shromažďuje velké množství statistických údajů o cenovém vývoji. Ačkoliv z Covarrubiasova pojednání vyplývají nejdůležitější prvky kvantitativní teorie peněz, chybí v něm explicitní peněžní teorie.³ Až několik let poté, v r. 1556, Martín de Azpilcueta jednoznačně prohlásil, že růst cen neboli pokles kupní síly peněz jsou výsledkem zvyšování nabídky peněz, které bylo odstartováno v Castile masivním přívalem drahých kovů z Ameriky.

² Zvláště viz výzkum Marjorie Grice-Hutchinsonové zveřejněný pod vedením F. A. Hayeka, *The School of Salamanca: Readings in Spanish Monetary Theory, 1544–1605*; Rothbard, „New Light on the Prehistory of the Austrian School“, s. 52–74; Alejandro A. Chafuen, *Christians for Freedom: Late-Scholastic Economics* (San Francisco: Ignatius Press, 1986), s. 74–86. K práci Marjorie Grice-Hutchinsonové viz pochvalné komentáře, které Fabián Estapé zveřejnil ve svém úvodu třetího španělského vydání knihy Josepha A. Schumpetera, *The History of Economic Analysis [Historia del análisis económico* (Barcelona: Editorial Ariel, 1994), s. XVI–XVII].

³ Použili jsme vydání *Omnia opera*, zveřejněné v Benátkách v r. 1604. Svazek 1 zahrnuje pojednání o penězích Diega de Covarrubiasa pod kompletním názvem *Veterum collatio numismatum, cum his, quae modo expenduntur, publica, et regia auctoritate perpensa*, s. 669–710. Davanza-ti tuto práci často cituje a Ferdinando Galiani tak činí také v kapitole 2 svého slavného díla, *Della moneta*, s. 26. Carl Menger také odkazuje na Covarrubiasovo pojednání ve své knize *Principles of Economics* (New York a Londýn: New York University Press, 1981), s. 317, s. 257 v originální verzi, *Grundsätze der Volkswirtschaftlehre*.

Popis vztahu mezi množstvím peněz a cenami od Martina de Azpilcuety je opravdu bezchybný:

V zemích, kde je vážný nedostatek peněz, všechny další prodejné komodity a dokonce i lidská práce jsou oceňovány penězi méně než tam, kde je peněz hodně; zkušenost například ukazuje, že ve Francii, kde je méně peněz než ve Španělsku, chléb, víno, oděvy a lidská práce stojí mnohem méně; a i když ve Španělsku bylo peněz méně, prodejní komodity a lidská práce byly ceněny méně než poté, co byla objevena Indie a Španělsko bylo zaplaveno zlatem a stříbrem. *Důvodem je skutečnost, že peníze jsou ceněny více, pokud je jich na daném místě a v daném čase nedostatek, než pokud je jich hojnost.*⁴

Ve srovnání s hlubokými a detailními studii, které byly na téma peněžní teorie salamanské školy provedeny, byla vyvinuta pouze malá snaha analyzovat a ohodnotit názory scholastiků na bankovníctví.⁵ Teoretikové salamanské školy však bankovní praktiky důkladně studovali a celkem vzato se stali předzvěstí různých teoretických názorů, které se po více než dvou staletích objevily v diskusích mezi členy bankovní školy a členy měnové školy.

Již v kapitole 2 jsme zmínili ostrou kritiku systému částečných rezerv, kterou uvedl doktor Sarvavia de la Calle v závěrečných kapitolách své knihy *Instrucción de mercaderes*. Podob-

⁴ Martín de Azpilcueta, *Comentario resolutorie de cambios*, s. 74–75; kurzíva doplněna. Přesto Mikuláš Koperník předešel Martina de Azpilcueta o téměř třicet let a ve své knize *De monetae cudendae ratio* (1526) formuloval (více zárodečnou) verzi kvantitativní teorie peněz. Viz Rothbard, *Economic Thought Before Adam Smith*, s. 165.

⁵ Viz například komentáře Francisca Gómeze Camacha, které uvedl ve svém úvodu k práci Luise de Moliny, *La teoría del justo precio* (Madrid: Editora Nacional, 1981), s. 33–34; poznámky Restituto Sierra Bravo z *El pensamiento social y económico de la escolástica desde sus orígenes al comienzo del catolicismo social*, svazek 1, s. 214–237; článek od Francisca Beldy, o kterém pojednáváme na následujících stranách; a nejnovější článek Huerty de Soto „New Light on the Prehistory of the Theory of Banking and the School of Salamanca“.

ným způsobem, i když ne tak silně kriticky jako Saravia de la Calle, analyzovali bankovníctví Martín de Azpilcueta a Tomás de Mercado, jejichž práce zahrnovala seznam požadavků pro poctivé a zákonné dohody o peněžních depozitech v bankách. Tito raní autoři by mohli být nazíráni jako členové vznikající „měnové školy“, která se dlouze vyvíjela v samotném středu salamanské školy. Tito učenci přijali typicky konzistentní, pevný postoj k zákonným požadavkům na smlouvy o bankovních depozitech stejně jako obecně kritický a obezřetný postoj vůči bankovníctví.

Druhá výrazná skupina teoretiků je vedena Luisem de Molinou a patří do ní i Juan de Lugo a Leonardo de Lesio a v menší míře i Domingo de Soto. Jak bylo řečeno v kapitole 2, tyto autoři následují příklad Moliny a podobně jako on požadují pouze slabý právní základ pro smlouvu o peněžních depozitech v bankách a akceptují praktiky částečných rezerv, přičemž argumentují, že taková smlouva je spíše „nejistou“ půjčkou či mutuem než depozitem. Nebudeme zde opakovat všechny argumenty proti Molinově postoji ke smlouvě o bankovním depozitu. Stačí říci, že jeho postoj vychází z obecně rozšířeného nesprávného názoru, jehož kořeny sahají až ke středověkým glosátorům a jejich komentářům o institutu *deposita confessata*. Nyní nás zajímá pouze skutečnost, že tato druhá skupina scholastiků byla mnohem shovívavější ve své kritice bankéřů a šla až tak daleko, že ospravedlňovala bankovníctví s částečnými rezervami. Není proto přehnané považovat tuto skupinu za ranou „bankovní školu“ v rámci salamanské školy. Tak jako to udělali jejich angličtí i kontinentální nástupci o několik století později, zastánci této školy nejen ospravedlňovali bankovníctví částečných rezerv jasně porušující tradiční právní principy, ale rovněž věřili, že tento systém přináší velké výhody ekonomice.

Přestože argumenty Luise de Moliny týkající se bankovních smluv stojí na velmi vratkém teoretickém základě a v určitém smyslu znamenají krok zpět ve srovnání s přístupem jiných členů salamanské školy, měli bychom si povšimnout, že Molina byl prvním v tradici „bankovní školy“, kdo si uvědomil, že

šky a ostatní dokumenty, které na vyžádání autorizují platbu určitého množství deposita, plní naprosto stejnou funkci jako hotovost. Proto není pravda, že, ačkoliv se v to široce věří, teoretikové anglické bankovní školy devatenáctého století byli první, kdo objevil, že běžná deposita v bankách tvoří část celkové nabídky peněz, a proto ekonomiku ovlivňují stejně jako bankovky. Luis de Molina tento fakt ilustroval jasně již o dvě století dříve ve Sporů 409 ve své práci *Tratado sobre los cambios* [„Treatise on Exchanges“]. Molina konstatuje:

Lidé platí bankéřům dvojným způsobem: jednak v hotovosti tím, že jim dávají mince; jednak směnkami nebo jinými typy příkazů, na jejichž základě se ten, kdo musí platit, pro banku stává dlužníkem částky, kterou příkaz uvádí a která bude zaplacená člověku, jenž příkaz do banky dává.⁶

Molina zvláště odkazuje na určité dokumenty, které nazývá *chirographis pecuniarum* („napsané peníze“) a které byly užívány jako platba při mnohých transakcích na trhu. Tudíž:

Ačkoliv se mnoho transakcí provádí v hotovosti, většina z nich je prováděna dokumenty, které osvědčují fakt, že buď banka dluží peníze někomu, nebo že se někdo zavazuje zaplatit a peníze zůstávají v bance.

Molina dále ukazuje, že tyto šeky se považují za instrument „na požádání“: Pojem „požádání“ se všeobecně užívá k popisu těchto plateb, protože peníze musí být zaplacený v momentě, kdy je příkaz předložen a přčten.⁷

Důležitější je, že Molina dlouho před Thorntonem v r. 1797 a Penningtonem v r. 1826 vyslovil zásadní názor, že celkový objem peněžních transakcí realizovaných na trhu by nemohl být prováděn s objemem hotovosti, která na trhu mění majitele, kdyby nebylo peněz, jež banky vytváří svými záznamy o vkladech, a šeků, které vkladatelé proti těmto vkladům vysta-

⁶ Molina, *Tratado sobre los cambios*, s. 145.

⁷ *Ibid.*, s. 146.

vují. Z tohoto důvodu finanční aktivity bank vyúsťují v tvorbu nového množství peněz (ve formě deposit) *ex nihilo*, které jsou užívány při transakcích. Ve skutečnosti Molina výslovně říká:

Většina předem uzavíraných transakcí [je uzavírána] prostřednictvím podepsaných dokumentů, protože není dost peněz, které by umožnily, aby za obrovské množství zboží k prodeji na trhu bylo placeno v hotovosti nebo aby mohlo být uzavřeno tolik obchodních dohod.⁸

Konečně, Molina striktně rozlišoval mezi těmi operacemi, které zahrnují poskytování půjčky, protože ty dočasně odkládají platbu dluhu, od těch, které jsou prováděny v hotovosti šekem nebo bankovním vkladem. Shrnuje:

Musíme varovat, že zboží nemůže být považováno za nakoupené na úvěr, pokud je cena vyzvednuta z bankovního účtu, i když nedochází k okamžité platbě hotovosti; banka totiž zaplatí dlužnou částku v hotovosti po skončení obchodování, nebo dokonce ne dříve.⁹

Juan de Lugo v souvislosti s tímto přísně zachovává doktrínu Moliny a nahlíží na peněžní deposita v bankách jako na „nejistou“ půjčku nebo mutuuum, které bankéř může použít pro své vlastní obchody, dokud je vkladatel nepožaduje zpět.¹⁰

Molina a Lugo natolik nechápou právní základ smlouvy o bankovním depositu, že dokonce tvrdí, že může mít odlišnou právní povahu pro každou zúčastněnou strany (tzn. že zároveň může být depositem pro vkladatele a půjčkou pro

⁸ Ibid., s. 147; kurzíva doplněna.

⁹ Ibid., s. 149.

¹⁰ Quare magis videntur pecuniam precario mutuo accipere, reddituri quotiscumque exigetur a deponente. Communiter tamen, pecunia illa interim negotiantur, et lucrantur, sine ad cambium dando, sine aliud negotiationis genus exercendo.

Toto je přímá citace ze s. 406, oddíl 5, č. 60 z „De Cambiis“ od Luga Hispalense, *Societatis Iesu, Disputationum de iustitia et iure*.

bankéře). Tito dva teoretikové v tom evidentně nevidí žádný rozpor a s ohledem na bankovní aktivity se uspokojují s doporučením pro bankéře, aby jednal „obezřetně“ a v souladu se zákonem velkých čísel držel takovou likviditu, která bude vždy dostačující pro uspokojení „obvyklých“ požadavků klientů na vrácení vkladů. Nejsou schopni si uvědomit, že jejich standard obezřetnosti není objektivním kritériem adekvátním pro řízení aktivit bankéřů. S jistotou není v souladu se schopností bankéřů kdykoliv vrátit všechna deposita, která mají v držení, přičemž Molina a Lugo zdůrazňují, že bankéři páchají „smrtný hřích“, když používají prostředky svých vkladatelů spekulativně a neopatrně, *dokonce i když tyto aktivity dopadnou dobře a oni mohou vrátit vkladatelům jejich peníze včas*.¹¹ Navíc standard obezřetnosti není dostačující podmínkou: bankéř může jednat velmi opatrně, ale nemusí být velmi předvídativý nebo může mít smůlu v podnikání, a proto když přijde čas placení, nemá dostatečnou likviditu a nemůže vklady vrátit.¹² Co je pak přijatelným standardem obezřetnosti? Na tuto otázku zjevně neexistuje žádná objektivní odpověď, která by mohla sloužit jako návod v bankovníctví. Navíc, jak uvádíme v předchozích kapitolách, zákon velkých čísel není aplikovatelný na systém bankovníctví s částečnými rezervami, protože úvěrová expanze obsažená v těchto bankovních praktikách vede k opakujícím se cyklům ekonomického rozmachu a recese, které bankéřům vždy způsobují problémy. Bankovníctví totiž samo vytváří krize likvidity, a tím širokou nesolventnost bank. V každém případě pokud uhodí krize, je vysoce pravděpodobné, že banka nebude schopna platit, tzn. pozastaví výplaty, a i pokud nakonec budou všichni její věři-

¹¹ Nejjasněji a nejpřesněji vyjadřuje tento princip patrně Juan de Lugo, jak jsme viděli v poznámce 102 kapitoly 2.

¹² Jinými slovy, bankéř se může dopustit čistých či ryzích podnikatelských chyb (nepojistitelných zákonem velkých čísel), které vyústí ve vážné obchodní ztráty bez ohledu na míru jeho obezřetnosti. Koncept „ryzí chyby“ viz Israel Kirzner, „Economics and Error“, v *Perception, Opportunity and Profit* (Chicago: The University of Chicago Press, 1979), kap. 8, s. 120–136.

telé mít štěstí a dostanou své peníze, tak i v ideálních podmínkách se tak stane po dlouhém likvidačním procesu, ve kterém se role vkladatele změní. Ztratí okamžitou dostupnost svých peněz a stávají se *nucenými věřiteli*, kteří nemají jinou možnost než odložit výběr svých vkladů, dokud neskončí likvidace banky.

Tomás de Mercado byl nepochybně motivován výše uvedenými úvahami, když zdůraznil, že principy obezřetnosti Moliny a Luga byly cílem, který v praxi žádná banka neplnila. Zdá se, jako by si Tomás de Mercado byl vědom, že takové principy netvoří praktický návod zaručující solventnost bank. Pokud tyto principy navíc nejsou efektivní při důsledném zajišťování cíle solventnosti a likvidity, bankovní systém s částečnými rezervami nebude schopen ve všech situacích dostát svým závazkům.

Nedávno dva jezuitští ekonomové zkoumali scholastickou doktrínu ve vztahu k bankovníctví; jeden z pohledu bankovní školy a druhý z pohledu školy měnové. Prvním byl španělský jezuita Francisco Belda, autor zajímavého článku nazvaného „*Ética de la creación de créditos según la doctrina de Molina, Lesio y Lugo*“ [„*The Ethics of the Creation of Loans, According to the Doctrine of Molina, Lesio and Lugo*“].¹³ Ve skutečnosti otec Belda považuje za zřejmé, že:

Z Molinova popisu lze usuzovat, že v případě bankéřů jde o skutečnou tvorbu půjček. Aktivita bank vedla k vytváření nové kupní síly, která předtím neexistovala. Stejně peníze jsou používány dvakrát ve stejnou dobu; banka je používá k vlastnímu obchodování a vkladatel je využívá taktéž. Obecným výsledkem je, že prostředků směny v oběhu je několikanásobně více, než bylo skutečné množství hotovosti na počátku, a banka na těchto transakcích vydělává.

¹³ Publikováno v *Pensamiento*, čtvrtletním časopise filosofických průzkumů a informací, vydávaném Facultades de Filosofía de la Compañía de Jesús en España, svazek 73, č. 19 (leden – březen 1963): 53–89.

Podle Beldy se Molina dále domnívá, že

banky mohou přiměřeně obchodovat s vklady svých klientů, pokud tak činí obezřetně a neriskují, že nebudou schopny včas dostát svým závazkům.¹⁴

Belda navíc tvrdí, že Juan de Lugo nabízí

důkladný popis praktik peněžoměnců a bankéřů. U něj nacházíme výslovný souhlas s tvorbou úvěru, ale ne souhlas s formální stránkou *vytvořených* úvěrů. Banky uskutečňují obchody s vklady svých klientů, kteří se však nevzdávají možnosti své vlastní peníze nadále užívat. Banky zvyšují množství prostředků směny pomocí půjček, diskontování obchodních směn a ostatními ekonomickými aktivitami, které vykonávají s penězi třetích stran. Konečným důsledkem je, že kupní síla na trhu je tlačena mnohem dále za hranici kupní síly představované hotovostními vklady na počátku.¹⁵

Belda správně shrnuje, že ze všech scholastických teorií jsou Molinovy i Lugovy teorie bankovníctví nejvíce nakloněny. Nicméně musíme zkritizovat otce Beldu za to, že nevysvětlil názory ostatních členů salamanské školy, například Tomáše de Mercada a zvláště Martína de Azpilcueta a Saravia de la Callea, kteří, jak víme, jsou ostřejšími a kritičtějšími posuzovateli instituce bankovníctví. Belda dále zakládá své analýzy přínosu Moliny a Luga na keynesiánském pohledu na ekonomii, tedy perspektivě, která nejen ignoruje všechny škodlivé dopady úvěrové expanze na strukturu výroby, ale dokonce tyto praktiky představuje jako vysoce přínosné, neboť zvyšují „efektivní poptávku“ a národní důchod. Proto Belda přijímá keynesiánský pohled a pohled bankovní školy a analyzuje přínos pouze těch členů salamanské školy, kteří jsou nejméně přísní ohledně právní obhajoby peněžních deposit v bankách,

¹⁴ Belda, s. 63 a 69.

¹⁵ *Ibid.*, s. 87. Belda se odvolává na Juana de Luga, *Disputationum de iustitia et iure*, svazek 2, článek 28, oddíl 5, č. 60–62.

a tudíž nejvíce inklinují k obraně bankovníctví s částečnými rezervami.

Další významný jezuita, otec Bernard W. Dempsey je autorem ekonomického pojednání nazvaného *Interest and Usury*¹⁶, ve kterém zkoumá postoje členů salamanské školy ohledně bankovníctví. Teoretická znalost peněz, kapitálu a hospodářských cyklů otce Dempseyho slouží jako východisko jeho studie a představuje mnohem zvučnější základ než ten, na kterém staví otec Belda.¹⁷

Dempsey nezvykle nebuduje své myšlenky na analýze názorů těch členů, kteří byli nejvíce proti bankovníctví (Saravia de la Calle, Martín de Azpilcueta a Tomás de Mercado), ale soustředí se na práce těch, kteří bankovní obchody nejvíce podporovali (Luis de Molina, Juan de Lugo a Lesio). Dempsey vyložil práce těchto autorů a dospěl k závěru, že *bankovníctví s částečnými rezervami by nebylo legitimní ani z pohledu svých vlastních doktrín*. Tito salamanští autoři obhajují určité tradiční principy týkající se lichvy a Dempsey podporuje své závěry tím, že používá tyto principy na bankovníctví a jeho ekonomické dopady, které, ačkoli byly době scholastiků neznámé, odhalily Misesovy a Hayekovy teorie předtím, než Dempsey napsal své pojednání. Ačkoliv musíme potvrdit Molinův a Luguův příznivější postoj k bankovníctví, Dempsey výslovně uvádí, že půjčky, které banky při své činnosti na částečných rezervách vytváří *ex nihilo*, vyúsťují ve vytváření kupní síly, která není podložena žádným předchozím dobrovolným spo-

¹⁶ Dempsey, *Interest and Usury*. Musíme poznamenat, že otec Belda usiloval vlastně o to, aby jeho článek byl keynesiánskou kritikou názorů otce Dempseyho prezentovaných v této knize. Naše díky patří profesorovi Jamesi Sadowskému z Fordham University za poskytnutí kopie Dempseyho knihy, kterou nebylo možno ve Španělsku získat.

¹⁷ Ve svém úvodu ke knize otce Dempseyho Schumpeter velmi zdůrazňuje Dempseyho hlubokou teoretickou znalost a celkovou obezřetnost s ekonomickými teoriemi Ludwiga von Misesa, Friedricha A. Hayeka, Wicksella, Keynesa a ostatních. Schumpeter navíc ve své památné práci *The History of Economics Analysis* uvedl pochvalné poznámky o Dempseyem.

řením či obětí. Výsledkem toho je značné poškození velkého množství třetích stran, které zaznamenávají pokles kupní síly svých peněžních jednotek z důvodu inflační expanze bank.¹⁸ Podle Dempseyho toto vytváření kupní síly *ex nihilo*, které nepředpokládá žádnou předchozí ztrátu kupní síly pro ostatní lidi, ohrožuje základní právní principy, které položili Molina a Lugo, a v tomto smyslu je trestuhodné. Dempsey zejména tvrdí:

Z toho můžeme usoudit, že scholastik ze sedmnáctého století by při pohledu na dnešní monetární problémy bez váhání upřednostňoval systém 100procentních rezerv nebo časové omezení platnosti peněz. Fixní nabídka peněz nebo nabídka měnící se pouze v souladu s objektivním a kalkulovaným kritériem je nezbytnou podmínkou smysluplné spravedlivé ceny peněz.¹⁹

Dempsey trvá na tom, že úvěrová expanze snižuje kupní sílu peněz, a že proto banky mají sklon vracet vklady v peněžních jednotkách stále se snižující kupní síly. Toto ho vede k závěru, že pokud členové salamanské školy podrobně teoreticky chápali fungování a implikace ekonomických procesů, které

¹⁸ Úvěrová expanze vede ke znehodnocení jakýchkoliv oběžných prostředků, se kterými banka pracuje. Ceny rostou; aktiva se zhodnocují. *Banka se zprošťuje svého dluhu tak, že vyplácí vklady pomocí měny s nižší hodnotou ... Nikdo by podle scholastických autorů nebyl usvědčen z lichvy. Ale postup byl lichvářský; znovu se setkáváme se systematickou nebo institucionální lichvou ... Moderní situace, na které teoretikové aplikovali koncepty nerovnosti přirozeného a peněžního úroku, nerovnosti úspor a investic, nerovnosti užití důchodu a udržitelných vzorců nedobrovolnou substitucí – to vše má dostatečný společný základ v pozdně středověkých analýzách, které ospravedlňují použití pojmu „institucionální lichva“ pro tendence popsané výše. (Dempsey, *Interest and Usury*, s. 225 a 227–228, kurzíva doplněna).*

Ve zkratce, Dempsey na bankovníctví jednoduše aplikuje teze, které Juan de Mariana prezentuje ve své práci *Tratado y discurso sobre la moneda de vellón*.

¹⁹ Dempsey, *Interest and Usury*, s. 210.

vyvolává bankovníctví částečných rezerv, pak by je i Molina, Lesio a Lugo byli odsoudili jako velice škodlivý a nelegitimní proces *institucionální lichvy*.

Nyní, když jsme analyzovali hlavní postoje členů salamanské školy aplikované na oblast bankovníctví, uvidíme, jak byly jejich názory shromažďovány a rozšiřovány v dalších staletích jak v kontinentální Evropě, tak i mezi anglosaskými mysliteli.

ODPOVĚĎ ANGLICKY MLUVÍCÍHO SVĚTA NA NÁZORY O BANKOVNÍCH PENĚŽÍCH

Podrobná analýza vývoje peněžní teorie od doby scholastiků až k anglické klasické škole by přesáhla rozsah této knihy²⁰, a proto pouze stručně okomentujeme vývoj názorů týkajících se bankovníctví s částečnými rezervami až do doby vzniku oficiálního sporu mezi bankovní a měnovou školou v devatenáctém století v Británii.

Původní myšlenky týkající se peněz formulované členy salamanské školy později získaly podporu Italů Bernarda Davanzatiho²¹ a Geminiana Montanariho, jehož kniha *La moneta* byla publikována v r. 1683²². Tito teoretikové ve svých pojednáních využili přínosu salamanské školy jako výchozího bodu a rozvinuli kvantitativní teorii peněz prezentovanou Azpilcuetem a ostatními scholastiky. Přestože se vliv tohoto směru monetární teorie brzy rozšířil do Anglie, především díky pracím

²⁰ Brilantní stručné shrnutí měnové historie se objevuje pod názvem „English Monetary Policy and the Bullion Debate“, v kapitolách 9–14 (část 3) svazku 3 z *The Collected Works* F. A. Hayeka. Viz také D. P. O'Brien, *The Classical Economists* (Oxford: Oxford University Press, 1975), kap. 6 a Rothbard, *Classical Economics*, kap. 5 a 6.

²¹ Anglický překlad Davanzatiho knihy nazvaný *A Discourse upon Coins* byl publikován v r. 1696 (Londýn: J. D. a J. Churchillovi, 1696).

²² Montanariho kniha byla původně nazvaná *La zecca in consulta di stato* a znovu pak vydaná jako *La Moneta in Scrittori classici italiani di economia politica* (Milán: G. Destefanis, 1804), svazek 3.

sira Williama Pettyho (1623–1687)²³, Johna Locka (1632–1704)²⁴ a ostatních, výslovný odkaz na problémy vytvořené bankovníctvím s částečnými rezervami s ohledem na peněžní otázky i na reálnou ekonomiku nacházíme až v přínosu Johna Lawa, Richarda Cantillona a Davida Huma.

Na jiném místě jsme již hovořili o Johnu Lawovi (1671–1729): ve druhé kapitole jsme zdůraznili jeho neobvyklé charakterové vlastnosti stejně jako jeho utopistické inflační návrhy měnové politiky. Ačkoliv některý jeho přínos je cenný a originální – příkladem je jeho opozice Lockově nominalistické konvenční teorii původu peněz²⁵ – John Law také učinil první pokus o teoretické posvěcení nesprávného, avšak populárního názoru, že růst množství peněz v oběhu vždy stimuluje ekonomickou aktivitu. Od správné původní premisy, že peníze jako obecně akceptovaný prostředek směny pozvedávají obchod a podporují dělbu práce, Law přechází k chybnému závěru, že čím větší je množství peněz v oběhu, tím je větší množství transakcí a vyšší úroveň ekonomické aktivity. Z toho vyplývá další osudová chyba v jeho doktríně, jmenovitě domněnka, že nabídka peněz musí vždy být v souladu s „poptávkou“ po nich, přesněji počtem obyvatel a úrovní ekonomické aktivity. Z toho plyne, že pokud množství peněz v oběhu nedrží krok s ekonomickou aktivitou, bude ekono-

²³ Viz práci sira Williama Pettyho *Quantulumcumque Concerning Money*, 1682, obsaženou v *The Economics Writings of Sir William Petty* (New York: Augustus M. Kelley, 1964), svazek 1, s. 437–448.

²⁴ Lockovy práce na téma měnové teorie zahrnují „Some Considerations of the Consequences of the Lowering of Interest, and Raising the Value of Money“ (Londýn: Awnsham and John Churchill, 1962) a jeho „Further Considerations Concerning Raising the Value of Money“ (Londýn: Awnsham and John Churchill, 1965). Obě tato díla byla znovu vydána v *The Works of John Locke*, 12. edice (Londýn: C. a J. Rivingtonovi, 1824), svazek 4, jakož i v *Several Papers Relating to Money, Interest, and Trade, et cetera* (New York: Augustus M. Kelley, 1968). Locke byl první v Anglii, kdo prezentoval názor, že hodnota peněžní jednotky je v zásadě dána množstvím peněz v oběhu.

²⁵ Musíme si uvědomit, že podle Carla Mengera byl Law první, kdo správně formuloval evoluční teorii původu peněz.

mická aktivita klesat a vzroste nezaměstnanost.²⁶ Tato Lawova teorie, později zdiskreditována Humem a monetárními teoretiky rakouské školy, přežila v té či oné podobě dodnes, nejen díky práci teoretiků bankovní školy devatenáctého století, ale také díky moderním monetaristům a keynesiáncům. Stručně řečeno, Law přisuzoval špatnou úroveň skotské ekonomiky té doby „snížené“ nabídce peněz, a tím dovedl názory merkantilistické školy k jejich logickému závěru. Z tohoto důvodu Law tvrdí, že hlavním cílem ekonomické politiky musí být zvyšování množství peněz v oběhu. Tohoto cíle se pokusil dosáhnout v roce 1705 zavedením papírových peněz krytých v té době nejdůležitějších reálným aktivem – půdou.²⁷ Law později změnil názor a soustředil veškeré své hospodářsko-politické snahy na vytvoření bankovního systému s částečnými rezervami, u kterého se očekávalo, že díky vydávání papírových peněz směnitelných za drahý kov se nabídka peněz zvýší dle potřeby v každé situaci, což udrží či zrychlí ekonomickou aktivitu. Nebudeme se zde zdržovat podrobnostmi inflačního boomu, který Lawovy návrhy vyvolaly ve Francii osmnáctého století, ani kolapsem celého jeho systému, který pro tento národ znamenal obrovskou sociální a ekonomickou újmu.

Současníkem Johna Lawa byl bankéř Richard Cantillon (asi 1680–1734), jehož život a dobrodružství jsme již popsali. Cantillon, také spekulant a bankéř, byl obdařen velkým vhledem do teoretických analýz. Vytvořil velmi významnou studii

²⁶ Viz John Law, *Money and Trade Considered: With a Proposal for Supplying the Nation with Money*, (Edinburgh: A. Anderson, 1705; New York: Augustus M. Kelley, 1966), Vlastními slovy Lawa:

Množství peněz ve státě musí být přizpůsobeno počtu jeho obyvatel... Jeden milion může vytvořit zaměstnanost pouze pro omezené množství lidí... větší množství peněz může vytvořit zaměstnanost pro více lidí než menší množství a každý úbytek v nabídce peněz ve stejném rozsahu snižuje úroveň zaměstnanosti. (Citováno z „First Paper Money in Eighteenth-Century France“ od Hayeka, kapitola 10 z *The Trend of Economic Thinking*, s. 158.)

²⁷ Viz esej Johna Lawa *Essay on a Land Bank*, Antoin E. Murphy, ed. (Dublin: Aeon Publishing, 1994).

o vlivu růstu množství peněz v oběhu na ceny; vlivu, který se nejprve projeví v cenách určitého zboží a služeb a postupně se rozšíří do celého ekonomického systému. Proto Cantillon tvrdil, stejně jako později Hume, že změny v množství peněz převážně ovlivňují strukturu *relativních cen* spíše než všeobecnou cenovou úroveň. Cantillon, který byl především bankéř, obhajoval bankovníctví s částečnými rezervami a ve svém vlastním zájmu i používání peněz a cených papírů, které mu klienti svěřovali jako nepravidelné depositum zaměnitelného, od sebe nerozlišitelného zboží. Ve skutečnosti kapitola 6 („Des Banques, et de leur credit“) části 3 jeho pozoruhodné práce *Essai sur la nature du commerce en général* obsahuje první teoretickou analýzu bankovníctví s částečnými rezervami, ve které Cantillon nejen tuto instituci obhajuje, ale také dochází k závěru, že banky za normálních okolností mohou hladce obchodovat s desetiprocentní hotovostní rezervou. Cantillon tvrdí:

Pokud jeden musí zaplatit tisíc uncí druhému, zaplatí mu tuto sumu bankovní směnkou. Tento druhý člověk možná nebude požadovat od banky peníze, ale nechá si tuto směnku, a až se mu naskytne příležitost, předá jí jako platbu třetí osobě. Tak tato směnka může být po dlouhou dobu mnohokrát směřována při dalších platbách, aniž by někdo uvažoval o vyžádání peněz od banky. Těžko se najde někdo, kdo by kvůli nedůvěře nebo potřebě provést menší platbu vyžadoval peníze. *V tomto prvním případě, hotovost banky nepředstavuje ani 10 procent jejích obchodů*“ [psáno kurzívou].²⁸

²⁸ Si un particulier a mille onces à paier à un autre, il lui donnera en paiement le billet du Banquier pour cette somme: cet autre n'ira pas peut-être demander l'argent au Banquier; il gardera le billet et le donnera dans l'occasion à un troisième en paiement, et ce billet pourra passer dans plusieurs mains dans les gros paiements, sans qu'on en aille de long-tems demander l'argent au banquier: il n'y aura que quelqu'un qui n'y a pas une parfaite confiance, ou quelqu'un qui a plusiers petites sommes à paier qui en demandera le montant. *Dans ce premier exemple la caisse d'un Banquier ne fait que la dixième partie de son commerce.* (Cantillon, *Essai sur la nature du commerce en général*, s. 399–400).

Po Cantillonovi se kromě několika zajímavých monetárních analýz Turgota, Montesquieua a Galianiho²⁹ nevyskytly žádné důležité práce o bankovníctví až do doby, kdy přispěl svou zásadní teorií Hume.

Pojednání Davida Huma (1711–1776) o peněžních otázkách je obsaženo ve třech krátkých, ale vyčerpávajících a poučných esejích nazvaných „Of Money, „Of Interest“ a „Of the Balance of Trade“.³⁰ Hume si zaslouží zvláštní uznání za to, že úspěšně vyvrátil nesprávné merkantilistické názory Johna Lawa a dokázal, že *množství peněz v oběhu je irrelevantní pro ekonomickou aktivitu*. Hume vysvětluje, že objem peněz v oběhu není důležitý a ve výsledku ovlivňuje pouze trend nominálních cen, jak říká kvantitativní teorie peněz. Citujme Huma: „Větší nebo menší množství peněz nehraje žádnou roli; to proto, že ceny komodit jsou vždy v proporcionálním vztahu k množství peněz“.³¹

Cantillon zjevně zjišťuje totéž, co před téměř dvěma staletími zjistili teoretikové salamanské školy při studiu bankéřů ze Sevilly a ostatních měst. Protože se tito bankéři těšili důvěře veřejnosti, mohli dlouhodobě provádět obchody, i když měli pouze malý zlomek hotovosti k pokrytí běžných plateb.

²⁹ Ferdinando Galiani jde ve šlépějích Davanzatiho a Montanariho a jeho práce obsažené v *Della moneta* se vyrovnávají dokonce pracím Cantillona a Huma.

³⁰ Tyto eseje byly znovu vydány v nádherné edici od Liberty Classics. Viz Hume, *Essays: Moral, Political and Literary*, s. 281–327.

³¹ Viz „Of Money“, *ibid.*, s. 281. Dnes toto důležité Humovo poznání dokonce uniká i některým vynikajícím ekonomům, což je zřejmé z následujícího tvrzení Luise Ángela Roja:

Ze společenského hlediska mají být reálné peněžní zůstatky v držení veřejnosti na úrovni, kde se společenská mezní produktivita peněz rovná společenským mezním nákladům na jejich výrobu – nákladům, které jsou v moderní ekonomice velmi nízké. Z osobního hlediska celková držba reálných peněžních zůstatků dosáhne úrovně, kde se jejich soukromá mezní produktivita – kterou pro zjednodušení můžeme považovat za rovnou společenské mezní produktivitě – rovná soukromým nákladům obětované příležitosti z držby bohatství v peněžní formě. Veřejnost se bude rozhodovat podle osobních měřítek, a proto množství reálných peněžních zůstatků, které bude chtít

Nicméně Humovo nekompetentní tvrzení, že objem peněz nemá žádný další vliv, mu nezabránilo v tom, aby správně rozpoznal, že *zvyšování* a *snižování* objemu peněz v oběhu má velký vliv na reálnou ekonomickou aktivitu, protože tyto změny vždy primárně ovlivňují strukturu *relativních* cen, spíše než „obecnou“ cenovou úroveň. Někteří podnikatelé jsou totiž vždy první, kdo obdrží nové peníze (nebo zaznamenají pokles svých tržeb jako důsledek snížení nabídky peněz), a tak začíná proces umělého ekonomického rozkvětu (a recese) s dalekosáhlými důsledky pro ekonomickou aktivitu. Hume tvrdí:

Dle mého názoru je zvyšující se množství zlata a stříbra prospěšné průmyslu pouze v tomto mezidobí či dočasné situaci mezi získáním peněz a růstem cen.³²

Ačkoliv Humovi schází teorie kapitálu, která by mu ukázala, jak umělé zvyšování množství peněz poškozují strukturu výroby a vyvolává recesi jako nevyhnutelný zvrat počátečních expanzivních vlivů tohoto růstu, správně tento proces tuší a pochybuje o tom, že úvěrová expanze a vydávání papírových peněz nabízejí nějaké dlouhodobé ekonomické výhody: „Toto mě přimělo pochybovat o přínosu *bank a papírových úvěrů*, které se obecně považují za výhodné pro každý národ“.³³

Z tohoto důvodu Hume odmítl úvěrovou expanzi obecně a zvláště pak bankovníctví s částečnými rezervami a přísně obhajuje požadavek na stoprocentní rezervy, jak jsme viděli v kapitole 2. Hume činí tento závěr:

udržovat, množství skutečně držené bude mít tendenci být nižší než množství, které by bylo ideální ze společenského hlediska. (Luis Ángel Rojo, *Renta, precios y balanza de pagos* [Madrid: Alianza Universidad, 1976], s. 421–422).

V tomto výňatku Luis Ánge Rojo nejen nahlíží na peníze, jako by byly faktorem výroby, ale také nebere v úvahu, že peníze naplňují jak individuální, tak sociální funkce *bez ohledu na svůj objem*. Jak stanovil Hume, *každý objem peněz je optimální*.

³² Hume, *Essays*, s. 286.

³³ *Ibid.*, s. 284, kurzíva doplněna.

Snaha o umělou expanzi takového úvěru nikdy nemůže být v zájmu obchodujícího národa; ale musí pro něj znamenat nevýhody, protože zvyšuje objem peněz nad přirozený poměr k práci a statkům, čímž se zvyšuje jejich cena pro obchodníky a výrobce. Z tohoto pohledu musíme připustit, že nejprospěšnější je taková banka, jež si ponechá všechny peníze, které získala (to je případ Bank of Amsterdam), a nikdy nepřidá další obíhající mince, jak je to běžné, tím že navrátí část své rezervy do oběhu.³⁴

Stejně hodnotná je Humova esej „Of interest“, věnovaná celá kritice merkantilistického (dnes keynesiánského) poznání, že existuje spojení mezi množstvím peněz a úrokovou sazbou. Humovo odůvodnění je následující:

Předpokládejme totiž, že by nějakým zázrakem každý člověk ve Velké Británii jedné noci dostal do své kapsy pět liber; to by více jak zdvojnásobilo celkové množství peněz, které je momentálně v království; další den, ani po určitý čas by však nebylo více věřitelů, ani by se nezměnila úroková sazba.³⁵

Podle Huma je vliv peněz na úrokovou sazbu pouze dočasný (tzn. krátkodobý) v případě, že množství peněz je zvýšeno úvěrovou expanzí. Ta totiž vyvolá proces, který skončí tím, že se úroková sazba vrátí na svou původní úroveň:

Větší počet věřitelů než dlužníků sníží úrokovou sazbu; a to o to rychleji, pokud ti, kdo získali tyto velké částky, nenačnou ve státě žádné odvětví nebo obchod, ani žádný jiný způsob využití svých peněz, kromě půjčování za úrok. *Ale poté, co je toto nové množství zlata a stříbra stráveno a proběhne celým státem, se věci brzy vrací do své původní podoby; zatímco majitelé pozemků a noví držitelé peněz žijí z nečinnosti a rozhazují své příjmy; ti první se denně zadlužují a druzí konzumují svůj kapitál až do úplného zániku. Celkový objem peněz ve státě může být zachován a může být pocíťován*

³⁴ Ibid., s. 284–285.

³⁵ Hume, „Of Interest“, *Essays*, s. 299.

jako zvýšení cen: ale protože peníze dále nejsou shromažďovány do velkých zásob, nepoměr mezi dlužníky a věřiteli je stejný jako dříve, a tím se vrací vyšší úroková sazba.³⁶

Tyto dvě krátké Humovy eseje představují výjimečné příklady stručné a správné ekonomické analýzy. Bylo by zajímavé vidět, jak by vypadala ekonomická teorie a společenská realita, kdyby Keynes a ostatní podobní autoři byli četli a pochopili od začátku tento důležitý přínos Huma a dále se nezabývali zastaralými merkantilistickými názory, které se čas od času znovu objevují a získávají nový ohlas.³⁷

Ve srovnání s Humem musí být přínos Adama Smithe považován za zřejmý krok zpět. Nejenže Smith vyjadřuje svůj mnohem kladnější názor na papírové peníze a bankovní úvěry, ale také otevřeně podporuje bankovníctví s částečnými rezervami. Ve skutečnosti Smith tvrdí:

Banka nemůže v rámci slušného přístupu zapůjčit obchodníkovi nebo jakémukoliv jinému podnikateli částku ve výši celého jeho obchodního kapitálu, ani jeho větší části, avšak pouze takovou část, kterou by jinak musel držet bez užitku a v hotových penězích, aby mohl reagovat na příležitostné potřeby.³⁸

³⁶ Ibid., s. 305–306, kurzíva doplněna.

³⁷ Hayek upozornil na překvapující mezery v Keynesových znalostech historie ekonomického myšlení týkající se peněžních záležitostí v osmnáctém a devatenáctém století v Anglii a tvrdil, že kdyby Keynesovy znalosti byly hlubší, byli bychom ušetřeni značné části cesty zpět, kterou Keynesovy doktríny znamenaly. Viz F. A. Hayek, „The Campaign against Keynesian Inflation“, z *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, s. 231.

³⁸ Adam Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, svazek 1, s. 304; kurzíva doplněna. Vývoj názorů Adama Smithe na bankovníctví viz James A. Gherity, „The Evolution of Adam Smith's Theory of Banking“, *History of Political Economy* 26, č. 3 (podzim 1994): 423–441.

Jediné omezení, které Smith aplikoval na poskytování půjček proti vkladům na viděnou je, že banky musí s vklady zacházet „obezřetně“, neboť pokud nebudou opatrné, ztratí důvěru svých klientů a zkrachují. Tak jako ti salamanští scholastici (Molina a Lugo), jejichž názory byly nejbližší bankovní škole, ani Smith nedefinuje svá kritéria „obezřetnosti“ a nechápe ani devastující účinky dočasné úvěrové expanze (za hranice dobrovolných úspor) na strukturu výroby.³⁹

Po Adamu Smithovi byli nejdůležitějšími mysliteli v bankovníctví Henry Thornton a David Ricardo. V r. 1802 bankéř Thornton publikoval cennou knihu peněžní teorie nazvanou *An Inquiry into the Nature and Effects of the Paper Credit of Great Britain*.⁴⁰ Thornton vytvořil velmi přesnou analýzu vlivu úvěrové expanze na ceny v různých stádiích struktury výroby. Dokonce odhaduje, že kdykoliv jsou úrokové sazby bank nižší než „průměrná míra zisku“ společností, vyústí to v přílišný nárůst vydávání bankovek, což nastartuje inflaci a v dlouhodobém měřítku i recesi. Thorntonova intuice nejen předznamenala Wickesellovu teorii týkající se přirozené sazby úroko-

³⁹ Edwin G. West poznamenal, že Perlman věří, že Smith si byl vědom problémů s expanzí úvěrů za hranici dobrovolných úspor, ačkoliv nebyl schopen vyřešit rozpor mezi svým příznivým postojem k bankovníctví s částečnými rezervami a platnými tezemi, které říkaly, že pouze investice financované z dobrovolných úspor jsou pro ekonomiku přínosné. Viz Edwin G. West, *Adam Smith and Modern Economics: From Market Behaviour to Public Choice* (Aldershot: Edward Elgar, 1990), s. 67–69. Pedro Schwartz zmiňuje, že „Adam Smith nevysvětlil své názory na úvěry a peněžní záležitosti tak jasně, jako to udělal Hume“ a že v podstatě „zmýlil několik svých následovníků... tím, že ne vždy uvedl své institucionální předpoklady“. Pedro Schwartz také ukazuje, že Adam Smith věděl o bankovníctví a papírových penězích mnohem méně než James Steuart, a dokonce tvrdí: „Některá kritéria ve Smithově výkladu mohou pocházet ze Steuartovy knihy, *Political Economy*.“ Viz článek Pedra Schwartze „*El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico: un siglo de miopía en Inglaterra*“, vydaný v *Homenaje a Lucas Beltrán* (Madrid: Editorial Moneda y Crédito, 1982), s. 696.

⁴⁰ Viz vydání této knihy s úvodem F. A. Hayeka (Augustus M. Kelley, New York 1978).

vých sazeb, ale také mnoho z rakouské teorie hospodářského cyklu.⁴¹

Po Thorntonovi byly nejcennější práce vytvořeny Davidem Ricardem, jehož nedůvěra v banky se vyrovná Humově. Ricardo může být považován za oficiálního otce anglické *měnové školy*. Ricardo silně nesouhlasil s tehdejším špatným chováním bank a zvláště se mu přičila újma, která dopadala na nižší a střední třídy ve chvílích, kdy banky nebyly schopny dostát svým závazkům. Považoval takového jevy za výsledek protiprávního jednání bank, a i když nepředpověděl přesně vývoj rakouské teorie hospodářského cyklu neboli teorie oběžného úvěru, přinejmenším pochopil, že umělé procesy ekonomického rozkvětu a úpadku pochází z určitých bankovních praktik, zejména nekontrolovaného vydávání papírových peněz nekrytých hotovostí a vypouštění těchto peněz do ekonomiky pomocí expanze úvěru.⁴² V následujícím oddíle prozkoumáme detailně klíčové principy měnové školy založené Ricardem, stejně jako hlavní postuláty bankovní školy.⁴³

⁴¹ F. A. Hayek, *The Trend of Economic Thinking*, s. 194–195.

⁴² Pedro Schwartz, „El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico: un siglo de miopía en Inglaterra“, s. 712.

⁴³ Ricardův hlavní přínos k bankovníctví spočívá v jeho slavné knize *Proposals for an Economical and Secure Currency* (1816), která byla znovu vydána v *The Works and Correspondence of David Ricardo*, Piero Sraffa, ed. (Cambridge: Cambridge University Press, 1951–1973), svazek 4, s. 34–106. Kromě jiných dokumentů je Ricardova kritika bank obsažena také v dopise, který napsal Malthusovi 10. září 1815. Tento dopis je obsažen ve svazku 4 díla *The works*, vydaných Sraffou, s. 177. Opět musíme připomenout, že Ricardo by nikdy neradil vládě, aby obnovila paritu znehodnocené měny na úroveň před znehodnocením, jak jasně vyplývá z jeho dopisu Johnu Wheatleymu z 18. září 1821 (obsažen ve svazku 9 v *The Works*, s. 71–74). V roce 1975 sám Hayek napsal:

Často se sám sebe ptám, jak jiná by mohla být ekonomická historie světa, kdyby při diskusích před rokem 1925 měl jeden anglický ekonom na paměti a zdůraznil tuto dávno publikovanou pasáž jednoho Ricardova dopisu (Hayek, *New Studies in Philosophy, Politics, Economics and the History of Ideas*, s. 199).

ROZPOR MEZI MĚNOVOU ŠKOLOU A BANKOVNÍ ŠKOLOU

Populární argumenty, které byly vzneseny od doby salaman-
ské školy obhájci bankovníctví s částečnými rezervami, se
v systematictější podobě rozšířily v Anglii během první po-
loviny devatenáctého století díky snahám takzvané bankovní
školy.⁴⁴ Během této doby se vytvořila početná skupina teore-
tiků (Parnell, Wilson, MacLeod, Tooke, Fullarton atd.), která
shromáždila a systematizovala tři hlavní principy bankovní
školy: a) že bankovníctví s částečnými rezervami je teoreticky
i právně obhajitelné a také vysoce přínosné pro hospodářství;
b) že ideální peněžní systém je ten, který povoluje zvyšování
nabídky peněz podle „potřeb trhu“ a zejména je přizpůsoben
počtu obyvatel a ekonomickému růstu (toto je názor, který pů-
vodně rozvinul John Law); c) a že bankovníctví s částečnými
rezervami úvěrovou expanzí a vydáváním papírových banko-
vek nekrytých komoditními penězi dovoluje, aby tento růst
nabídky peněz dostal potřebám trhu, aniž by vznikaly inflační
důsledky či docházelo k narušení struktury výroby.

Ve skutečnosti David Ricardo již před sto lety (po napoleonských
válkách) odhalil v podobné situaci osudovou chybu, když se Britá-
nie po válce pokusila o návrat ke zlatému standardu, od kterého bylo
upuštěno během první světové války, a obnovila libru na její původní
hodnotě, kterou válečná inflace snížila. Ricardo tenkrát tvrdil, že ni-
kdy neměl

doporučit vládě obnovit měnu, která byla znehodnocena na 30 %
své nominální hodnoty. Měl bych doporučit, jak navrhuje vy,
i když jiným způsobem, aby měna byla fixována znehodnoceně
snížením standardu, a žádné další znehodnocení by se dít ne-
mělo. (David Ricardo ve výše zmíněném dopise Johnovi Wheat-
leymu datovaném 18. září 1821, obsaženém v *The works and Cor-
respondence of David Ricardo*, P. Sraffa, ed., svazek 9, s. 73; viz též
kapitulu 6, poznámku od čarou 46.)

⁴⁴ Ve skutečnosti byly hlavní doktríny bankovní školy již známy při-
nejmenším v zárodečné formě od teoretiků antibullionistické školy
v Anglii v osmnáctém století. Viz kapitolu 5 („Raná bullionistická
kontroverze“) Rothbardovy knihy *Classical Economics* (Aldershot,
U. K.: Edward Elgar 1995), s. 159–274; a Hayek, *The Trend of Economic
Thinking*, svazek 3, kapitoly 9–14.

John Fullarton (asi 1780–1849) byl nepochybně nejdůležitějším představitelem bankovní školy. Patřil mezi její nejpersvědčivější autory a v roce 1844 vydal široce čtenou knihu nazvanou *On the Regulation of Currencies*.⁴⁵ V ní Fullarton představil to, co se stalo slavnou doktrínou, Fullartonův zákon zpětného odlivu bankovek a úvěrů. Podle Fullartona úvěrová expanze ve formě bankovek vydávaných v systému bankovníctví s částečnými rezervami nepředstavuje nebezpečí inflace, neboť bankovky jsou do ekonomiky nalévány především ve formě půjček, ne jako přímé platby za zboží a služby. Fullarton tak argumentuje, že pokud ekonomika „potřebuje“ více platebních prostředků, poptává více půjček, a když potřebuje méně, půjčky jsou splaceny a přitékají zpět do bank, a tudíž expanze úvěrů nemá vůbec žádný negativní dopad na hospodářství. Tato doktrína se stala relativně populární, přesto však šlo o zřejmý krok zpět s ohledem na pokrok Huma a ostatních autorů v peněžní teorii. Překvapivě si získala podporu i Johna Stuarta Milla, který nakonec s těmito Fullartonovými teoriemi víceméně souhlasil.

Již jsme obšírně vysvětlili, proč jsou hlavní principy bankovní školy od základu nesprávné. Pouze ignorování těch nejjednodušších základů peněžní a kapitálové teorie by mohlo propůjčit inflačním nesmyslům této školy zdání důvěryhodnosti. Hlavní chyba Fullartonova zákona zpětného odlivu je, že nezohledňuje povahu fiduciárních půjček. Víme, že pokud banka diskontuje směnku nebo poskytne půjčku, směňuje současný statek za budoucí statek. Banky provádějící expanzi

⁴⁵ John Fullarton, *On the Regulation of Currencies, neboli průzkum principů, na základě kterých je navrženo omezit v určitých pevných hranicích budoucí úvěry Bank of England a ostatních bankovních ústavů po celé zemi* (Londýn: John Murray, 1844; 2. upr. vydání, 1845). Fullartonův zákon zpětného odlivu se objevuje na s. 64 této knihy. V kontinentální Evropě popularizoval Fullartonovu verzi inflačního učení bankovní školy Adolph Wagner (1835–1917). John Fullarton byl chirurg, vydavatel, neúnavný cestovatel, ale také bankéř. Ovlivnil tak rozdílné autory jako Marxe, Keynese a Rudolpha Hilferdinga, viz esej Roye Greena zveřejněnou v *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, svazek 2, s. 433–434.

půjček vytvářejí současné statky *ex nihilo*, a proto je přirozený limit objemu fiduciárních prostředků, které bankovní systém může vytvořit, představitelný pouze pod jednou podmínkou: když bude nějak omezeno množství budoucích statků nabízených na trhu směnou za bankovní půjčky. Avšak, jak přesvědčivě zdůraznil Mises, tak tomu nikdy není.⁴⁶ Ve skutečnosti mohou banky provádět expanzi úvěru *bez omezení* jednoduše snižováním úrokové sazby, kterou použijí na příslušné půjčky. Jelikož se navíc příjemci těchto půjček zavazují na konci určitého časového období vrátit vyšší množství *peněžních jednotek*, není úvěrová expanze nijak omezena. Ve skutečnosti mohou dlužníci své půjčky splatit novými peněžními jednotkami, které vytvoří v budoucnosti sám bankovní systém *ex nihilo*. Jak tvrdí Mises, „Fullarton přehlíží možnost, že si dlužník může opatřit nezbytné množství fiduciárních prostředků pro splacení předcházející půjčky získáním půjčky nové“.⁴⁷

Ačkoliv peněžní teorie bankovní školy byly neplatné, v jednom určitém ohledu byly přesné. Teoretici bankovní školy jako první znovuobjevili peněžní doktrínu „bankovního“ sektoru salamanské školy – že bankovní vklady plní stejnou ekonomickou funkci jako bankovky. Jak uvidíme později, v diskusi mezi bankovní a měnovou školou, která se později zaměřila výhradně na škodlivé vlivy nekrytých papírových bankovek, obhájci bankovní školy správně argumentovali, že kdyby doporučení měnové školy byla rozumná (a ona byla), měla by být aplikována na všechny bankovní vklady, neboť vklady jako bankovní peníze hrají stejnou úlohu jako nekryté bankovky. Přestože tuto doktrínu (že bankovní vklady jsou součástí nabídky peněz) zastávala již salamanská skupina nejvíce nakloněná bankovníctví (Luis de Molina, Juan de Lugo atd.), byla v Anglii devatenáctého století prakticky zapomenuta až do té doby, než jí znovu objevili teoretikové bankovní školy. Asi první, kdo poukázal na tuto skutečnost, byl Henry Thornton, který 17. listopadu

⁴⁶ Mises, *The Theory of Money and Credit*, s. 340–341.

⁴⁷ *Ibid.*, s. 342. Více k Misesově kritice bankovní školy viz také *On the Manipulation of Money and Credit*, s. 118–119 a *Human Action*, s. 429–440.

1797 před *Výborem pro omezení hotovostních plateb bank* dosvědčil: „Zůstatky peněz v bance musí být viděny v tom samém světle jako oběh papírových peněz.“⁴⁸ Nicméně v roce 1826 se v této věci nejjasněji vyjádřil James Pennington:

Účetní úvěry londýnských bankéřů a směnky provinčních bankéřů jsou v podstatě totéž, jsou to různé formy stejného druhu úvěru; a používají se pro stejné účely ... obojí nahrazují kovovou měnu a může jich prudce přibývat či ubývat bez příslušného zvyšování nebo snižování množství základu, na kterém spočívají. (kurzíva doplněna)⁴⁹

Ve Spojených státech v roce 1831 odhalil Albert Gallatin ekonomickou rovnost bankovek a vkladů a udělal to dokonce názorněji než Condé Raguet. Gallatin doslova napsal:

Úvěry na běžných účtech nebo vkladech v našich bankách jsou ve svém původu a účincích úplně totožné s bankovkami, proto nemůžeme než považovat celkovou sumu úvěrů splatných na požádání v účetnictví těchto bank za součást oběživa Spojených států.⁵⁰

⁴⁸ Znovu vydáno v *Records from Committees of the House of Commons, Miscellaneous Subjects, 1782, 1799, 1805*, s. 119–131.

⁴⁹ Příspěvek Jamese Penningtona se datuje k 13. únoru 1826 a nazývá se „On Private Banking Establishments of the Metropolis“. Objevil se v příloze knihy Thomase Tooka „*A Letter to Lord Grenville; On the Effects Ascribed to the Resumption of Cash Payments on the Value of the Currency*“ (Londýn: John Murray, 1826); byl také obsažen v Tookově práci *History of Prices and of the State of the Circulation from 1793–1837*, svazek 2, s. 369 a 374. Murray N. Rothbard zdůrazňuje, že před Penningtonem již pensylvánský senátor Condé Raguet, americký teoretik měnové školy a obhájce 100procentních rezerv, ukázal (v roce 1820), že papírové peníze jsou ekvivalentem vkladů vytvářených bankami, které pracují s částečnými rezervami. Na toto téma viz Murray N. Rothbard, *The Panic of 1819*, s. 149 a poznámka pod čarou 52 na s. 231–232 a také s. 3 Rothbardovy knihy, *The Mystery of Banking*.

⁵⁰ Albert Gallatin, *Considerations on the Currency and Banking System of the United States* (Philadelphia: Carey a Lea, 1831), s. 31.

Nicméně přes tento hodnotný přínos bankovní školy, tedy znovuoživení skutečnosti, že bankovní deposita a papírové peníze vykonávají naprosto stejnou ekonomickou funkci jako kovové peníze, zbytek doktrín bankovní školy byl, jak poznamenal Mises, závažně chybný. Teoretikové bankovní školy nebyli schopni správně obhájit své rozporuplné myšlenky. Snažili se zbytečně odmítnout kvantitativní teorii peněz a neuspěli ani ve svém pokusu vytvořit jasnou teorii úrokových sazeb.⁵¹

Tyto doktríny bankovní školy se setkaly s ostrým odporem obhájců měnové školy, kteří ctili tradice sahající nejen do doby salamanských scholastiků, kteří byli vůči bankovníctví nejvíce nesmlouvaví (Saravia de la Calle, Martín Azpilcueta a v menším měřítku i Tomás de Mercado), ale i Huma a Ricarda. Předními teoretiky měnové školy devatenáctého století byli Robert Torrens, S. J. Lloyd (později lord Overstone), J. R. McCulloch a George W. Norman.⁵² Teoretikové měnové školy

⁵¹ Jediným přínosem bankovní školy bylo rozpoznání, že to, co se nazývá oběživo v podobě vkladů, není o nic méně peněžním substitutem než bankovky. Ale kromě tohoto byly všechny další teze bankovní školy nesprávné. Škola byla vedena rozpornými názory na neutralitu peněz; snažila se odmítnout kvantitativní teorii peněz odkazováním na *deus ex machina* a tolik diskutované hromadění peněz a zcela nesprávně interpretovala problematiku úrokové sazby. (Mises, *Human Action*, s. 440; v čes. vydání s. 396).

⁵² Nejhodnotnější příspěvky těchto autorů jsou obsaženy v nedávno vydaném Hayekově shrnutí diskuse mezi bankovní a měnovou školou. Viz kapitolu 12 knihy *The Trend of Economic Thinking*. Zejména musíme uvést následující: Samuel Jones Lloyd (Lord Overstone), *Reflections Suggested by a Perusal of Mr. J. Horseley Palmer's Pamphlet on the Causes and Consequences of the Pressure on the Money Market* (Londýn: P. Richardson 1837); později znovu vydáno J. R. McCullochem v jeho *Tracts and Other Publications on Metallic and Paper Currency*, od ctěného lorda Overstona (Londýn: Harrisson and Sons 1857). Také George Warde Norman, *Remarks upon some Prevalent Errors with respect to Currency and Banking, and Suggestions to the Legislature and the Public as to the Improvement in the Monetary System* (Londýn: P. Richardson 1838); a zvláště Robert Torrens (snad nejlepší teoretik měnové školy), *A Letter to the Right Hon. Lord Viscount Melbourne, on the causes of the Recent Derangement in the Money Market, and on Bank Reform* (Londýn: Longman, Rees, Orme, Brown and Green, 1837).

nabídl platné vysvětlení opakujících se fází rozkvětu a recese, které britské hospodářství zasáhly ve třicátých a čtyřicátých letech devatenáctého století: rozkvět pocházel z úvěrové expanze, kterou zahájila Bank of England a ve které pokračovaly ostatní britské banky. Ze Spojeného království zlato systematicky ubývalo vždy, když jeho obchodní partneři neprováděli úvěrovou expanzi nebo tak činili pomaleji než Británie, kde byl systém bankovníctví s částečnými rezervami relativně rozvinutější. Každý argument, který teoretikové bankovní školy předložili ve snaze popřít ústřední myšlenku měnové školy (tzn. myšlenku, že odliv zlata a hotovosti z Velké Británie byl nevyhnutelným důsledkem domácí úvěrové expanze), skončil beznadějným nezdarem. Obhájci měnové školy však udělali tři vážné chyby, které se v dlouhodobém horizontu ukázaly osudnými. *Za prvé*, nebyli schopni si uvědomit, že bankovní vklady hrají naprosto stejnou úlohu jako bankovky nekryté měnovým kovem. *Za druhé*, nebyli schopni spojit svoji platnou peněžní teorii s teorií hospodářských cyklů. Této problematice se sotva povrchně dotkli, a jelikož postrádali adekvátní teorii kapitálu, nebyli schopni pochopit, že expanze bankovních úvěrů negativně ovlivňuje různé fáze kapitálových statků ve struktuře výroby země. Podrobně neanalyzovali existující vztah mezi změnami nabídky peněz a tržní úrokovou mírou. Tudíž se implicitně spolehli na naivní a nesprávný předpoklad, že peníze mohou být neutrální, tedy názor podporovaný dnešními monetaristy. K úplné integraci peněžní teorie s teorií kapitálu došlo až v roce 1912, kdy Ludwig von Mises reformuloval učení měnové školy v rámci obecné teorie hospodářského cyklu.

Třetí osudová chyba měnové školy spočívala v názoru, který přijali od Ricarda, že nejlepším způsobem omezení inflačních excesů bankovní školy je poskytnutí monopolu na vydávání bankovek oficiální centrální bance.⁵³ Teoretikové měnové školy si neuvědomovali, že v dlouhém období bude taková

⁵³ Nicméně Ricardo předvídal důležitost centrální banky, avšak nezávislé na vládě. Viz José Antonio de Aguirre, *El poder de emitir dinero: de J. Law a J. M. Keynes*, s. 52–62 a poznámka 16.

instituce využívána samotnými členy bankovní školy pro urychlení úvěrové expanze v podobě obíhajících bankovek a vkladů.

Tyto tři chyby měnové školy se ukázaly jako osudné: byly příčinou, proč slavný zákon o bankovním privilegiu [Bank Charter Act] Sira Roberta Peela, (schválený 19. července 1844) přes vysoce počestné záměry jeho předkladatelů nedokázal zamezit vytváření fiduciárních prostředků (vkladů nekrytých metalickými penězi), ačkoliv alespoň zakázal emisi nekrytých bankovek. Výsledkem bylo, že ačkoliv Peelův zákon znamenal začátek monopolu centrální banky na vydávání papírové měny a centrální banka teoreticky vydávala pouze bankovky plně kryté měnovým kovem (100 – procentní rezervy), soukromé banky měly volnost v expanzi peněz prostřednictvím poskytování nových půjček a vytváření příslušných vkladů *ex nihilo*. Z toho důvodu pokračovala stadia expanze a následné krize a deprese, při kterých Bank of England musela opakovaně pozastavovat platnost ustanovení Peelova zákonu a vydávat papírové peníze nezbytné k uspokojení potřeby likvidity soukromých bank a uchránit je tak před bankrotem, pokud to ještě šlo. Je tedy ironické, že měnová škola podporovala vytvoření centrální banky, která byla postupně a především z důvodu politických tlaků a negativního vlivu teoretiků bankovní školy využívána k obhajobě a podpoře lehkomyšlné monetární politiky a finančních excesů mnohem horších, než kterým původně měla předejít.⁵⁴

Ačkoliv tedy z hlediska teorie byla bankovní škola zcela poražena, v praxi nakonec triumfovala. Peelův zákon o bankovním privilegiu ve skutečnosti selhal, neboť nezakázal poskytování nových půjček a vytváření nových vkladů, které nejsou 100procentně

⁵⁴ Naprosto souhlasíme s Pedrem Schwartzem, který označil Keynesa a v menším rozsahu i Marshalla jako teoretiky bankovní školy, kteří však bránili systém centrálního bankovníctví (právě aby získali maximální „flexibilitu“ pro zvyšování nabídky peněz). Viz článek Schwartze „El monopolio del banco central en la historia del pensamiento económico un siglo de mopia en Inglaterra“, s. 685–729, zvl. s. 729.

kryty. V důsledku toho pokračovala období opakujícího se ekonomického rozkvětu a recese, což pochopitelně výrazně poškodilo prestiž návrhů a teorií měnové školy. Obvyklá poptávka po inflační politice, která usnadňuje úvěrovou expanzi, poptávka podložená všudypřítomnými merkantilistickými teoriemi bankovní školy, tak našla pevný základ v systému založeném na centrálním bankovníctví, který se nakonec stal důležitým nástrojem intervenionistické, plánované úvěrové a monetární politiky bez výjimky směřující k téměř nekontrolované monetární a úvěrové expanzi.

Pouze Modeste, Cernuschi, Hübner a Michaelis, následování Ludwigem von Misesem a jeho mnohem hlubší analýzou, viděli, že doporučení měnové školy ohledně centrální banky jsou chybná a že nejlepším a ve skutečnosti jediným způsobem, jak udržet zásadu zdravých peněz této školy, bylo přijmout systém svobodného bankovníctví podléhajícího soukromému právu (tzn. požadavku 100procentních rezerv) a nezvýhodněného existencí privilegií. Této otázce se budeme podrobněji věnovat v následující části, kde se podíváme na diskusi mezi obhájci svobodného bankovníctví a centrálního bankovníctví.

2

DISKUSE MEZI OBHÁJCI CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ A ZASTÁNCI SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ

Analýza diskuse v 19. století mezi obhájci centrálního bankovníctví a zastánci svobodného bankovníctví musí začít uznáním nesporného úzkého spojení, které zpočátku existovalo mezi bankovní školou a školou svobodného bankovníctví na jedné straně a mezi měnovou školou a školou centrálního bankovníctví na straně druhé.⁵⁵ Ve skutečnosti lze snadno po-

⁵⁵ Viz Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*. Leland B. Yeager je autorem předmluvy k tomuto skvělému vydání (Indianapolis, Ind.: Liberty Press, 1990). Tato práce je

rozumět tomu, proč obhájci bankovního systému s částečnými rezervami zpočátku bojovali za to, aby bankovní systém byl prostý jakýchkoliv zásahů: přáli si nadále podnikat na základě částečných rezerv. Podobně bylo zcela přirozené pro teoretiky měnové školy, kteří nikdy nedůvěřovali bankérům, aby naivně přijali vládní regulaci v podobě centrální banky, která měla zabránit špatnostem, jež se bankovní škola pokoušela ospravedlnit.

ARGUMENTY PARNELLA VE PROSPĚCH SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ A ODPOVĚDI MCCULLOCHA A LONGFIELDA

Nebudeme zde vyčerpávajícím způsobem analyzovat rozpor mezi školami svobodného a centrálního bankovníctví: Vera C. Smith a jiní již přišli s vynikajícími studiemi na toto téma. Pozornost si nicméně zaslouží několik dalších myšlenek. Nesmíme zapomenout na skutečnost, že většina příznivců svobodného bankovníctví zakládá svou doktrínu na nesprávných, inflačních tvrzeních bankovní školy, o kterých bude pojednáno

dizertační práci Very (nastávající) Lutzové, kterou vedl F. A. Hayek. Ve skutečnosti Hayek již věnoval nějaký čas plánované knize zabývající se otázkou peněz a bankovníctví, když po své slavné sérii přednášek na London School of Economics, které shrnul v knize *Prices and Production*, zde získal pozici profesora ekonomických věd a statistiky a byl nucen přerušit svůj výzkum. Hayek dokončil čtyři kapitoly: historii peněžní teorie v Anglii, peníze ve Francii v osmnáctém století, vývoj papírové měny v Anglii a rozpor mezi bankovní a měnovou školou. V tento moment se rozhodl předat vše, co dokončil, spolu s poznámkami páté, závěrečné kapitoly jednomu ze svých nejlepších studentů, Vere C. Smith (později Vera Lutz), která je své dizertační práci rozpracovala a vytvořila výše zmíněnou knihu. Naštěstí Alfred Bosch a Reinhold Weit objevili Hayekovy původní rukopisy, jejichž anglický překlad Greta Heinzové byl vydán jako kapitoly 9, 10, 11 a 12 svazku 3 v *Collected Works of F. A. Hayek*. Viz F. A. Hayek, *The Trend of Economic Thinking*. Na s. 112–113 (v druhém anglickém vydání) své knihy Vera C. Smith zmiňuje původní obecnou shodu mezi bankovní školou a školou svobodného bankovníctví a mezi měnovou školou a školou centrálního bankovníctví. O této skutečnosti pojednává též Rothbard, *Classical Economics*, svazek 2, kapitola 7.

v poslední části. Proto bez ohledu na účinky, které systém svobodného bankovníctví může mít na ekonomiku, teoretický základ, na kterém většina příznivců svobodného bankovníctví staví své argumenty, je buď úplně mylný, anebo přinejlepším vysoce diskutabilní. Proto v této době škola svobodného bankovníctví přispěla jen málo k vývoji doktrín. Jedním z přínosů bylo správné rozpoznání toho, že, ekonomicky řečeno, vklady a nekryté bankovky plní stejnou úlohu. Další přínos, zejména v analytické oblasti, byl učiněn sirem Henrym Parnellem již v roce 1827. Podle Parnella by systém svobodného bankovníctví stanovil přirozené limity pro vydávání bankovek díky vlivu příslušného mezibankovního zúčtovacího centra, které by po vzoru skotského bankovního systému podle Parnella vzniklo, kdekoli si banky volně konkurují při vydávání bankovek. Parnell argumentoval, že banky by v úplně svobodném bankovním systému nebyly schopny donekonečna rozšiřovat svoji základnu papírových peněz, aniž by přiměly své konkurenty k požadavkům na proplacení bankovek v měnovém kovu prostřednictvím zúčtovacího centra. Tak by banky, ze strachu před neschopností přestat odliv zlata, ve vlastním zájmu přijaly přísné limity pro vydávání fiduciárních prostředků.⁵⁶ Parnellova analýza má nezanedbatelnou hodnotu a patří k ústředním dosud předloženým argumentům ve prospěch svobodného bankovníctví. Jeho analýza byla dále využita a rozvinuta i některými autory měnové školy (jako Ludwigem von Misesem), kteří byli nicméně velmi skeptičtí k systému centrálního bankovníctví.⁵⁷

⁵⁶ Henry Parnell, *Observations on Paper Money, Banking and Other Trading*, včetně těch částí, které byly předloženy komisi Dolní sněmovny [v orig. *Committee of the House of Commons*] a které vysvětlovaly skotský bankovní systém (Londýn: James Ridgway, 1827), zvl. s. 86–88.

⁵⁷ Viz například Ludwig von Mises, „The Limitation of the Issuance of Fiduciary Media“, část 12 kapitoly 17 knihy *Human Action*, s. 434–448; v čes. vydání s. 392–404; zejm. viz „Observations on the Discussions Concerning Free Banking“, s. 444; v čes. vydání s. 400.

KLAMNÝ ZAČÁTEK SPORU MEZI CENTRÁLNÍM
A SVOBODNÝM BANKOVNICTVÍM

Dva významní teoretikové měnové školy, J. R. McCulloch a S. M. Longfield, zpochybnili Parnellovo tvrzení. McCulloch argumentoval, že mechanismus, který Parnell popsal, by nedržel uzdu inflaci, pokud by všechny banky v systému svobodného bankovníctví společně začaly zvyšovat emisi bankovek⁵⁸. Samuel Mountifort Longfield dovedl McCullochovu námitku ještě dále a tvrdil, že i kdyby pouze jedna banka rozšiřovala svoji bázi papírových peněz, v systému svobodného bankovníctví by ji zbylé banky nutně musely následovat, jinak by jejich podíl na trhu či zisk klesl⁵⁹. Longfieldův argument správně odhaluje důležité jádro problému, neboť likvidace přebytečných bankovek přes zúčtovací centrum trvá určitou dobu a vždy existuje nutkání (možná neodolatelné) k nadměrné emisi v očekávání, že všechny ostatní banky dříve či později udělají totéž. Tímto způsobem první banka, která spustí expanzivní politiku, nejvíce profituje a vytváří si výhodnější pozici nad svými konkurenty.

Bez ohledu na teoretický základ argumentů Parnella nebo McCullocha a Longfielda se jedna věc zdá jistá: jejich debata zažehla klamný rozpor mezi příznivci centrálního bankovníctví

⁵⁸ J. R. McCulloch, *Historical Sketch of the Bank of England with an Examination of the Question as to the Prolongation of the Exclusive Privileges of that Establishment* (Londýn: Longman, Rees, Orme, Brown and Green, 1831). Viz také jeho *A Treatise on Metallic and Paper Money and Banks* (Edinburgh: A. and C. Black, 1858).

⁵⁹ Longfieldovy příspěvky se objevily v sérii čtyř článků v „Banking and Currency“ vydaných Dublin University Magazine v roce 1840. Vera C. Smith shrnuje:

Myšlenka přednesená Longfieldem je zdaleka nejdůležitějším kontroverzním bodem v teorii svobodného bankovníctví. V následné literatuře se nikdo nepokusil na ni reagovat. (Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, s. 88).

Viz též naši analýzu podporující původní Longfieldův názor na s. 648–655.

tví a příznivci svobodného bankovníctví. Používáme termín „klamný“, protože teoretická diskuse mezi těmito dvěma stranami má jádro celého problému. Parnell má pravdu, když tvrdí, že v kontextu svobodného bankovníctví bude systém se zúčtovacím centrem fungovat jako tlumič ojedinělých případů expanze emise bankovek. Stejně tak mají pravdu McCulloch i Longfield, když zdůrazňují, že Parnellův argument selhává, pokud expanzivní politiku spustí všechny banky najednou. Teoretikové měnové školy nicméně cítili, že jejich argumenty proti názorům Parnella představovaly *prima facie* podklad pro vznik centrální banky, která by podle nich nabídla nejefektivnější ochranu proti zneužívání bankovníctví s částečnými rezervami. Parnell sám se uspokojil s obhajobou svobodného bankovníctví, i když s limity, které by zúčtovací centrum nastavilo jako pojistku proti nezodpovědné expanzi báze papírových peněz ze strany bank. Přesto nebyl schopen si uvědomit, že bez ohledu na McCullochovy a Longfieldovy argumenty by návrat k tradičním právním principům a požadavku stoprocentních rezerv byl mnohem jednodušší a efektivnější než jakýkoliv systém zúčtovacího centra. Přehlédnutí této možnosti, přinejmenším s ohledem na bankovní depozita, je největší chybou, které se dopustila rovněž větev měnové školy představovaná McCullochem a Longfieldem. Podporou vzniku centrální banky tato frakce nevyhnutelně vydláždila cestu budoucímu posilování přesné té inflační politiky, kterou preferovali její protivníci⁶⁰.

⁶⁰ Paralelně s touto debatou probíhala diskuse v Belgii a Francii mezi obhájci školy svobodného bankovníctví a bankovní školy (Courcelle-Seneuil, Coquelin, Chevalier a další) a teoretiky měnové školy podporujícími centrální banku (jako Lavergne, D'Eichthal a Wolowsky). V Německu byly soupeřící tábory vedeny Adolphem Wagnerem a Laskerem na straně svobodného bankovníctví a Tellkampem, Geyerem, Kniesem a Neisserem na straně měnové školy podporující centrální banku. K této záležitosti viz kapitoly 8 a 9 v Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking*, s. 92–132.

OBHAJOBA CENTRÁLNÍ BANKY

Tak začal dlouhotrvající spor mezi příznivci svobodného bankovníctví a zastánci centrální banky. Druzí jmenovaní nabídli následující argumenty pro podporu svých názorů proti bankovní škole a škole svobodného bankovníctví:

Za prvé, systém svobodného bankovníctví by ze své povahy i za optimálních podmínek byl náchylný k příležitostným, izolovaným krizím bank, které by poškozovaly klienty a držitele bankovek a deposit.

Za takových podmínek je tedy potřeba oficiální centrální banka s příslušnou pravomocí, aby ochránila držitele bankovek a deposit v případě krize. Tento argument je zjevně paternalistický a směřuje k ospravedlnění existence centrální banky. Ignoruje skutečnost, že pokud se poskytuje podpora těm, kteří byli zasaženi krizí, v dlouhodobém měřítku taková podpora pouze směřuje k dalšímu poškození hladkého fungování bankovního systému, který vyžaduje trvalý a aktivní dozor a důvěru ze strany veřejnosti. Pokud široká veřejnost považuje za samozřejmou intervenci centrální banky s cílem zabránit jakékoliv škodě v případě krachu banky, dochází k uvolnění dozoru a posílení důvěry. Navíc i bankéři, pokud jsou si také jistí podporou centrální banky v případě nouze, pociťují méně zodpovědnosti. Proto je docela pochopitelné, že existence centrální banky směřuje ke zhoršování krizí v bankovníctví, což se několikrát ukázalo i v nedávné době. Systém „pojištění vkladů“ v mnoha zemích zásadním způsobem přispěl ke zvrácenému chování mezi bankéři a zapříčinil či zhoršil krize bankovníctví. Z politického hlediska však může výše zmíněný paternalistický argument v demokratickém prostředí získat velký vliv a stát se téměř neodolatelným. V každém případě tento první argument značí klamný začátek diskuse mezi svobodným a centrálním bankovníctvím ve smyslu, že tento argument by byl nesmyslný, pokud by byly respektovány tradiční právní principy a pokud by byl znovu zaveden požadavek 100procentních rezerv v bankovníctví. Za takových podmínek by držitelé bankovek a vkladů nebyli poškozeni

a vždy by si mohli vybrat své peníze, bez ohledu na osud své banky. Proto paternalistický argument, že centrální banka je nezbytná k ochraně zájmu poškozených stran, nemá žádný smysl. Pokud budeme následovat logiku bankovního systému s částečnými rezervami, tento první argument ve prospěch centrální banky je přinejmenším pochybný, zatímco v kontextu bankovního založeného na tradičních právních principech a požadavku 100procentních rezerv je naprosto irelevantní.

Druhý argument vyslovený ve prospěch centrálních bank se zakládá na poznání, že bankovní systém kontrolovaný centrální bankou způsobuje méně ekonomických krizí než systém svobodného bankovního. Tento argument, podobně jako ten první, představuje nevhodný přístup k diskusi. Již víme, že systém svobodného bankovního s částečnými rezervami může stimulovat růst nabídky peněz ve formě půjček a že tento růst nevyhnutelně deformuje strukturu výroby kapitálových statků, přičemž endogenně a opakovaně vyvolává reverzní proces, který se projevuje jako ekonomická recese dopadající obzvláště tvrdě na banky. Ve skutečnosti to bylo právě přání ochránit banky od dopadů těchto opakujících se krizí vyvolávaných bankovním s částečnými rezervami, které způsobilo, že *bankéři sami* požadovali založení centrální banky, která by jim půjčila peníze jako poslední instance. Zkušenost ukázala, že centrální banka je daleka toho, aby ekonomické krize zklidňovala, její vznik je naopak zhoršil. V systému svobodného bankovního s částečnými rezervami (bez centrální banky), přestože se nelze vyhnout expanzivním procesům způsobujícím krize, fungují reverzní mechanismy, které vedou k nezbytným úpravám a korekcím ekonomických chyb, mnohem dříve a rychleji než v systému založeném na centrální bance. Ve skutečnosti ztráta důvěry veřejnosti není jediným faktorem, který ohrožuje nejvíce expandující banky, jejichž rezervy rychle ubývají, když si držitelé jejich bankovek vybírají protihodnotu v měnovém kovu. Banky, které rozšiřují svoji bázi úvěrů rychleji než ostatní, jsou rovněž ohroženy mechanismy mezibankovních zúčtovacích center souvisejícími s deposity. Dokonce i když většina bank zvyšuje množství vkladů

a bankovek současně, spontánní proces identifikovaný teorií ekonomických cyklů brzy získá hybnost, obrátí účinky původní expanze a přivede k úpadku relativně méně solventních bank. Naopak existence centrální banky jako věřitele poslední instance může prodloužit proces expanze peněz a úvěru mnohem dále než nezávislý proces, který by se dal do pohybu v systému svobodného bankovníctví. Není možné ignorovat *kontradikci obsaženou* v instituci centrální banky, která byla teoreticky založena k tomu, aby brzdila monetární expanzi, aby zachovávala ekonomickou stabilitu a předcházela krizím, avšak která se v praxi v masivním měřítku oddává poskytování nové likvidity v případech, kdy banky čelí krizím a panikám. Pokud dále zvážíme politický vliv a inflační přání veřejnosti, porozumíme tomu, proč došlo k vystupňování inflačních procesů a jimi způsobované deformaci struktury výroby, což historicky vedlo k mnohem horším a hlubším ekonomickým krizím a depresím, než jaké by byly nastaly v systému svobodného bankovníctví. Proto můžeme učinit závěr, že tento druhý argument ve prospěch centrální banky není opodstatněný, neboť samotná existence centrální banky směřuje ke zhoršování ekonomických krizí a recesí. Nicméně musíme také přiznat, že krize by se objevovaly i v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, ačkoliv by nezpůsobovaly tolik ozvěn jako v peněžním systému řízeném centrální bankou. Na toto jsme poukázali v předcházejících kapitolách a budeme to demonstrovat i dále. V žádném případě nemusíme rezignovat na život s opakujícími se ekonomickými krizemi a recesemi, protože pouhé znovuoživení všeobecných právních principů (požadavku 100procentních rezerv) by zabránilo systému svobodného bankovníctví v negativním působení na ekonomické procesy, čímž by zmizel nejrozšířenější argument pro vytvoření centrální banky.

Třetí argument ve prospěch centrální banky je, že představuje nejlepší způsob poskytování potřebné likvidity, když nastane krize. Opět je zřejmé, že špatná identifikace kořenů ekonomických problémů vede teoretiky k chybnému přístupu k diskusi mezi příznivci centrálního bankovníctví a svobodné-

ho bankovníctví. Ačkoliv by v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami mechanismus mezibankovního zúčtování a trvalý dozor veřejnosti směřovaly k omezení úvěrové expanze, nebyly by schopny mu zabránit zcela a bankovní krize a ekonomické recese by stejně nevyhnutelně nastaly. Není pochyb, že krize a recese poskytují politikům a technokratům ideální příležitost k prosazení intervence centrální banky. Proto je zřejmé, že *samotná existence bankovního systému s částečnými rezervami vede nevyhnutelně ke vzniku centrální banky jako věřitele poslední instance*. Dokud nebudou znovu zavedeny tradiční právní principy spolu s požadavkem 100procentních rezerv v bankovníctví, bude prakticky nepředstavitelné aby přestala existovat centrální banka (jinými slovy, nevyhnutelně vznikne a přetrvá).

Vytvoření centrální banky za účelem řešení ekonomických krizí navíc přispívá k prohlubování hospodářských recesí. Existence věřitele poslední instance zesiluje expanzivní trendy a činí je rychlejšími a delšími, než jaké by byly v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami (tj. bez centrální banky). Proto je paradoxní tvrdit, že správný přístup k ekonomickým a bankovním krizím závisí na existenci centrální banky, neboť centrální banka je v zásadě hlavním viníkem ve vytváření a zhoršování krizí. Nicméně si pamatujme, že i kdyby systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami byl schopen nějak otupit krize, neeliminovat by je úplně a různé dotčené ekonomické subjekty (zejména bankéři a občané potencionálně poškození každou krizí) by nevyhnutelně požadovaly vytvoření centrální banky. *Jediným způsobem k prolomení tohoto bludného kruhu je rozpoznat, že původ celého problému spočívá v bankovníctví s částečnými rezervami*. Ve skutečnosti by obnovení požadavku 100procentních rezerv nejen eliminovalo bankovní krize a opakující se hospodářské recese, ale ukázalo by i neplatnost tohoto třetího argumentu, jednoho z nejotřepanějších argumentů ospravedlňujících existenci centrální banky.

Ve prospěch centrální banky jsou konečně uváděny ještě dva další, vedlejší argumenty. První se týká údajné „potřeby“

jakési „racionální“ monetární politiky vnucované shora prostřednictvím centrální banky. Druhý argument souvisí s prvním a je zaměřený na potřebu vytvoření adekvátní politiky měnové spolupráce mezi různými zeměmi. Předpokládá se, že tento cíl také vyžaduje existenci různých, koordinovaných centrálních bank. V následujícím oddíle budeme zkoumat teoretickou nemožnost zavedení peněžní a bankovní politiky centralizovaným, donucovacím způsobem prostřednictvím centrální banky, přičemž aplikujeme teorii nemožnosti socialismu na bankovníctví a finanční sektor. Proto na tomto místě nebudeme hlouběji analyzovat tyto dva poslední argumenty.

POSTOJ TEORETIKŮ MĚNOVÉ ŠKOLY, KTEŘÍ OBHAJOVALI SYSTÉM SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ

Neschopnost teoretiků měnové školy odhalit shodné ekonomické účinky vkladů a bankovek, jakož i naivita jejich návrhů na vytvoření centrální banky jako kontrolora bankovníctví s částečnými rezervami vedly k tomu, že tyto teoretikové netušili, že jimi předepisovaná náprava se nezbytně ukáže jako mnohem horší než nemoc, kterou předtím správně diagnostikovali. Pouze hrstka teoretiků měnové školy pochopila, že jejich cíle peněžní stability a solventnosti by po vytvoření centrální banky byly mnohem více ohroženy, a jako menší zlo a s cílem co možná nejvíce zabránit zlořádu tyto teoretikové navrhovali zachování nebo zavedení systému svobodného bankovníctví bez centrální banky. Nicméně většina autorů měnové školy, která obhajovala svobodné bankovníctví, nebyla oklamána expanzivními možnostmi takového systému a vždy zastávala názor, že jediným *konečným* řešením těchto problémů by byl zákaz vydávání nových fiduciárních prostředků (tj. zákaz úvěrové expanze nekryté nárůstem reálných dobrovolných úspor). Navrhli systém, ve kterém by banky svobodně vydávaly peníze a vytvářely deposita, přičemž v základu doufali, že mechanismus mezibankovního zúčtování, dozor a kontrola zákazníky prostřednictvím trhu a okamžitý úpadek bank, které ztratí důvěru veřejnosti, by sloužily jako efektivější

limity pro vydávání nekrytých bankovek a deposit⁶¹. Touto nepřímou cestou plánovali reálné přiblížení se k cíli v podobě požadavku 100procentních rezerv (jak pro bankovky, tak pro deposita), cíli, pro jehož dosažení by měly být využity všechny zákonné prostředky dostupné v daném historickém kontextu.

Tuto myšlenku jako první obhajoval ve Francii Victor Modeste.⁶² Henri Cernuschi ze stejného důvodu uvedl 24. října 1865 před komisí pro vyšetřování bankovních aktivit:

Domnívám se, že to, co je nazýváno svobodným bankovníctvím, by vyústilo v celkové potlačení bankovek ve Francii. Každému chci dát právo vydávat bankovky tak, aby již nikdo dále bankovky nepřijímal.⁶³

⁶¹ Budoucí vývoj plateb a zúčtovacích systémů na bázi internetu a ostatních forem elektronické komunikace způsobí „vybílení“ bank, které fungují s částečnými rezervami, téměř hned, jakmile se objeví *sebe-menší pochybnosti* týkající se jejich solventnosti. V tomto pohledu bude technická revoluce na poli elektronické komunikace směřovat k podpoře soukromých bank s téměř 100procentními rezervami (za předpokladu, že současný systém by byl úplně zprivatizován a centrální banka by přestala existovat). Viz práci našeho žáka, Jespera N. Katze „An Austrian Perspective on the History and Future of Money and Banking“, Erasmus Programme in Law and Economics, léto 1997. Viz také *The Future of Money in the Information Age*, James A. Dorn, ed. (Washington, D. C.: Cato Institute, 1997). Co se týká kreditních karet neboli „plastových“ nebo „elektronických“ peněz, jak jsou všeobecně známy, měli bychom poznamenat, že *to nejsou peníze*, ale pouhé nástroje, které podobně jako papírové šeky umožňují platby převodem skutečných peněz (či dokonalých peněžních substitutů, jako jsou bankovní deposita).

⁶² Victor Modeste, „Le billet des banques d'émission et la fausse monnaie“, *Le Journal des Économistes*, nová série, svazek 3, 15. srpna 1866.

⁶³ Je crois que ce qu'on appelle liberté bancaire aurait pour résultat la disparition complète des billets de banque en France. Je souhaite donner à tout le monde le droit d'émettre des billets, de sorte que plus personne désormais n'en accepterait [Henri Cernuschi, *Contre le billet de banque* (Paříž, Guillaumin, 1866), s. 55].

Viz také Cernuschiho zajímavou práci *Mécanique de l'échange* (Paris: A. Lacroix, 1865). Ludwig von Mises plně akceptuje výše popsané Modesteho a Cernuschiho názory a zahrnuje výňatek do *Human Action*

Cernuschinova doktrína měla pouze dvě vady: poukazovala jen na bankovky a ignorovala bankovní depozita. A dále nebyla tak radikální jako doktrína Modesteho, který považoval svoborné bankovníctví s částečnými rezeravami za podvodnou činnost, která by vůbec neměla být povolena.

Francouzská měnová škola své postoje zakládala na podpoře svobodného bankovníctví a 100procentních rezerv. Řada německých ekonomů, mezi nimi Hübner a Michaelis, prováděla ještě hlubší teoretickou analýzu, která vedla k týmž závěrům. Ve Spojených státech zapříčinila panika roku 1819 formulaci doktríny jak proti bankovníctví s částečnými rezervami, tak i proti vytvoření centrální banky a tato doktrína silně ovlivnila zmíněné německy mluvící autory. Jak již víme, v USA Condý Raguet a ostatní (William M. Gouge, John Taylor, John Randolph, Thomas Hart Benton, Martin Van Buren atd.) rozvinuli základ doktríny, která byla k bankovníctví velmi kritická.⁶⁴ Tito muži správně identifikovali bankovníctví s částečnými rezervami jako konečnou příčinu krizí a dospěli k závěru, že návrat ke 100procentnímu rezervnímu poměru je jedinou cestou

s tímto komentářem: „Svoboda při vydávání bankovek by významně omezila používání bankovek, pokud by je úplně nepotlačila“. Mises, *Human Action*, s. 446. Teoretikové bankovní školy obhajující svobodné bankovníctví Cernuschimu oponovali. Ve Francii tuto školu vedl Jean-Gustav Courcelle-Seneuil. Viz zvláště jeho knihu *La banque libre: exposé des fonctions du commerce de banque et de son application à l'agriculture suivi de divers écrits de controverse sur la liberté des banques* (Paříž, Guillaumin, 1867). Nejlepším shrnutím Modesteho a Cernuschího doktrín (včetně analýzy jejich rozdílů) je práce Oskariho Juurikkaly „Falešná debata o penězích 1866 v *Journal des Économistes*: Déja Vu pro Rakušany?“ *Quarterly Journal of Austrian Economics* 5, svazek 4 (zima 2002): 43–55.

⁶⁴ Dalším hlasem podporujícím bankovní systém s požadavkem 100procentních rezerv byl slavný Davy Crockett, válečný hrdina, který se stal senátorem a pro kterého bankovní systém s částečnými rezervami představoval „způsob podvádění ve velkém měřítku“ (Skousen, *The Economics of a Pure Gold Standard*, s. 32). Podobné názory měli Andrew Jackson a výše citovaný Martin Van Buren, Henry Harrison a James K. Polk, kteří se všichni později stali prezidenty USA.

k jejich vymýcení.⁶⁵ Tellkampff, který jako mladý muž navštívil USA., tam viděl negativní dopady a velmi škodlivé efekty bankovníctví s částečnými rezervami a byl nadšen nekompromisní peněžní teorií, která v té době v Americe vznikala. Když se vrátil do Německa a byl jmenován profesorem ekonomie v Breslau, napsal několik pojednání, ve kterých požadoval, aby bylo bankám zakázáno vydávat fiduciární prostředky.⁶⁶

⁶⁵ Nástin vývoje této školy v USA. během první poloviny devatenáctého století se objevuje v článku Jamese E. Philbina „An Austrian Perspective on Some Leading Jacksonian Monetary Theorists“, *The Journal of Libertarian Studies: An Interdisciplinary Review* 10, č. 1 (podzim 1991): 83–95. Další kniha, která pojednává o různých bankovních a peněžních školách, se objevila v první polovině devatenáctého století v USA a jejím autorem je Harry E. Miller, *Banking Theory in the United States Before 1860*, (1927; znovu vydána v New Yorku Augustusem M. Kelleyem, 1972).

⁶⁶ Johan Ludwig Tellkampff, *Essays on Law Reform, Commercial Policies, Banks, Penitentiaries, etc. in Great Britain and the United States of America* (Londýn: Williams and Norgate, 1859). Viz také jeho *Die Prinzipien des Geld – und Bankwesens* (Berlín: Puttkammer and Mühlbrecht, 1867). Již v roce 1912 Mises odkazoval na Tellkampffovy (a Geyerovy) návrhy v této, celkem překvapující pasáži:

Vydávání fiduciárních prostředků umožnilo vyhnout se potížím, které by způsobil růst objektivní směnné hodnoty peněz, a snížilo náklady na peněžní aparát (Ludwig von Mises, *The Theory of Money and Credit*, s. 359).

Toto se nezdá být v souladu s ostatními Misesovými komentáři, který na konci knihy navrhl návrat ke 100procentnímu rezervnímu poměru a k zákazu vydávání nových fiduciárních prostředků, jak to dělají Tellkampff a Geyer (mezi zastánci centrální banky) a Hübner a Michaelis (mezi zastánci svobodného bankovníctví). Jak jsme poznamenali v kapitole 7, existuje paralelní rozpor mezi Hayekovým *Monetary Theory and The Trade Cycle* (1929) a jeho *Prices and Production* (1931). Jediné vysvětlení spočívá v procesu vývoje názorů obou autorů, kteří se zpočátku zdráhali důrazně obhajovat implikace svých vlastních analýz. Navíc musíme mít na zřeteli, že, jak uvidíme v další kapitole, Mises obhajoval zavedení požadavku 100procentních rezerv, ale pouze pro *nově vydávané* bankovky a depozita, podobně jako Peelův zákon o bankovním privilegiu. Proto je jaksí pochopitelné, že měl zmínit „výhody“ již provedeného vydávání fiduciárních prostředků, ačkoliv je překvapivé, že nevysvětlil, proč systém, který považoval za nejlep-

Otto Hübner také sdílel některé názory Tellkampfa a americké školy. Hübner pozoroval, že čím méně banky byly regulovány, tím méně častěji se objevovaly jejich potíže se solventností. Pociťoval, že výběr byl mezi systémem privilegovaných bank chráněných centrální bankou a podněcovaných k nezodpovědným praktikám a systémem svobodného bankovníctví bez centrální banky poskytující privilegia a ochranu. V tomto druhém systému by každá banka byla nezbytně zodpovědná za svou vlastní politiku a následně by bankéři jednali obezřetněji. Podle Hübnera by konečným cílem mělo být odstranění vydávání bankovek bez 100procentního krytí měnovým kovem. Nicméně ve světle tehdejší situace se domníval, že nejrychlejší a nejefektivnější cesta směrem k ideálnímu systému byla přes svobodné bankovníctví, v němž každá banka bude muset zcela dostát svým závazkům.⁶⁷

Již v roce 1867 vynikající teoretik Philip Joseph Geyer zformuloval teorii vysvětlující ekonomické cykly (předchůdce teorie navrhované v této knize), kterou Mises a Hayek později dovedli do jejich logických závěrů. Ve skutečnosti Geyer skvěle shrnul chyby bankovního systému s částečnými rezervami a popsal, jak způsobují ekonomické krize. Podle Geyera bankovní systém vyrábí „umělý kapitál“ (*künstliches Kapital*), který odpovídá přesně fiduciárním prostředkům, které vyrábí banky a které nejsou kryté reálným bohatstvím z dobrovolných úspor. Geyer vysvětluje, proč následuje rozkvět, který se nevyhnutelně obrací v bankovní krizi a ekonomickou recesi.⁶⁸ Nakonec, podobně jako Hübner, Otto Michaelis obhajuje

ší pro budoucnost, nebyl také nejlepší v minulosti. Domníváme se, že výhod vydávání fiduciárních prostředků v minulosti bylo málo ve srovnání s těžkými škodami, které to přineslo ve formě ekonomických krizí a recesí, a zvláště s velkými nedostatky našeho současného finančního systému, který je výsledkem chyb minulosti.

⁶⁷ Viz Otto Hübner, *Die Banken*, vydané autorem v Lipsku v letech 1853 a 1854.

⁶⁸ Philip Geyer, *Theorie und Praxis des Zettelbankwesens nebst einer Charakteristik der Englischen, Französischen und Preussischen Bank* (Mnichov: Fleismann's Buchhandlung, 1867). Viz také Geyerovu knihu *Banken*

systém svobodného bankovníctví jako prostředku k omezení potíží a pohybu směrem k ideálu požadavku 100procentních rezerv.⁶⁹

V tradici Cernuschiho, Hübnera a Michaelise pokračoval Ludwig von Mises, který v roce 1912 přesvědčivě podpořil principy měnové školy. Nejenže tvrdil, že fiduciárními prostředky jsou bankovky i deposita, ale také vybudoval peněžní teorii na základě teorie mezního užitku a Böhm-Bawerkovy teorie kapitálu. Výsledkem byla první kompletní, souvislá a integrovaná teorie ekonomických cyklů. Mises si uvědomil, že teoretikové anglické měnové školy chybovali, když doporučovali centrální banku, a že tou nejlepší a v podstatě jedinou cestou k dosažení cílů této školy v podobě peněžní solventnosti je zavedení systému svobodného bankovníctví bez privilegií podléhajícího soukromému právu (tzn. požadavku 100procentních rezerv). Mises dále rozpoznal, že nakonec většina obhájců principů bankovní školy příčinnivě akceptovala vznik centrální banky, která by jako věřitel poslední instance garantovala a zakonzovala expanzivní privilegia soukromých bankéřů. Tito jednotlivci se velmi snažili omezit své závazky a věnovali se lukrativnímu „byznysu“ vytváření fiduciárních prostředků úvěrovou expanzí a podpora centrální banky jim to umožnila, aniž by se museli příliš obávat likviditních problémů. Není překvapující, že Mises zvláště kritizoval fakt, že

und Krisen (Lipsko: T. O. Weigel, 1865). Vera C. Smith kritizuje Geyerrův a Tellkampův návrh na zákaz vydávání fiduciárních prostředků a zavedení požadavku 100procentních rezerv. Vera Smith tvrdí, že takové rozhodnutí by zahrnovalo deflační proces, ale neuvědomuje si, že, jak uvidíme v další kapitole, pokud uvažujeme o procesu přechodu ke 100procentně krytému systému, není třeba obnovovat vztah, který existoval mezi bankovkami a měnovým kovem před vydáním fiduciárních prostředků. Naopak, jakýkoliv zdravý proces vyžaduje eliminaci deflace a znovudefinování vztahu mezi fiduciárními prostředky a měnovým kovem s ohledem na celkové množství bankovek a deposit již vydaných bankovním systémem. Proto záměrem není vyvolat kontrakci objemu peněz, ale zabránit další úvěrové expanzi.

⁶⁹ Otto Michaelis, *Volkswirtschaftliche Schriften*, svazky 1 a 2 (Berlín: Herbig, 1873).

Peelův zákon o bankovním privilegiu z roku 1844, přes excellentní záměry, s nimiž byl navržen, nezakázal expanzivní vytváření fiduciárních deposit, tak jak to udělal s bankovkami. Mises také odsuzuje využívání zákonů k vytvoření a vynucení systému centrálního bankovníctví, protože, jak víme, ten byl nakonec používán k ospravedlnění a podpoře politiky peněžního chaosu a finančních excesů mnohem škodlivějších, než byly ty, kterým měl předcházet.

Misesův zásadní přínos ke studiu peněz a ekonomických cyklů se objevil v jeho práci *The Theory of Money and Credit*, prvně vydané v roce 1912.⁷⁰ Až o osm let později, v roce 1920

⁷⁰ Mises, *Theorie des Geldes und der Umlaufsmittel*. H. E. Batson přeložil práci do angličtiny a Jonathan Cape publikoval první anglické vydání (v Londýně) v roce 1934. Takto mohla být ovlivněna dizertační práce Very Smith, která byla publikována o dva roky později. Je zajímavé si všimnout, že Vera Smith zahrnuje Misesa společně s Hübnerem, Michaelisem a Cernuschim do matice na s. 144–145 své knihy. Uvádí je v oddíle odpovídajícím nejpřísnějším teoretikům měnové školy, kteří nicméně obhajují systém svobodného bankovníctví jako nejlepší cestu vedoucí za daných okolností ke 100procentnímu rezervnímu poměru. Snad jedním z nejhodnotnějších aspektů knihy Very Smith je, že odhaluje, že bankovní škola a škola svobodného bankovníctví se přesně a automaticky neshodují, ani tomu tak není u měnové školy a školy centrálního bankovníctví. Namísto toho se teoretikové rozdělují do čtyř rozdílných skupin, které jsou vyznačeny v tabulce. Protože tabulka Very Smith je relevantní a názorná, upravenou verzi zde uvádíme.

Tabulka VIII-1		
	<i>Škola svobodného bankovníctví</i>	<i>Škola centrálního bankovníctví</i>
bankovní škola (<i>částečné rezervy</i>)	Většina teoretiků bankovní školy v 19. století. Ve 20. století White, Selgin, Dowd a David Friedman	keynesiánci a většina monetaristů 20. století
→ Přirozený vývoj bankovní školy		
měnová škola (<i>100procentní rezervy</i>)	Cernushi, Hübner, Michaelis, Mises, možná i Hayek v roce 1925 a 1937, Rothbard, Huerta de Soto, Joseph Salerno, Hans-Hermann, Hoppe a Jörg Guido Huelsman	Návrh chicagské školy ve 30. letech 20. stol. Maurice Allais
← Přirozený vývoj měnové školy		

předložil svojí slavnou teorii o nemožnosti ekonomické kalkulace v socialismu, čímž vyvolal důležitou diskusi, která se v následujícím desetiletí rozvíjela. Neexistuje žádný explicitní důkaz o tom, že si Mises byl vědom, že základní argumenty, které vznesl v roce 1920 na téma nemožnosti socialismu, byly také přímo aplikovatelné na bankovníctví s částečnými rezervami a zvláště na vznik a fungování centrální banky. Přesto v následujícím oddíle budeme obhajovat tezi, že naše analýza bankovníctví s částečnými rezervami a centrální banky je jednoduchým a specifickým případem vzniklým aplikací obecného teorému teoretické nemožnosti socialismu na finanční oblast.⁷¹

Roztřídění teoretiků do čtyř škol (svobodné bankovníctví s částečnými rezervami, centrální bankovníctví s částečnými rezervami, svobodné bankovníctví se 100procentními rezervami a centrální bankovníctví se 100procentními rezervami) je mnohem jasnější a přesnější než metoda, kterou používali mimo jiné Anna J. Schwartz a Lawrence H. White, kteří identifikovali pouze tři školy – měnovou školu, bankovní školu a školu svobodného bankovníctví. (Viz Anna J. Schwartz, „Banking School, Currency School, Free Banking School“, s. 148–152.)

⁷¹ O rozvoji této doktríny podporující centrální banku ve Španělsku a o vlivu této doktríny na vznik španělské emisní banky viz Luis Coronel de Palma, *La evolución de un banco central* (Madrid: Real Academia de Jurisprudencia y Legislación, 1976) a odkazy uvedené zde. Viz také práce Rafaela Anese „El Banco de España, 1874–1914: un banco nacional“ a Pedra Tedde de Lorca „La banca privada española durante la Resauración, 1874–1914“. Obě práce se objevily ve svazku 1 v *La banca española en la Restauración* (Madrid: Servicio de Estudios del Banco de España, 1974). Přes hodnotné odkazy zahrnuté v těchto pracích nebyla historie ekonomického myšlení v souvislosti s odbornou diskusí mezi obhájci centrálního bankovníctví a obhájci svobodného bankovníctví ve Španělsku ještě napsána. Nejvýznamnějším teoretikem svobodného bankovníctví (s částečnými rezervami) ve Španělsku byl Luis María Pastor (1804–1872). Viz jeho knihu *Libertad de Bancos y Cola del de España* (Madrid: B. Carranza, 1865).

3

„TEORÉM NEMOŽNOSTI SOCIALISMU“
A JEHO APLIKACE NA CENTRÁLNÍ BANKU

V kapitole 2 jsme viděli, že v celé historii centrální banky vždy vznikaly nikoliv jako výsledek spontánního evolučního procesu na svobodném trhu, ale jako důsledek záměrné intervence vlády do bankovního sektoru. Ve skutečnosti má instituce centrální banky kořeny v selhání veřejnoprávní autority, která nedokázala adekvátně definovat a hájit vlastnická práva vkladatelů; jinými slovy ukončit zpronevěry peněz, které bankéřům svěřili jejich zákazníci v podobě deposit. Toto selhání umožnilo vznik bankovníctví s částečnými rezervami, tedy praxi, která umožnila bankéřům vytvářet nové peněžní instrumenty *ex nihilo*, a vytvářet tak obrovské zisky. Již jsme se seznámili se škodlivými důsledky, které tato činnost bank má na strukturu ekonomiky v podobě špatných investic, vážných krizí a resesí, které by měly v zásadě ospravedlnit pečlivou snahu vlády o zajištění dodržování tradičních právních principů (požadavku 100procentních rezerv z běžných vkladů). Nicméně v celé historii byly vlády daleko horlivého vynucování práva v bankovníctví a jako první začaly využívat výhod bankovních obchodů a poskytly bankéřům celou řadu privilegií. Aby vlády přestály věčné rozpočtové problémy zaviněné vlastní finanční nedbalostí, nejenom že legalizovaly bankovníctví s částečnými rezervami prostřednictvím příslušného privilegia, ale v celé historii se trvale pokoušely využívat tohoto uspořádání tím, že buď pro sebe požadovaly velkou část úvěrů vytvořených *ex nihilo* systémem bankovníctví s částečnými rezervami, nebo si tento vysoce lukrativní byznys bankovníctví s částečnými rezervami pro sebe zcela či částečně vyhrazovaly.

Soukromé banky si samy všimly, že jejich odvětví prochází opakovanými panikami a krizemi likvidity, což pravidelně ohrožovalo trvání jejich lukrativního obchodu. Z tohoto důvodu byly soukromé banky prvními, kdo požadoval zřízení centrální banky, která by jako věřitel poslední instance garantovala

jejich přežití v těžkých dobách. Tímto způsobem se zájmy soukromých bank sladily se zájmy státu a jeho centrální banky a vznikla mezi nimi symbióza. Stát získává jednoduše finanční zdroje ve formě půjček a inflace, jejichž náklady zůstávají občanem nepovšimnuty, protože zpočátku nepocítují vyšší daňovou zátěž. Soukromí bankéři ochotně akceptují existenci centrální banky a pravidla, která stanovuje, protože si uvědomují, že celý rámec jejich obchodování by se bez podpory oficiální instituce, která poskytuje potřebnou likviditu v případech „nevyhnutelných“ bankovních krizí a ekonomických recesí, nakonec zhroutil.

Proto můžeme souhlasit se závěry Very Smith, že centrální banka není spontánním výsledkem tržního procesu. Namísto toho si stát její vznik vynutil, aby dosáhl určitých cílů (zejména snadného financování a inflační politiky, která je vždy populární), a to se souhlasem či podporou soukromých bank, které v této oblasti v minulosti téměř vždy jednaly jako komplikované vlády⁷².

⁷² Centrální banka není přirozeným výsledkem vývoje bankovníctví. Je vnucená zvnějšku nebo vzniká jako výsledek laskavosti vlády. Tento faktor odpovídá za výrazné dopady na celou měnovou a úvěrovou strukturu, což stojí v ostrém kontrastu s tím, co by se dělo v systému svobodného bankovníctví bez ochrany vlády. (Vera C. Smith, *The Rationale of Central Banking and the Free Banking Alternative*, s. 169)

Akceptujeme tudíž hypotézu profesora Chralese Goodharta (viz poznámku pod čarou 73), který se domnívá, že vznik centrální banky je nezbytným důsledkem změny od systému komoditních peněz k systému fiduciárních peněz. Akceptujeme tuto hypotézu, pokud je zároveň doplněno, že tato změna není spontánním výsledkem trhu, ale naopak nevyhnutelným důsledkem porušování tradičních právních principů (100procentního rezervního poměru u běžných vkladů), které jsou nezbytné pro správné fungování každého svobodného trhu. Jediná vážná vada knihy Very Smith je, že autorka zcela nerozpoznala, že systém centrálního bankovníctví je jednoduše logickým a nevyhnutelným následkem postupného a kradmého zavádění systému bankovníctví s částečnými rezervami soukromými bankéři (s historickou spoluúčastí vlády). Bohužel Vera Smith nevěnovala pozornost návrhům požadavku 100procentních rezerv, o nichž se v době, kdy psala svou knihu, již hovořilo. Kdyby byla

Výše uvedené vysvětluje z historického hlediska vznik centrální banky, která byla vybudována na spoluúčasti a společných zájmech, které tradičně spojovaly vlády a bankéře a které plně odpovídají za intimní „porozumnění“ a „spolupráci“ těchto dvou druhů institucí.

V současné době je tento vztah s mírnou obměnou evidentní ve všech západních zemích a téměř ve všech situacích. Centrální banka garantuje přežití soukromých bank, a proto tato instituce, a nakonec i vláda sama, vykonává úzký dozor a politickou i ekonomickou kontrolu nad bankami. Navíc centrální banka má v každé zemi řídit peněžní a úvěrovou politiku, aby byly dosaženy určité cíle hospodářské politiky. V dalším oddíle uvidíme, proč je teoreticky nemožné, aby centrální banka udržovala peněžní a úvěrový systém, který nevytváří žádné vážné ekonomické nerovnováhy a výkyvy.⁷³

tento požadavek prozkoumala, byla by si uvědomila, že skutečný systém svobodného bankovníctví vyžaduje znovuoobnovení 100procentního rezervního poměru u běžných vkladů. Jak uvidíme, řada současných teoretiků, kteří obhajují systém svobodného bankovníctví, se dopouští stejné chyby.

⁷³ Klasickou prací o vývoji centrálních bank je *The Evolution of Central Banks* od Charlese Goodharta, 2. vydání (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1990), zvl. s. 85–103. Stručný, praktický přehled vzniku a vývoje centrálních bank se objevuje na s. 9 a násl. knihy Tedde de Lorcya *El Banco de San Carlos, 1782–1822*. Ramón Santillana názorně ukazuje formování centrální banky v devatenáctém století ve Španělsku, která měla pomoci při zvládnání finančních těžkostí státu, který neustále čerpal výhody z privilegia vytváření peněz (bankovek a vkladů) poskytnutého odvětví bankovníctví s částečnými rezervami. Viz knihu Santillany *Memoria histórica sobre los bancos Nacional de San Carlos, Español de San Fernando, Isabel II, Nuevo de San Fernando, y de España* (znovu vydáno Banco de España [Madrid, 1982]), zvl. s. 1, 3, 132, 236 a 237.

TEORIE NEMOŽNOSTI KOORDINACE SPOLEČNOSTI
ZALOŽENÉ NA INSTITUCIONÁLNÍM NÁTĚLU NEBO
NA PORUŠOVÁNÍ TRADIČNÍCH PRÁVNÍCH PRINCIPŮ

Na jiném místě jsme obhajovali tezi, že socialismus by měl být předefinován jako jakýkoliv systém institucionální agrese vůči svobodnému uplatnění podnikatelského ducha.⁷⁴ Tato agrese může mít formu přímého fyzického násilí (nebo jeho hrozby) provozovaného vládními autoritami nebo privilegii poskytnutých určitým společenským skupinám (odborům, bankám apod.), aby ony mohly porušovat tradiční právní principy s podporou státu. Snaha koordinovat společnost institucionálním donucením je intelektuální chybou, neboť je teoreticky nemožné, aby instituce zajišťující páchaní tohoto druhu agrese (centrální plánovací rada) získala informace, které jsou třeba k nastolení společenské koordinace prostřednictvím jejích nařízení.⁷⁵ Výše zmíněné platí z těchto čtyř důvodů: *za prvé*, není možné, aby se tento úřad neustále přizpůsoboval nezměrnému množství praktických informací uložených v myslích různých lidských bytostí; *za druhé*, subjektivní, praktická, nevyslovená a neverbální povaha většiny potřebných informací znemožňuje jejich přenos k centrálnímu orgánu; *za třetí*, informace, které jednající subjekty zatím neobjevily ani nevytvořily a které jednoduše vychází z procesu svobodného trhu, který je sám o sobě produktem podnikání dle zákona, nemohou být přenášeny; *a za čtvrté*, donucení brání podnikatelům v objevování a vytváření informací potřebných pro koordinaci společnosti.

Toto je přesně podstatou Misesovy argumentace původně uvedené v roce 1920 k tématu nemožnosti socialismu a obecně k tématu státních zásahů do ekonomiky. Toto tvrzení teoretic-

⁷⁴ Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, s. 87. Viz též Jesús Huerta de Soto, „The Economic Analysis of Socialism“, v Gerrit Meijer, ed., *New Perspectives on Austrian Economics* (Londýn a New York: Routledge, 1995), kap. 14.

⁷⁵ Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, s. 95.

ky vysvětluje selhání ekonomik bývalého východního bloku, stejně jako vzrůstající napětí, nerovnováhu a neefektivnost pocházející z intervencionistického státu blahobytu charakteristického pro západní ekonomiky.

Podobně i poskytnutí privilegií, které jsou v rozporu s tradičními právními principy, zabraňuje koordinované spolupráci mezi různými činiteli společnosti. Ve skutečnosti jsou tradiční právní principy nezbytné pro koordinované, nenásilné uplatňování podnikatelského ducha. Jejich systematické porušování brzdí svobodnou kreativitu podnikatelů, jakož i přenos informací potřebných ke koordinaci společnosti. Pokud jsou tyto principy přehlíženy, společenská nerovnováha zůstává skryta a systematicky se zhoršuje.⁷⁶

Nevyhnutelným výsledkem systematického státního nátlaku na společnost a poskytnutí privilegií v rozporu s tradičními právními principy, je rozsáhlý společenský nepořádek a nedostatek přizpůsobení ve všech oblastech a na všech úrovních společnosti, které jsou ovlivněny takovým nátlakem a privilegiemi. Ve skutečnosti jak nátlak, tak privilegia vyvolávají nepřesné informace a nezodpovědné jednání a vedou k narušení zvyků v jednání jednotlivců v souladu s vládou práva, podporují rozvoj šedé ekonomiky a ve zkratce způsobují a udržují všechny typy společenských nerovnováh a konfliktů.

APLIKACE TEORÉMU NEMOŽNOSTI SOCIALISMU NA CENTRÁLNÍ BANKU A BANKOVNÍ SYSTÉM S ČÁSTEČNÝMI REZERVAMI

Jednou z hlavních tezí této knihy je, že teorém nemožnosti socialismu a rakouská analýza společenské diskordinace, která je nutným důsledkem institucionálního nátlaku a poskytování privilegií v rozporu se zákonem, jsou přímo aplikovatelné na finanční a bankovní systém, který se na naší ekonomice

⁷⁶ Detailní analýzu všech výše uvedených teoretických závěrů lze nalézt v prvních třech kapitolách práce Huerty de Soto *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, s. 21–155.

vyvinul. Tento systém je založen na soukromém bankovníctví s částečnými rezervami a je kontrolován oficiální institucí (centrální bankou), která je stala tvůrcem monetární politiky.

Ve skutečnosti je moderní finanční a bankovní systém tržních ekonomik zcela založen na systematickém násilí proti svobodnému podnikání ve finančním sektoru a na poskytování privilegií soukromým bankám, která jsou v rozporu s tradičními právními principy a umožňují bankám pracovat s částečnými rezervami.

Nepotřebujeme se již věnovat právní podstatě těchto „nenáviděných“ privilegií obsažených v bankovníctví s částečnými rezervami, protože jsme se tímto aspektem detailně zabývali v prvních třech kapitolách. U systematického násilí v oblasti bankovníctví a financí je jednoduché pochopit, že tato manipulace je vedena prostřednictvím ustanovení o zákonném platidle, které nutí přijímat peněžní jednotku vydanou monopolistickou centrální bankou jako liberatory prostředek směny⁷⁷ Institucionální nátlak, který provádí centrální banka, se rovněž projevuje v celé síti administrativní bankovní legislativy s cílem přísně kontrolovat činnost bank a na makroekonomické úrovni definovat a zavádět monetární politiku každé země.⁷⁸

Stručně řečeno, těžko se můžeme vyhnout závěru, že „organizace bankovního systému je mnohem blíže socialistické

⁷⁷ Například viz článek 15 stanov Bank of Spain 13/1994 z 1. července. Stanovy říkají:

Bank of Spain má *exkluzivní* pravomoc vydávat bankovky v pesetas, které bez ohledu na statut platný pro mince jsou jediným zákonným platidlem s plnou, neomezenou platností na španělském území (španělské *Official Gazette*, 2. července 1994, s. 15404, kurzíva doplněna).

Se vstupem Španělska do Evropské měnové unie byla peseta a Bank of Spain logicky nahrazeny eury a Evropskou centrální bankou.

⁷⁸ Viz například obecný seznam povinností centrální banky obsažený v čl. 7 stanov Bank of Spain.

ekonomice než tržní ekonomice.⁷⁹ Proto se v otázkách bankovníctví a úvěrů naše situace shoduje s tou, která panovala v zemích bývalého východního bloku, které se snažily koordinovat svá ekonomická rozhodnutí a procesy systémem centrálního plánování. Jinými slovy, „centrální plánování“ se v bankovním a úvěrovém sektoru tržních ekonomik stalo běžnou věcí, a proto bychom v této oblasti měli přirozeně vidět stejnou diskoordinaci a neefektivnost, která trápi socialismus. Pojďme prozkoumat tři různé příklady intervencí a privilegií v uspořádání bankovníctví. Teorém nemožnosti socialismu funguje v každém z nich, zejména: a) v nejrozšířenějším případě, kdy centrální banka kontroluje bankovní systém s částečnými rezervami; b) v případě, kdy centrální banka řídí bankovní systém, který pracuje se 100procentním rezervním

⁷⁹ Viz práci napsanou naší studentkou Elenou Sousmatzian Ventura, „¿Puede la intervención gubernamental evitar las crisis bancarias?“ *Revista de la Superintendencia de bancos y otras instituciones financieras* 1 (duben-červen 1994), s. 66–87. V této práci Elena Sousmatzian doplňuje, že přes překvapivost poznání, že současný bankovní systém má znaky socialistické či kontrolované ekonomiky, je to pochopitelné, jakmile si uvědomíme, že:

- a) celý systém spočívá na vládním peněžním monopolu; b) systém je založen na privilegiu, které umožňuje, aby banky vytvářely půjčky *ex nihilo* tím, že drží pouze částečné rezervy vkladů; c) řízení celého systému provádí centrální banka jako nezávislá peněžní autorita, která jedná jako skutečný plánovací úřad pro finanční systém; d) z právního hlediska je na banky aplikován princip, který aplikuje vláda, tzn. že mohou jednat pouze v rámci svých kompetencí, což je v rozporu s pravidly pro jiné soukromé subjekty, které mohou vždy dělat vše, co není zakázáno; e) banky jsou běžně vyloučeny z obecného úpadkového řízení dle obchodního práva a místo toho podléhají správním procesům, jako jsou intervence nebo výměna managementu; f) krachu bank je zamezeno externalizací dopadů krizí likvidity banky, jejichž náklady nesou občané prostřednictvím půjček od centrální banky za základní sazbu či nevratných příspěvků z fondu garance vkladů; g) na banky se vztahuje rozsáhlá, nadměrně komplikovaná soustava nařízení, která jsou velmi podobná nařízením kontrolujícím vládu, a h) existuje jen malý nebo žádný dohled nad vládními intervencemi při bankovních krizích. V mnoha případech je taková intervence rozhodována *ad hoc* a nezohledňuje principy racionality, efektivity a účinnosti.

poměrem a nakonec c) případ systému svobodného bankovníctví (bez regulace a bez centrální banky), který nicméně využívá *privilegia* držby pouze částečných rezerv.

a) *Systém založený na centrální bance, která kontroluje a dozoruje síť soukromých bank, které pracují s částečnými rezervami.*

Systém složený z centrální banky a soukromého bankovníctví s částečnými rezervami je nejničivějším příkladem „centrálního plánování“ ve finanční sféře⁸⁰. Ve skutečnosti je tento systém založen na privilegiu, kterému se těší soukromé banky (tzn. na používání částečného rezervního poměru) a které přirozeně způsobuje distorze ve formě expanze úvěru, špatných investic a opakujících se cyklů růstu a recese. Celý systém je navíc navržený, řízený a podporovaný centrální bankou, která se chová jako věřitel poslední instance a dopouští se systematického, institucionálního násilí v oblasti bankovníctví, financí a peněžnictví.

Poskytováním potřebné likvidity bankám v době krizí centrální banka působí proti mechanismům, které mají na svobodném trhu tendenci spontánně obracet expanzivní efekty bankovníctví. (Tyto mechanismy spočívají právě v rychlém úpadku nejexpanzivnějších a nejméně solventních bank.) V důsledku toho může být donekonečna prodlužován proces vytváření vkladů a expanze úvěru (tj. bez pokrytí reálnými, dobrovolnými úsporami), čímž se prohlubuje narušení struktury výroby a zvětšují se takto vytvářené nevyhnutelné ekonomické krize a recese.

Systém finančního plánování, který je založen na centrální bance, nemůže nijak eliminovat opakující se ekonomické cykly. Co maximálně může dělat, je oddalovat jejich objevení vytvářením nové likvidity a poskytováním podpory ohroženým bankám v době krizí za cenu prohlubování nevyhnutelných ekonomických recesí. Trh dříve nebo později spontánně zareaguje a zvrátí vliv monetární agrese proti sobě, a proto jsou

⁸⁰ Samozřejmě nepočítáme zcela znárodněné bankovní systémy (Čína, Kuba apod.), které však v současné době nemají téměř žádný význam.

úmyslné snahy zabránit takovým dopadům pomocí nátlaku (či poskytnutí privilegií) odsouzeny k selhání. Takové snahy mohou nanejvýše oddálit a následně zhoršit nezbytný obrat a obnovu neboli ekonomickou krizi. Nemohou jí zabránit. V systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami (bez centrální banky) se tyto zvraty objevují mnohem dříve z důvodu spontánního procesu mezibankovního zúčtování (ačkoliv i tak je do určité míry pokřivena struktura výroby). Vznik centrální banky jednající jako věřitel poslední instance a poskytující nezbytnou likviditu v době krizí neutralizuje spontánní procesy zvratu a obnovy, v důsledku čehož může být expanzivní politika mnohem delší a škodlivější.⁸¹

Centrální banka jako „finanční centrální plánovací úřad“ představuje vnitřní rozpor. Jak odhalil F. A. Hayek, *všechny centrální banky stojí před základním dilematem, neboť jsou trvale obdařeny velkou diskreční pravomocí při provádění svých politik, avšak nemají všechny informace potřebné pro dosažení svých cílů*. Centrální banka uplatňuje svou moc nad soukromými bankami zejména hrozbou neposkytnutí likvidity v případě potřeby. Ale zároveň se má za to, že hlavní povinností a účelem centrální banky je neodmítnout poskytnutí potřebné likvidity, když udeří bankovní krize.⁸²

⁸¹ Navíc centrální banka nemůže všem klientům soukromých bank garantovat vrácení jejich vkladů v peněžních jednotkách s *nezměněnou kupní silou*. Víra, že centrální banka „garantuje“ všem občanům výplatu jejich vkladů bez ohledu na chování zúčastněných soukromých bank, je čistou fikcí, protože většina centrálních bank může pouze vytvořit novou likviditu *ex nihilo*, aby mohla dostát všem požadavkům na výběr vkladů, jimž čelí soukromé banky. Nicméně pokud tak učiní, spouští inflační proces, který často významně snižuje kupní sílu peněžních jednotek vybraných z příslušných vkladů.

⁸² Existuje jedno základní dilema, kterému všechny centrální banky čelí a které nevyhnutelně způsobuje, že jejich politika musí obsahovat mnoho diskrece. Centrální banka může vykonávat pouze nepřímou, a proto omezenou kontrolu nad všemi obíhajícími prostředky. Její síla je založena hlavně na hrozbě neposkytnutí hotovosti v případě potřeby. Zároveň se ale má za to, že její povinností je nikdy neodmítnout dodat tuto hotovost

Výše zmíněné vysvětluje velké potíže centrálních bank při eliminaci ekonomických krizí, přes jejich snahu a odhodláání. Vysvětluje také přísnou kontrolu, kterou centrální banka vykonává nad soukromým bankovníctvím prostřednictvím správní legislativy a přímým nátlakem.⁸³

Navíc podobně jako Gosplan, nejdůležitější ekonomicko-plánovací orgán nyní již zaniklého Sovětského svazu, je centrální banka povinna neustále shromažďovat extrémně velké množství statistických informací o bankovníctví, o různých součástech peněžní zásoby a o poptávce po penězích. Tyto statistické informace neobsahují kvalitativní data, které by centrální banka potřebovala, aby mohla bezškodně interveno-

za určitou cenu, pokud je to třeba. Právě tento problém, více než všeobecný vliv politik na ceny nebo hodnotu peněz, nezbytně zaměstnává centrálního bankéře v jeho každodenní činnosti. Je to úkol, který neustále nutí centrální banku předvídat a působit proti vývoji v oblasti úvěru a pro který žádná jednoduchá pravidla neposkytují dostatečná vodítka. (Hayek, *The Constitution of Liberty*, s. 336).

⁸³ Různé systémy a agentury vytvořené v mnoha západních zemích k „pojištění“ vytvořených vkladů produkují přesný opak toho, s jakým záměrem byly založeny. Tyto „fondy garance vkladů“ podporují v soukromém bankovníctví méně uváženou a zodpovědnou politiku, protože občanům poskytují falešné ujištění, že jejich vklady jsou „garantovány“, a proto nemusí zkoumat a zpochybňovat důvěru, kterou dávají každé instituci. Tyto fondy také přesvědčují banky, že jejich chování v konečném důsledku nemůže vážně poškodit jejich přímé zákazníky. Vedoucí úlohu, kterou systém garance neboli „pojištění“ vkladů měl při vypuknutí americké bankovní krize v 90. letech, popisuje mimo jiné kniha *The Crisis in American Banking*, Lawrence H. White (New York: New York University Press, 1993). Proto je skličující, že proces harmonizace evropského bankovního práva zahrnoval schválení direktivy 94/19 C. E. z 30. května 1994 týkající se systémů garance vkladů. Tato direktiva stanoví, že každý členský stát musí oficiálně ustanovit systém garance vkladů, a požaduje, aby každá evropská úvěrová instituce spolupracovala s jednou z agentur vytvořených za tímto účelem v každé zemi. Direktiva také nařizuje, že garanční systémy budou pro všechny vklady každého vkladatele zajišťovat krytí až do výše 24 000 ECU a že Evropská komise bude každých pět let toto číslo revidovat.

vat v bankovním sektoru. Těchto informací je nejen obrovské množství, ale co je důležitější, jsou subjektivní, dynamické, stále se měnící a je obzvláště těžké je ve finanční oblasti získat. Proto je bolestně očividné, že centrální banka nemůže získat všechny informace, které by potřebovala, aby mohla jednat koordinovaně, a neschopnost tak činit se ukazuje jako další názorný příklad teoremu nemožnosti socialismu, v tomto případě aplikovaného na finanční oblast.

Znalost různých součástí nabídky peněz a poptávky po nich není nikdy k dispozici pro objektivní akumulaci. Je naopak povahy praktické, subjektivní a rozptýlené a obtížně artikulovatelné. Tato znalost vychází ze subjektivních přání ekonomických subjektů, která se neustále mění a z velké části závisí na vývoji samotné peněžní zásoby. Již víme, že jakékoliv množství peněz je optimální. Jakmile se jakékoliv změny nabídky peněz projeví ve struktuře relativních cen, ekonomické subjekty mohou plně využít kupní síly svých peněz bez ohledu na jejich absolutní množství. Pouze když se *změní* množství a rozdělení peněz expanzí úvěrů (nekrytých úsporami) nebo přímou útratou nových peněžních jednotek v určitých odvětvích ekonomiky, objeví se vážné výkyvy a v jednání různých ekonomických subjektů dojde k rozsáhlým chybám a diskoordinaci.

Proto není překvapivé, že systém centrálního bankovníctví v naší analýze je označen jako původce nejtěžších případů mezičasové diskoordinace v historii. Viděli jsme, že monetární politika přijatá centrálními bankami, zvláště v Anglii, a Federálním rezervním systémem ve Spojených státech usilující o „stabilizaci“ kupní síly peněžní jednotky podnítila proces úvěrové a peněžní expanze po celá „bouřlivá“ dvacátá léta – proces, který vedl k nejvážnější ekonomické depresi minulého století. Po druhé světové válce se ekonomické cykly pravidelně objevovaly a některé se dokonce ve své hloubce přiblížily Velké depresi: například recese konce sedmdesátých let a v menší míře i ta z počátku let devadesátých. K těmto událostem došlo i přes mnohé politické deklarace týkající se provádění stabilní měnové politiky vládami a centrálními bankami a i přes obrovské úsilí k dosažení tohoto cíle vyjádřené

lidskými, statistickými a materiálními zdroji. Neúspěch těchto snah nicméně nemohl být zřejmější.⁸⁴

Centrální banka jako centrálně-plánovací finanční orgán nemůže nijak vykonávat funkci, kterou by na svobodném trhu podléhajícím právním principům vykonávaly soukromé peníze. Centrální bance nejenom chybí potřebné informace, ale její samotná existence zesiluje deformující expanzivní dopady bankovníctví s částečnými rezervami, čímž na trhu vyvolává závažné mezikasové diskoordinace, které ve většině případů ani centrální banka není schopna rozpoznat dříve, než je příliš pozdě. Dokonce i obhájci centrálního bankovníctví jako Charles Goodhart museli připustit, že na rozdíl od implikací svých modelů rovnováhy a i přes všechny snahy je v praxi téměř nemožné, aby centrální banky adekvátně koordinovaly nabídku peněz a poptávku po penězích z důvodu velmi se měnícího, nepředvídatelného a sezónního chování četných proměnných, se kterými pracují. Proto je nezměrně složité, pokud ne nemožné, ovládat takzvanou „peněžní bázi“ a ostatní agregáty a ukazatele, jako například cenový index nebo úrokové míry a směnný kurz, aniž by byly prováděny chybné a destabilizující měnové politiky. Goodhart dále připouští, že centrální banky jsou předmětem stejného tlaku a sil, jež ovlivňují všechny ostatní byrokratické instituce; sil, které byly zkoumány školou veřejné volby. Ve skutečnosti jsou úředníci centrálních bank

⁸⁴ Chyba monetární politiky, která nejvíce přispěla ke vzniku Velké deprese, byla tudíž spáchána ve dvacátých letech evropskými centrálními bankami a americkým Federálním rezervním systémem. Nešlo o to, jak naznačuje Stephen Horwitz a ještě před ním Milton Friedman a Anna Schwartz, že centrální banka po kolapsu Newyorské burzy cenných papírů v roce 1929 nezareagovala správně na třicetiprocentní pokles množství peněz v oběhu. Jak víme, tato krize vypukla proto, že předchozí úvěrová a měnová expanze způsobila narušení struktury výroby, a nikoliv proto, že odpovídající reverzní proces s sebou nutně přinesl deflaci. Horwitzova chyba v interpretaci spolu s jeho obhajobou argumentů předložených členy moderní školy svobodného bankovníctví s částečnými rezervami se objevují v článku „Keynes' Special Theory“, publikovaném v *Critical Review: A Journal of Books and Ideas* 3, čísla 3 a 4 (léto–podzim 1989): 441–434, zvl. s. 425.

lidé a jsou ovlivňováni stejnými incentivy a omezeními jako všichni ostatní úředníci. Proto mohou být při svém rozhodování poněkud ovlivnitelní různými zájmovými skupinami majícími zájem na ovlivňování monetární politiky centrální banky. Mezi nimi najdeme politiky, kteří si kupují volební hlasy, samotné soukromé banky, investory na burze cenných papírů a četné další zájmové skupiny. Goodhart činí závěr:

Existuje nutkání dělat chyby z důvodu finanční laxnosti. Zvyšování úrokových sazeb je (politicky) nepopulární a populární je naopak jejich snižování. Dokonce i bez politické závislosti obvykle existuje důvod pro odklad růstu úrokových sazeb, dokud nebude k dispozici více informací o aktuálním vývoji. Politici všeobecně nechtějí vypadat, jako že hází na voliče překvapivou inflaci. Namísto toho navrhují, aby voliči neoblíbený růst úrokové sazby byl odložen, případně pokles „bezpečně“ urychlen. Nakonec se to ukáže jako jedno a to samé. Tato politická manipulace s úrokovými sazbami, a tudíž s peněžními agregáty vede ke ztrátě kredibility a cynismu o tom, zda je možno věřit protiinflační rétorice politiků.⁸⁵

Rozpoznání škodlivého chování úředníků centrální banky (analyzovaného školou veřejné volby) a „perverzního“ ovlivňování centrálních bank ze strany politiků a zájmových skupin vedlo ke shodě, že centrální banky by měly být co možná nejvíce „nezávislé“ na okamžitých politických rozhodnutích a že

⁸⁵ Charles A. E. Goodhart vytvořil výstižný přehled nepřekonatelných teoretických a praktických potíží, kterým centrální banka čelí při zavádění své monetární politiky. Viz jeho článek „What Should Central Banks Do? What Should be their Macroeconomic Objectives and Operations?“ zveřejněný v *Economic Journal* 104 (listopad 1994): 1424–1436. Výše uvedený výňatek se objevuje na s. 1426–1427. Mezi ostatní zajímavé práce Goodharta patří: *The Business of Banking 1891–1914* (Londýn: Weidenfeld & Nicholson, 1972) a *The Evolution of Central Banks*. Thomas Mayer také nedávno odkazoval na nevyhnutelný politický nátlak na rozhodnutí centrálních bank, dokonce i těch bank, které jsou nejvíce nezávislé z hlediska práva na výkonné moci. Viz Mayerovu knihu *Monetarism and Macroeconomic Policy* (Aldershot, U. K.: Edward Elgar, 1990), s. 108–109.

by tato nezávislost měla být zahrnuta do legislativy.⁸⁶ Toto představuje malý krok vpřed v reformaci finančního systému. I když však rétorika ohledně nezávislosti centrální banky najde svou cestu do legislativy nebo samotné ústavy a i když začne působit v praxi (což je většinou více než pochybné), řada argumentů veřejné volby ohledně chování úředníků centrální banky zůstane nevyvrácena. Co je však důležitější, centrální banka by i nadále vytvářela rozsáhlé, systematické mezičasové nerovnováhy, i kdyby se zdálo, že prosazuje „stabilní“ monetární politiku.⁸⁷

Spory o nezávislosti centrálních bank kupodivu poskytly kontext pro diskuse o tom, jaká struktura *incentivů* by nejlépe motivovala úředníky centrálních bank ke sledování správné monetární politiky. A tak ve spojení s „finančním centrálním plánovacím úřadem“ ožila neplodná diskuse o těchto stimulech; diskuse, která v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století přiměla teoretiky ekonomik bývalého východního bloku k popsání doslova stohů papíru. Ve skutečnosti návrh na výpočet platů úředníků centrálních bank odvozeného od jejich úspěšnosti při dosahování stanovených cílů cenové stability velmi připomíná motivační mechanismy, které byly zaváděny v socialistických zemích jako neúspěšné pokusy motivovat manažery státních společností k „efektivnějšímu“ jednání. Takové návrhy na reformu motivačních systémů selhaly a stejně tak musí selhat i nejnovější, podobné, dobře míněné návrhy týkající se centrálních bank. Nebudou úspěšné, protože od začátku ignorují základní fakt, že zodpovědní úředníci ve stát-

⁸⁶ Praktický přehled různých pohledů na tuto otázku a nejnovější související literatury připravili Antonio Erias Rey a José Manuel Sánchez Santos v „Independencia de los bancos centrales y política monetaria; una síntesis“, *Hacienda Pública Española* 132 (1995): 63–79.

⁸⁷ Pozitivní vliv, který má nezávislost centrální banky na finanční systém, popisují Geoffrey A. Wood et al. v *Central Bank Independence: What is it and What Will it Do for Us?* (Londýn: Institute for Economic Affairs, 1993). Viz také knihu Otmara Issinga *Central Bank Independence and Monetary Stability* (Londýn: Institute for Economic Affairs, 1993).

ních organizacích, jak ve státem vlastněných společnostech, tak i v centrálních bankách, nemohou ve svém každodenním životě uniknout z byrokratického prostředí, ve kterém pracují, a *nemohou ani překonat vnitřní ignoranci své situace*. János Kornai trefně a kriticky komentoval snahy vytvořit umělý motivační systém, který má zefektivnit chování funkcionářů:

Lze zavést umělé motivační schéma, podporované odměnami a pokutami. Schéma možná podporuje některé z právě zmíněných nezjevných motivů. Pokud však je s nimi v konfliktu, následuje nerozhodnost či nejednoznačnost. Vedoucí organizace se budou snažit ovlivnit ty, kdo zavádějí motivační schéma, nebo se pokusí vyhýbat pravidlům... Z tohoto procesu nevznikne úspěšně simulovaný trh, ale obvyklý konflikt mezi regulátorem a firmami, které jsou byrokracií regulované. ... Politická byrokracie čelí vnitřním konfliktům, které odráží rozdělení společnosti a rozličné tlaky různých sociálních skupin. Sledují své individuální nebo skupinové zájmy včetně zájmu konkrétních specializovaných institucí, ke kterým patří. Moc vytváří neodolatelné pokušení ji využít. Byrokrat musí být intervencionista, protože to je jeho role ve společnosti; je to diktováno jeho situací.⁸⁸

b) Bankovní systém, který funguje se 100procentním rezervním poměrem a je kontrolovaný centrální bankou.

V tomto systému by distorze a diskoordinace vyplývající ze systematického útoku centrální banky na finanční trh měly menší rozsah, neboť soukromé banky by dále nepožívaly privilegia fungování na částečných rezervách. Takto by půjčky bank nezbytně reflektovaly skutečná přání ekonomických subjektů týkající se úspor a byla by pod kontrolou distorze, která je způsobována úvěrovou expanzí (tzn. nekrytou předchozím nárůstem reálných, dobrovolných úspor). Nemůžeme z toho nicméně usoudit, že by zmizela veškerá diskoordinace vytvářená centrální bankou, neboť samotná její existence a její

⁸⁸ János Kornai, „The Hungarian Reform Process“, *Journal of Economic Literature* 24, č. 4 (prosinec 1986), s. 1726–1727.

spoléhání se na systematický nátlak (ustanovení nařízení o zákonném platidle a daná měnova politika) by stále měly škodlivý vliv na proces společenské koordinace.

V tomto případě by nejkritičtější diskoordinace nastávala *intratemporálně*, spíše než *intertemporálně*,⁸⁹ protože nové peníze vytvořené centrální bankou a vložené do ekonomického systému mají vliv na strukturu výroby „horizontálně“. Jinými slovy vznikla by struktura výroby, která by z horizontálního hlediska nezbytně neodpovídala struktuře, již spotřebitelé chtějí udržovat. Následovala by špatná alokace zdrojů a vznikla potřeba zvrátit dopady nabídky nových peněz na ekonomický systém.⁹⁰

⁸⁹ Nicméně ani v tomto případě nemůžeme úplně vyloučit možnost intertemporální distorze. Dokonce i když banky musí držet 100procentní rezervy, bude nevyhnutně docházet k intertemporálním distorzím, pokud centrální banka dodá nové peníze do ekonomického systému masivními nákupy na volném trhu, které přímo ovlivňují trh s cennými papíry, míru výnosnosti, a tudíž i nepřímo úrokové sazby na úvěrovém trhu.

⁹⁰ F. A. Hayek vysvětlil, že nezaměstnanost často pramení z existence intratemporálního nesouladu mezi rozložením poptávky mezi různé spotřební statky a služby a alokací práce a ostatních výrobních faktorů nezbytných k výrobě těchto statků. Tvorba a zavádění nových peněz do různých míst ekonomického systému centrální bankou vytvářejí a prohlubují tuto kvalitativní diskoordinaci. Tento argument, který byl ilustrován a podpořen bankovníctvím s částečnými rezervami s tím, že spojuje intratemporální distorzi s mnohem akutnější *intertemporální* diskoordinací, by stále platil i v případě, že by centrální banka řídila bankovní systém, který pracuje se 100procentním rezervním poměrem. V tomto případě by jakýkoliv růst nabídky peněz ze strany centrální banky k dosažení jejich měnově politických cílů vždy horizontálně či intratemporálně narušil strukturu výroby, pokud by nové peníze nebyly rovným dílem rozděleny mezi všechny ekonomické subjekty (což není ve skutečném životě představitelné). V takovém případě by růst množství peněz v oběhu neměl žádný dopad, kromě proporcionálního růstu cen za všechno zboží, služby a výrobní faktory. Všechny reálné podmínky, které by mohly být na počátku uváděny jako ospravedlnění růstu nabídky peněz, by zůstaly nezměněny.

Ačkoliv nemůžeme odkazovat na žádný skutečný příklad, ve kterém by centrální banka kontrolovala systém soukromých bank fungujících se 100procentními rezervami, podléhal by takový systém politickým vlivům a lobbistickým tlakům, které zkoumala škola veřejné volby. Bylo by naivní se domnívat, že by centrální bankéři s mocí vydávat peníze toužili a byli schopni vytvořit stabilní, nedeformující monetární politiku, i kdyby kontrolovali soukromý bankovní systém, který funguje s požadavkem 100procentních rezerv. Moc vydávat peníze poskytuje nepřekonatelné pokušení, jehož využití by vlády a zájmové skupiny neuměly odolat. Proto i kdyby centrální banka nemíchala své chyby s bankovním systémem s částečnými rezervami, stále by čelila trvalému riziku, že podlehne politickému tlaku a snahám lobbistů dychtících po využití pravomoci centrální banky k dosažení politických cílů považovaných v daném momentě za nejvhodnější.

Stručně řečeno, musíme uznat, že jelikož v modelu zkoumaném v této části nejsou obsažena privilegia bankovníctví s částečnými rezervami, neprojevuje se v něm ani většina intertemporální diskoordinace stojící za hospodářskými cykly. Zůstávají nicméně četné možnosti pro intratemporální diskoordinaci, které vyplývají z uvedení nových peněžních jednotek vytvořených centrální bankou do ekonomického systému bez ohledu na konkrétní metodu používanou pro uvedení nových peněz do společnosti (financování veřejných výdajů apod.). Navíc by u těchto intratemporálních nerovnováh hrály klíčovou roli vlivy prozkoumané školou veřejné volby. Ve skutečnosti je téměř nevyhnutelné, aby moc centrální banky k vydávání peněz nebyla politicky zneužitelná různými sociálními, ekonomickými a politickými skupinami, což by vedlo k narušení struktury výroby. Přestože by monetární politika byla více předvídatelná a méně škodlivá, kdyby soukromé banky udržovaly 100procentní rezervy, teoretikové obhajující za těchto podmínek zachování centrální banky jsou naivní v tom, že se domnívají, že by vláda a různé sociální skupiny chtěly vytvořit stabilní (co možná nejvíce) „neutrální“ monetární politiku. I kdyby banky udržovaly 100procentní rezervy,

samotná existence centrální banky s její ohromnou mocí vydávat peníze by lákala všechny možné zvrácené politické vlivy jako silný magnet.⁹¹

c) Systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami

Třetím a posledním systémem, který budeme analyzovat ve světle teorému o nemožnosti socialismu, je *privilegovaný* systém svobodného bankovníctví, tzn. systém bez centrální banky, ale s povolením fungovat na částečných rezervách. Teorie nemožnosti socialismu vysvětluje, že udělení privilegií, které určitým společenským skupinám dovolují porušovat tradiční právní principy, vytváří stejnou obecně rozšířenou diskoordinaci jako socialismus chápaný jako jakýkoliv systém pravidelné, institucionální agrese vůči svobodnému podnikání. Ve významné části této knihy (kapitoly 4–7) jsme zkoumali, jak porušování tradičních právních předpisů v souvislosti s peněžními deposity v bankách poskytuje bankám příležitost rozšiřovat úvěrovou bázi, i když se nezvyšuje úroveň dobrovolných úspor ve společnosti. Viděli jsme také, že důsledkem je diskoordinace mezi spořiteli a investory, která se nutně obrací v bankovní krize a hospodářské recese.

Co zbývá vyjasnit ohledně svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, je, že spontánní tržní procesy, které obrací distorzní dopady úvěrové expanze, se v tomto systému objevují dříve než v systému s centrální bankou. Proto tyto škody a distorze nejsou tak vážné, jako často bývají ty, k nimž dochází při existenci věřitele poslední instance, který organizuje celý expanzivní proces.

Je tedy představitelné, že v systému svobodného bankovníctví by izolované snahy o expanzi bankovních úvěrů byly relativně rychle a spontánně zkroceny ostražitostí klientů k jednání bank a jejich solventnosti, neustálým hodnocením

⁹¹ Hlavními obhájci soukromého bankovního systému založeného na požadavku 100procentních rezerv a řízeného centrální bankou byli členové chicagské školy ve 30. letech 20. stol. V současnosti je to Maurice Allais, držitel Nobelovy ceny za ekonomii. V další kapitole budeme jejich návrhy studovat detailně.

důvěry k těmto bankám a zejména vlivem mezibankovních zúčtovacích center. Ve skutečnosti by jakákoliv banka provádějící izolovanou expanzi úvěru rychleji, než je průměr v daném sektoru, nebo vydávající bankovky rychleji než většina pocítila rychlý pokles vlastních rezerv díky mechanismům mezibankovního zúčtování, což by bankéře donutilo zastavit expanzi, aby se vyhnul pozastavení plateb a v konečném důsledku bankrotu.⁹²

Nicméně i když tato jednoznačná reakce trhu kontroluje špatné jednání a expanzivní schémata jednotlivých bank, není pochyb, že tento proces může fungovat pouze *a posteriori* a nemůže úplně zabránit vydávání nových fiduciárních prostředků. Jak jsme viděli v kapitole 2, vznik bankovníctví s částečnými rezervami (které v počátcích nebylo doprovázeno centrální bankou) znamenal začátek významného a stálého růstu fiduciárních prostředků, nejdříve ve vkladech a půjčkách nekrytých úsporami a později v bankovkách nekrytých rezervami měnového kovu. Tento proces trvale narušoval strukturu výroby a vytvářel cykly rozkvětu a recese, které byly historicky zaznamenány a zkoumány v mnoha situacích, *kdy soukromé banky pracovaly s částečnými rezervami bez existence a dozoru centrální banky*. Jedny z prvních studií lze vysledovat zpět k ekonomickým a bankovním krizím, které uhodily ve čtrnáctém století ve Florencii. Jak říká teorie svobodného bankovníctví, většina těchto expandujících bank nakonec zanikla, ale až poté, co po různé dlouhou dobu vydávaly fiduciární prostředky, což vždy vedlo k deformačním vlivům na reálnou ekonomiku vyvoláváním bankovních krizí a ekonomických recesí.⁹³

⁹² Přesně tento proces původně popsal Parnell v roce 1826. Později ho rozvinul Mises v kapitole 12 *Human Action*: „The Limitation on the Issuance of Fiduciary Media“, s. 434–448; v čes. vydání s. 392–404.

⁹³ Charles A. E. Goodhart tvrdí: „Před vznikem centrálních bank bylo mnoho bankovních krizí a panik,“ a cituje knihu O. B. W. Spraguea *History of Crises and the National Banking System*, prvně vydanou v roce 1910 a znovu vydanou Augustusem M. Kelleyem v roce 1977 v New Jersey. Viz Charles A. E. Goodhart, „What Should Central Banks Do? What Should be their Macroeconomic Objectives and Operations?“,

Nejenom, že svobodné bankovníctví s částečnými rezervami není schopno eliminovat úvěrovou expanzi a vznik cyklů, ale dokonce svádí banky všeobecně rozšiřovat své půjčky, důsledkem čehož je politika, která všechny bankéře do určité míry strhává optimismem při poskytování půjček a vytváření deposit.⁹⁴ Je dobře známo, že pokud se adekvátně nedefinují vlastnická práva – a to je případ bankovníctví s částečnými rezervami, které z definice zahrnuje porušování tradičních vlastnických práv vkladatelů – objeví se jev „tragédie společné pastviny“.⁹⁵ Tak si bankéř, který provede expanzi svých půjček, vytváří příjemný a větší zisk (pokud jeho banka nezkrachuje), zatímco náklady jeho nezodpovědného jednání sdílí všechny ostatní ekonomické subjekty. Z tohoto důvodu banky čelí téměř neodolatelnému pokušení být první, kdo zahájí expanzivní politiku, zvláště pokud očekávají, že ostatní banky je budou určitou měrou následovat, což také často dělají.⁹⁶

s. 1435. Viz také článek stejného autora „The Free Banking Challenge to Central Banks“ vydaný v *Critical Review* 8, č. 3 (léto 1994): 411–425. Soubor nejdůležitějších prací Charlese A. E. Goodharta byl vydán jako *The Central Bank and the Financial System* (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1995).

⁹⁴ Ohledně optimismu bank a „pasivní inflační politiky“, který vzniká u bank z obavy, že včas zastaví umělou expanzi, viz Mises, *Human Action*, s. 572–573. Mises navíc argumentuje, že výhody vyplývající z privilegií se vyčerpávají (v oblasti bankovníctví kvůli nárůstu poboček, nákladů apod.), což vytváří poptávku po dalších dávkách inflace (ibid., s. 749).

⁹⁵ Výraz „tragédie společné pastviny“ se začal používat po uveřejnění článku Garreta Hardina „The Tragedy of the Commons“, *Science* (1968); znovu vydaného na s. 16–30 v *Managing the Commons*, Garret Hardin and John Baden, eds. (San Francisco: Freeman, 1970). Proces byl již ale plně popsán o dvacet osm let dříve Ludwigem von Misesem v jeho „Die Grenzen des Sondereigentums und das Problem der external costs und external economies“, oddíl 6 z kapitoly 10, 4. části *Nationalökonomie: Theorie des Handelns und Wirtschaftens* (Ženeva: Editions Union, 1940; Mnichov: Philosophia Verlag, 1980), s. 599–605.

⁹⁶ Selgin a White kritizovali to, že jsme použili teorii „tragédie společné pastviny“ pro svobodné bankovníctví s částečnými rezervami. Tvrdí, že to, co se objevuje v této sféře, je peněžní externalita (tj. taková, která

Výše zmíněný příklad se jen málo liší od Hardinovy klasické ilustrace „tragédie společné pastviny“, ve které poukazuje na vlivy, které může mít na životní prostředí neadekvátní chápání vlastnických práv. Na rozdíl od Hardinova příkladu ve svobodném bankovníctví s částečnými rezervami napomáhá spontánní mechanismus (mezibankovní zúčtovací centra) k omezení možnosti, že by izolované expanzivní plány dosáhly úspěšného konce. Tabulka VIII-2 nastiňuje dilema, kterému banky v tomto systému čelí.

vychází z cenového systému), což nemá nic společného s technologickou externalitou, na které je založena „tragédie společné pastviny“. Viz George A. Selgin a Lawrence H. White „In Defense of Fiduciary Media, or We are *Not* (Devo)lutionists, We are Misesians!“, *Review of Austrian Economics* 9, č. 2 (1996), s. 92–93, poznámka 12. Selgin a White nicméně patrně zcela nepochopili, že vydávání fiduciárních prostředků vychází z porušování tradičních vlastnických práv v souvislosti se smlouvou o peněžních vkladech v bankách, a že tudíž fiduciární prostředky nejsou spontánním jevem legálního procesu na svobodném trhu. Hoppe, Hülsmann a Block obhajují náš názor tímto tvrzením:

Selgin a White tím, že ztotožnili peníze a peněžní substituty pod jeden společný pojem „peníze“, jako by to byla jedna a ta samá věc, nepochopili, že vydávání fiduciárních prostředků – nárůst vlastnických titulů – není to samé jako nárůst zásoby majetku a že změny relativních cen způsobené vydáním fiduciárních prostředků jsou zcela odlišnou „externalitou“ než změny cen způsobené nárůstem zásoby majetku. Máme-li na paměti tento zásadní rozdíl mezi majetkem a vlastnickým titulem, dává smysl analogie Huerty de Soto mezi bankovníctvím s částečnými rezervami a tragédií společné pastviny. (Hans-Hermann Hoppe, Jörg Guido Hülsmann a Walter Block, „Against Fiduciary Media“, *The Quarterly Journal of Austrian Economics* 1, č. 1 (1998): 23, poznámka 6)

Mises dále zdůrazňuje, že hlavní ekonomický vliv negativních externích nákladů spočívá v komplikaci ekonomické kalkulace a diskordinaci společnosti, což je jev, který se nepochybně odehrává při úvěrové expanzi v bankovníctví s částečnými rezervami. Viz Mises, *Human Action*, s. 655 a následující.

Tabulka VIII-2

		Banka A	
		Neexpanduje	Expanduje
Banka B	Neexpanduje	Obě přežijí (snížení zisku)	Krach A Přežití B
	Expanduje	Krach B Přežití A	Velký zisk pro obě

Tato tabulka reflektuje existenci dvou bank, banky A a banky B, které obě mají dvě volby: buď se zdržet expanze úvěru, nebo přijmout politiku úvěrové expanze. Pokud obě banky najednou zahájí úvěrovou expanzi (za předpokladu, že neexistují žádné další banky), schopnost vydávat nové peněžní jednotky a fiduciární prostředky přinese oběma stejně velké zisky. Pokud jedna z nich expanduje úvěry sama, její provozuschopnost a solventnost budou ohroženy mechanismem mezibankovního zúčtování, který rychle přesune rezervy do druhé banky, pokud první banka včas nezastaví svoji politiku úvěrové expanze. Konečně je také možné, že ani jedna banka nebude expandovat a obě budou zachovávat obezřetnou politiku poskytování půjček. V tomto případě je garantováno přežití obou bank, i když jejich zisk bude poněkud skromný. Je zřejmé, že s ohledem na existující výše uvedené volby budou banky vystaveny silnému pokušení dosáhnout dohody, vyhnout se negativním důsledkům vyplývajícím ze samostatného jednání a zavést společnou politiku úvěrové expanze, která ochrání obě banky před rizikem nesolventnosti a zaručí jim slušný zisk.⁹⁷

⁹⁷ Zdůvodnění naší aplikace „tragédie společné pastviny“ na systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami odpovídá argumentu původně předloženému Longfieldem, ačkoliv on usiloval bez větší obhajoby dokonce o aplikaci svého problému na izolované případy expanze v několika málo bankách, zatímco naše analýza takové případy omezuje mechanismem mezibankovního zúčtování, tedy faktorem, který Longfield nezvažoval. „Tragédie společné pastviny“ také vysvětluje síly, které motivují banky v systému svobodného

Výše uvedená analýza se týká stejně tak i velké skupiny bank, které fungují v systému svobodného bankovníctví a drží částečné rezervy. Analýza ukazuje, že zatímco za takových okolností spontánní mechanismy mezibankovního zúčtování limitují *izolované* expanzivní plány, podporují implicitní či explicitní dohody mezi většinou bank o společném vyvolání procesu expanze. Tudíž v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami banky usilují o spojování, bankéři mezi sebou uzavírají implicitní nebo explicitní dohody a nakonec vzniká centrální banka. Centrální banky všeobecně vznikají v důsledku požadavku samotných soukromých bankéřů, kteří chtějí *institucionalizovat* společnou úvěrovou expanzi prostřednictvím vládní instituce určené k řízení a organizaci této expanze. Tímto způsobem je znemožněno, aby „nekoordinované“ chování značného počtu relativně obezřetnějších bankéřů ohrozilo solventnost ostatních (těch, kteří „ochotněji“ poskytují půjčky).

Naši analýzu tudíž shrňme následovně: 1. mezibankovní zúčtovací mechanismus neslouží k omezování úvěrové expanze v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, pokud se většina bank rozhodne rozšířit množství

bankovníctví s částečnými rezervami k tomu, aby se spojovaly a požadovaly vznik centrální banky s cílem vytvoření obecné, společné politiky úvěrové expanze. Poprvé jsme vysvětlovali typický proces „tragédie společné pastviny“ v tomto kontextu na setkání Mont Pelerin Society, která se konala v Rio de Janeiru 5.–8. září 1993. Na tomto setkání Anna J. Schwartz také zdůraznila, že moderní teoretikové svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, jak se zdá, nechápou, že mechanismus mezibankovního zúčtování, na který odkazují, nezkontroluje úvěrovou expanzi, pokud se všechny banky rozhodnou ve stejný okamžik v určité míře provést expanzi úvěru. Viz její článek „The Theory of Free Banking“, prezentovaný na výše zmíněném setkání, zvl. s. 5. V každém případě proces expanze zjevně pramení z *privilegií*, která jsou v rozporu s vlastnickými právy, a každá banka si jednoznačně ponechává všechny výhody ze své úvěrové expanze, zatímco náklady sdílí celý systém. Navíc pokud se bankéři implicitně nebo explicitně dohodnou na „optimistickém“ spojení při vytváření a poskytování půjček, mechanismus mezibankovního zúčtování efektivně nezabrání jejich špatnému chování.

poskytovaných půjček bez předchozího nárůstu dobrovolných úspor ve stejnou dobu; 2. bankovní systém s částečnými rezervami sám o sobě nabádá banky, aby svoji expanzivní politiku zahájily společným, koordinovaným způsobem, a 3. bankéři v tomto systému mají velkou motivaci žádat a docílit vzniku centrální banky, která institucionalizuje a řídí úvěrovou expanzi všech bank a garantuje vytvoření potřebné likvidity v „problémových“ obdobích, které se, jak bankéři ze zkušenosti vědí, nezbytně vrací.⁹⁸

Privilegium, které dovoluje bankám používat velkou část peněz uložených u nich na běžných vkladech, tzn. fungovat s částečnými rezervami, vyúsťují cyklicky v dramatickou diskoordinaci v ekonomice. Podobný výsledek se objevuje i tehdy, jsou-li privilegia udělena jiným sociálním skupinám v jiných oblastech (například odborům na trhu práce). Bankovníctví s částečnými rezervami narušuje strukturu výroby a vyvolává v ekonomice rozsáhlou mezičasovou diskoordinaci, která se nutně spontánně obrací v ekonomické krize a recese. Ačkoliv se v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami proces, který zastavuje špatné jednání, uplatňuje rychleji než v systému kontrolovaném a řízeném centrální bankou, *je nejškodlivějším dopadem svobodného bankovníctví s částečnými rezervami skutečnost, že poskytuje bankám ohromnou motivaci ke spo-*

⁹⁸ Právě z důvodů zde uvedených nemohu souhlasit se svým přítelem Pascalem Salinem, který dospěl k závěru, že „problémem je peněžní monopol [centrální banky], nikoliv existence částečných rezerv“. Viz Pascal Salin „In Defense of Fractional Monetary Reserves“. Dokonce i největší obhájci svobodného bankovníctví s částečnými rezervami rozpoznali, že mezibankovní zúčtovací systém, který by vznikl v prostředí svobodného bankovníctví, by nebyl schopen kontrolovat široký růst půjček. Viz například článek George Selgina „Free Banking and Monetary Control“, vytištěný v *The Economic Journal* 104, č. 427 (listopad 1994): 1449–1459, zvl. s. 1455. Selgin přehlíží fakt, že bankovní systém s částečnými rezervami, který on podporuje, by vytvořil neodolatelný sklon nejen k fúzím, spojování a dohodám, ale také (a to je důležitější) ke vzniku centrální banky za účelem řízení společné úvěrové expanze bez ohrožení solventnosti bank a poskytování potřebné likvidity v pozici věřitele poslední instance s pravomocí pomoci kterékoliv bance ve finančních problémech.

lečné expanzi úvěrů a podpoře autorit při vytváření centrální banky, jejímž cílem je nabízet podporu v době ekonomických potíží a organizovat a řídit rozsáhlou, kolektivní úvěrovou expanzi.

ZÁVĚR: SELHÁNÍ BANKOVNÍ LEGISLATIVY

Společenské tržní procesy jsou umožňovány sadou zvykových pravidel, jichž jsou rovněž zdrojem. Tato pravidla vytvářejí vzorce chování obsažené v trestním právu a soukromém právu. Nikdo je záměrně neformuloval. Tato pravidla jsou naopak evolučními institucemi, které vznikly z praktických informací s přispěním obrovského množství subjektů za velmi dlouhou dobu. Hmotné právo v tomto smyslu zahrnuje sadu *všeobecných, abstraktních pravidel* či *zákonů*. Jsou všeobecné, protože jsou aplikovány rovnoměrně na všechny lidi, a jsou abstraktní, protože pouze vytváří širokou oblast jednání pro jednotlivce a neukazují na žádný konkrétní výsledek společenského procesu. Na rozdíl od této reálné koncepce práva nacházíme *legislativu*, chápanou jako sadu donucovacích, statutárních *ad hoc* příkazů nebo nařízení, které jsou zhmotněním nelegitimních privilegií a systematickou, institucionální agresí, pomocí které vláda usiluje o ovládnutí mezilidských vztahů.⁹⁹ Tento koncept legislativy představuje opuštění tradičního pojetí práva (vysvětleno výše) a jeho nahrazení „falešným právem“, které se skládá ze změní administrativních nařízení, regulací a příkazů, které přesně diktují, jak by se kontrolovaný ekonomický subjekt měl chovat. S rozšiřováním a rozvojem těchto privilegií a institucionálního nátlaku pak přestávají fungovat tradiční zákony jako standardy chování pro jednotlivce a úlohu těchto zákonů přebírají donucovací nařízení a příkazy ze strany řídicího orgánu, v našem případě centrální banky. Tímto způsobem zákon postupně ztrácí svojí působnost, a jelikož ekonomickým subjektům jsou odejmuta kritéria hmotného

⁹⁹ Hayek, *The Constitution of Liberty a Law Legislation and Liberty*. Viz také Huerta de Soto, *Socialismo, cálculo económico y función empresarial*, kap. 3.

práva, začínají nevědomky měnit svoji osobnost, a dokonce ztrácí schopnost adaptovat se na všeobecná, abstraktní pravidla. Za těchto podmínek je „vyhýbání se“ těmto příkazům v mnoha případech jednoduše záležitost přežití a v jiných případech reflektuje úspěch korupčního či perverzního podnikání. Z tohoto důvodu lidé všeobecně začínají vidět odchylku od pravidel jako obdivuhodné vyjádření lidské vynalézavosti spíše než jako porušování regulatorního systému, který vážně ohrožuje život ve společnosti.

Výše uvedené úvahy jsou plně aplikovatelné na bankovní legislativu. Ve skutečnosti bankovní systém s částečnými rezervami, který se rozšířil do všech zemí s tržní ekonomikou, přináší především (jak jsme viděli v prvních třech kapitolách) porušování základních právních principů ve vztahu ke smlouvám o peněžních depozitech v bankách a poskytování *ius privilegium* určitým ekonomickým subjektům: soukromým bankám. Tato privilegia umožňují, aby banky přehlížely právní principy a ve vlastním zájmu používaly většinu peněz, které jim občané svěřili v podobě běžných vkladů. Bankovní legislativa především opouští tradiční právní principy ve spojení se smlouvou o běžných peněžních vkladech představující srdce moderního bankovníctví.

Bankovní legislativa dále nabývá podobu propletené sítě administrativních nařízení a příkazů, které pochází z centrální banky a usilují o přísnou kontrolu specifických aktivit soukromých bankéřů. Tento zmatek příkazů nejenom že nemohl odvrátit cyklicky se opakující bankovní krize, ale (a to je důležitější) podporoval a zhoršoval opakující se období velké umělé konjunktury a rozsáhlé ekonomické recese. Tato období pravidelně zasahovala západní ekonomiky a přinášela velké ekonomické a lidské ztráty. Proto:

Pokaždé, když uhodí nová krize, je hbitě přijata celá sada nových zákonů a novel předchozích zákonů s naivním předpokladem, že předchozí zákony byly nedostatečné a že nové, podrobnější a všezahrnující zákony lépe zabrání budoucím krizím. Takto vláda a centrální banka omlouvají svoji nešťast-

nou neschopnost odvrátit krize, které nicméně vznikají znovu a znovu, a nová opatření trvají pouze do další bankovní krize a ekonomické recese.¹⁰⁰

Proto můžeme učinit závěr, že bankovní legislativa je odsouzena k neúspěchu, který bude pokračovat až do té doby, než se skoncuje s její současnou podobou a nahradí se několika jednoduchými články zahrnutými do obchodního a trestního práva. Tyto články by regulovaly smlouvu o peněžních depozitech v bankách v souladu s tradičními právními principy (s požadavkem 100procentních rezerv) a zakázaly by všechny smlouvy, které maskují částečné rezervy. Stručně řečeno, výše uvedené návrhy v souladu s Misesovými názory vyžadují vytvoření několika jednoduchých článků do obchodního a trestního zákona, namísto současné sítě administrativní bankovní legislativy, která nedosáhla svých stanovených cílů.¹⁰¹

¹⁰⁰ Viz s. 2 článku mé studentky Eleny Sousmatzian Ventura, „¿Puede la intervención gubernamental evitar las crisis bancarias?“ Sousmatzian cituje následující popis (Tomáse-Ramóna Fernández) cyklů krizové legislativy:

Bankovní legislativa se vždy vyvíjela v reakci na krize. Když krize uhodily, existující legislativa byla vždy shledána neadekvátní a postrádající nezbytná řešení a odpovědi. Tudíž vždy bylo nezbytné přijít s ukvapeným pohotovostním řešením, které i přes svoji „vynalézavost“ bylo v závěru každé krize zahrnuto do nového obecného právního rámce, jenž přetrval pouze do dalšího šoku znamenajícího začátek podobného cyklu. (Tomás-Ramón Fernández, *Comentarios a la ley de disciplina de intervención de las entidades de crédito* [Madrid: Serie de Estudios de la Fundación Fondo para la Investigación Económica y Social, 1989], s. 9)

Elena Sousmatzian vyjádřila problém takto: pokud je možné předejít bankovním krizím, vládní intervence se ukázala jako neschopná tak učinit; a pokud jsou krize nevyhnutelné, vládní intervence v této oblasti jsou zbytečné. Obě situace mají svou pravdu, protože bankovníctví s částečnými rezervami krize způsobuje bez ohledu na bankovní legislativu, na které vláda trvá a která často dále zhoršuje cyklické problémy, místo aby je zmírňovala.

¹⁰¹ Mises, *Human Action*, s. 443; v čes. vydání s. 398.

Je zajímavé, že moderní obhájci svobodného bankovníctví s částečnými rezervami se nesprávně domnívají, částečně i z důvodu nedostatečného právního povědomí, že by požadavek 100procentních rezerv představoval neférové *administrativní* omezení svobody jednotlivce. Nicméně, jak ukazují analýzy prvních třech kapitol, nic není dále od pravdy. Tito teoretikové si neuvědomují, že takové pravidlo je nejenom daleko od systematického, vládního nátlaku, ale že jednoduše představuje uznání tradičních *vlastnických práv* v bankovním sektoru. Jinými slovy, teoretikové, kteří schvalují svobodné bankovníctví s částečnými rezervami, jež porušuje tradiční právní principy, si nedokážou uvědomit, že „svobodný obchod v bankovníctví je totožný se svobodným obchodem v podvádění“, což je slavný výrok přisuzovaný anonymnímu Američanovi a opakovaný Tooke.¹⁰² Pokud navíc systém svobodného bankovníctví musí být nakonec obhajován jako „menší zlo“ ve srovnání s centrálním bankovníctvím, nemělo by být pohnutkou svolení využívat lukrativní možnosti, které vždy vyplývají z úvěrové expanze. Namísto toho by svobodné bankovníctví mělo být viděno jako *nepřímá cesta* k ideálnímu systému svobodného bankovníctví, podřízenému právním principům, tzn. požadavku 100procentních rezerv. Všechny

¹⁰² Přesněji Tooke poznamenal:

Co se týká svobodného obchodu v bankovníctví, ve smyslu, o který je někdy usilováno, souhlasím s autorem v jedněch amerických novinách, který se domnívá, že svobodný obchod v bankovníctví je synonymem svobodného obchodu v podvádění. Taková tvrzení vůbec nespočívají na základech analogických s požadavky svobody konkurence ve výrobě. Jde o způsob regulace státem, která se uskutečňuje v působnosti policie. (Thomas Tooke, *A History of Prices*, 3 svazky. [Londýn: Longman, 1840], svazek 3, s. 206)

Souhlasíme s Tookeem v tom, že pokud svobodné bankovníctví znamená svobodu fungovat s částečnými rezervami, pak jsou porušeny základní právní principy a stát, pokud v tom má vůbec nějak zasáhnout, by se měl usilovně snažit zabránit takovému porušování a trestat ty, kdo je způsobují. Přesně toto měl zřejmě na mysli Ludwig von Mises, když ve své *Human Action* (s. 666) citoval tento výňatek z Tooka.

zákonné prostředky dostupné v ústavním státě by měly vždy být používány s účelem *přímého* sledování tohoto cíle.

4

KRITICKÝ POHLED NA MODERNÍ ŠKOLU SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ S ČÁSTEČNÝMI REZERVAMI

V posledních dvaceti letech jsme viděli určité oživení starých ekonomických doktrín bankovní školy. Obhájci těchto názorů tvrdí, že systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami nejen způsobil méně distorzí a ekonomických krizí než centrální bankovníctví, ale směřoval také k odstranění těchto problémů. Jelikož tito teoretikové zakládají své argumenty na různých obměnách argumentů staré bankovní školy, někteří sofistikovaneji než ostatní, sdružíme tyto teoretiky pod název „neobankovní škola“ či „moderní škola svobodného bankovníctví s částečnými rezervami“. Tato škola se skládá ze zvláštního spolku vědců,¹⁰³ mezi kterými můžeme zmínit ně-

¹⁰³ Jak správně zdůrazňuje David Laidler, současný zájem o svobodné bankovníctví a rozvoj neobankovní školy pochází z knihy Friedricha A. Hayeka o odstátnění peněz (F. A. Hayek, *Denationalization of Money: The Argument Refined*, 2. vydání [Londýn: Institute of Economic Affairs, 1978]). Před Hayekem nabídl podobné řešení Benjamin Klein ve svém článku „The Competitive Supply of Money“ uveřejněném v *Journal of Money, Credit and Banking* 6 (listopad 1974): 423–453. Laidlerův odkaz na výše uvedené dva autory se objevuje v jeho stručném, ale podnětném článku o teorii bankovníctví „Free Banking Theory“, z *The New Palgrave: A Dictionary of Money and Finance*, (Londýn a New York: Macmillan Press, 1992), svazek 2, s. 196–197. Podle Oskariho Juurikkaly je současná diskuse mezi teoretiky svobodného bankovníctví (obhájci požadavku 100procentních rezerv versus obhájci částečných rezerv) naprosto shodná s debatou ve Francii devatenáctého století mezi Victorem Modestem (a Henrym Cernuschim) a J. Gustavem Courcelle-Seneuilem. Viz jeho článek „The 1966 False-Money Debate in the *Journal des Economistes*: Déjà Vu for Austrians?“.

kteří členy rakouské školy, kteří dle našeho názoru nepostřehli něco z učení Misesa a Hayeka o monetárních záležitostech a teorii kapitálu a ekonomických cyklů, jako například White¹⁰⁴, Selgin¹⁰⁵ a nedávno Horwitz¹⁰⁶; členy anglické subjektivistické školy jako Dowd¹⁰⁷ a konečně teoretiky s monetárním

¹⁰⁴ Lawrence H. White, *Free Banking in Britain: Theory, Experience and Debate, 1800–1845* (Londýn and New York: Cambridge University Press 1984); *Competition and Currency: Essays on Free Banking and Money* (New York: New York University Press, 1989); také články napsané spolu s Georgem A. Selginem: „How Would the Invisible Hand Handle Money?“, *Journal of Economic Literature* 32, č. 4 (prosinec 1994): 1718–1749, a novější, „In Defense of Fiduciary Media—or We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!“, *Review of Austrian Economics* 9, č. 2 (1996): 83–107. Konečně Lawrence H. White seskupil nejdůležitější práce nebankovní školy v následující práci: *Free Banking: svazek 1: 19th Century Thought; svazek 2: History; svazek 3: Modern Theory and Policy* (Aldershot, U. K.: Edward Elgar, 1993).

¹⁰⁵ George A. Selgin, „The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking“, vytištěno v *Journal of Institutional and Theoretical Economics* 143 (1987): 435–456 a znovu vydáno v *Free Banking: svazek 3: Modern Theory and Policy*, Lawrence H. White, ed., s. 45–66; *The Theory of Free Banking: Money Supply under Competitive Note Issue* (Totowa, N. J.: Rowman and Littlefield, 1988); články napsané spolu s Lawrencem H. Whitem citované v předchozí poznámce; a „Free Banking and Monetary Control“, s. 1449–1459. Nejsem si příliš jistý, zda Selgin sám sebe stále považuje za člena rakouské školy.

¹⁰⁶ Stephen Horwitz, „Keynes’ Special Theory“, s. 411–434; „Misreading the Myth: Rothbard on the Theory and History of Free Banking“, zveřejněno jako kapitola 16 v *The Market Process: Essays in Contemporary Austrian Economics*, Peter J. Boettke a David L. Prychitko, eds. (Aldershot, U. K.: Edward Elgar, 1994), s. 166–176; a také jeho knihy *Monetary Evolution, Free Banking and Economic Order* a *Microfoundations and Macroeconomics* (Londýn: Routledge 2000).

¹⁰⁷ Kevin Dowd, *The State and the Monetary System* (New York: Saint Martin’s Press, 1989); *The Experience of Free Banking* (Londýn: Routledge, 1992); a *Laissez-Faire Banking* (Londýn a New York, Routledge, 1993).

zaměřením jako Glasner¹⁰⁸, Yeager¹⁰⁹ a Timberlake.¹¹⁰ Dokonce Milton Friedman,¹¹¹ ačkoliv nemůže být považován za člena této nové školy, se postupně k tomu přikláněl, zvláště poté, co neuspěl při přesvědčování centrálních bankéřů, aby zavedli jeho slavné monetární pravidlo do praxe.

Moderní teoretikové svobodného bankovníctví s částečnými rezervami vyvinuli ekonomickou teorii „monetární rovnováhy“. Svoji teorii založili na určitých typických prvcích analýz monetaristů a keynesovců¹¹² a chtěli jí demonstrovat, že systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami by jednoduše upravil objem vytvářených fiduciárních prostředků

¹⁰⁸ David Glasner, *Free Banking and Monetary Reform* (Cambridge: Cambridge University Press, 1989); „The Real-Bills Doctrine in the Light of the Law of Reflux“, *History of Political Economy* 24, č. 4 (zima 1992): 867–894.

¹⁰⁹ Leland B. Yeager a Robert Greenfield, „A Laissez-Faire Approach to Monetary Stability“, *Journal of Money, Credit and Banking* 15, č. 3 (srpen 1983): 302–315, znovu vydáno jako kapitola 11 svazku 3 v *Free Banking*, Lawrence H. White, ed., s. 180–195; Leland B. Yeager a Robert Greenfield, „Competitive Payment Systems: Comment“, *American Economic Review* 76, č. 4 (září 1986): 848–849. A konečně Yeagerova kniha *The Fluttering Veil: Essays on Monetary Disequilibrium*.

¹¹⁰ Richard Timberlake, „The Central Banking Role of Clearinghouse Associations“, *Journal of Money, Credit and Banking* 16 (únor 1984): 1–15; „Private Production of Scrip-Money in the Isolated Community“, *Journal of Money, Credit and Banking* 19, č. 4 (říjen 1987): 437–447; „The Government’s Licence to Create Money“, *The Cato Journal: An Interdisciplinary Journal of Public Policy Analysis* 9, č. 2 (podzim 1989): 302–321.

¹¹¹ Milton Friedman a Anna J. Schwartz, „Has Government any Role in Money?“, *Journal of Monetary Economics* 17 (1986): 37–72, znovu vydáno jako kapitola 26 v knize *The Essence of Friedman*, Kurt R. Leube, ed. (Stanford University, California: Hoover Institution Press, 1986), s. 499–525.

¹¹² Selgin ve své knize tvrdí tvrdí:

Přes ... důležité rozdíly mezi keynesiánskými analýzami a názorem ostatních teoretiků „monetární rovnováhy“ bude pro mnoho keynesovců doporučení monetární rovnováhy přijatelné. (Selgin, *The Theory of Free Banking*, s. 56; viz též s. 59)

(bankovek a vkladů) veřejné poptávce po nich. Argumentují, že svobodné bankovníctví s částečnými rezervami by nejenom zajistilo „monetární rovnováhu“ lépe než ostatní alternativní systémy, ale také by neefektivněji přizpůsobovalo nabídku peněz poptávce po nich.

Stručně řečeno, tento argument se točí kolem hypotetických důsledků vzrůstající poptávky ekonomických subjektů po fiduciárních prostředcích za předpokladu, že rezervy měnových kovů v bankovním systému zůstávají beze změny. V takovém případě teoretikové usuzují, že rychlost, se kterou jsou fiduciární prostředky vyměňovány za bankovní rezervy, by se zpomalila. Došlo by k nárůstu rezerv a banky vědomy si tohoto růstu a chtivé většího zisku by rozšiřovaly své úvěry a vydávaly více bankovek a vkladů a nárůst objemu fiduciárních prostředků by směřoval k vyrovnání *předchozího* růstu poptávky. Při poklesu poptávky po fiduciárních prostředcích by nastal opak: ekonomické subjekty by vybíraly větší množství rezerv, aby se zbavily fiduciárních prostředků. Banky by pak viděly ohrožení své solventnosti a byly by nuceny omezit své úvěry a vydávat méně bankovek a vkladů. Takto by pokles nabídky fiduciárních prostředků následoval po *předchozím* poklesu poptávky po nich.¹¹³

Teorie „monetární rovnováhy“ se zjevně podobá Fullertonovu zákonu zpětného odlivu a zvláště pak argumentům staré bankovní školy týkajícím se „potřeb trhu“. Podle těchto argumentů vytváření fiduciárních prostředků soukromými bankami není škodlivé, pokud je v souladu s narůstajícími „potřebami“ obchodníků. Tyto argumenty se opakují a tříbí v „nové“ teorii „monetární rovnováhy“, která tvrdí, že vytváření fiduciárních prostředků soukromými bankami ve formě bankovek a vkladů nezpůsobuje ekonomické cykly, *pokud následuje po růstu poptávky veřejnosti po takových instrumentech*. Přestože Lawrence H. White ve své knize o svobodném bankovníctví ve Skotsku přichází se zárodečnou verzí této refor-

¹¹³ Detailní analýza se objevuje mimo jiné v Selginově knize *The Theory of Free Banking*, kapitolách 4, 5 a 6, zvl. s. 34 a s. 64–69.

mované doktríny o „potřebách obchodu“,¹¹⁴ zásluha na teoretické formulaci tohoto názoru se přičítá jednomu z Whiteových nejvýznamnějších studentů, Georgeovi A. Selginovi. Pojďme kriticky prozkoumat Selginovu teorii „monetární rovnováhy“ neboli jinými slovy jeho upravenou verzi některých doktrín staré bankovní školy.

CHYBNÝ ZÁKLAD ANALÝZY: POPTÁVKA PO FIDUCIÁRNÍCH PROSTŘEDCÍCH JAKO EXOGENNÍ PROMĚNNÁ

Selginovy analýzy vycházejí z názoru, že poptávka po penězích ve formě fiduciárních prostředků je proměnnou exogenní vůči systému, že se tato proměnná mění podle přání ekonomických subjektů a že hlavním účelem systému svobodného bankovníctví je sladit vytváření vkladů a vydávání bankovek se změnami poptávky po nich.¹¹⁵ *Nicméně tato poptávka není vůči systému exogenní, ale je systémem endogenně určována.*

¹¹⁴ Stephen Horwitz zastává názor, že Lawrence White

explicitně odmítá doktrínu reálných směnek a podporuje odlišnou verzi myšlenky „potřeb obchodu“. „Potřeby obchodu“ pro něj představují *poptávku po držbě bankovek*. V takové interpretaci doktrína stanovuje, že nabídka bankovek by se měla měnit v souladu s poptávkou po držbě bankovek. Jak budu dále argumentovat, toto je stejně tak akceptovatelné jako názor, že nabídka množství bot by se měla měnit v souladu s poptávkou po nich. (Horwitz, „Misreading the ‚Myth‘“, s. 169)

Abychom byli přesní, White patrně obhajuje novou verzi doktríny o „potřebách obchodu“ staré bankovní školy na s. 123–124 své knihy *Free Banking in Britain*. Na rozdíl od myšlenek Horwitze, Amasa Walker v souvislosti s fiduciárními prostředky tvrdí:

Nabídka neuspokojuje poptávku: podněcuje ji. Jako nepřirozený podnět vnesený do lidské sféry podněcuje rostoucí touhu po větším množství; a čím více je tato touha uspokojována, tím více se stává nenasytou. (Amasa Walker, *The Science of Wealth: A Manual of Political Economy*, 5. vydání [Boston: Little Brown and Company, 1869], s. 156)

¹¹⁵ „Svobodné bankovníctví proto působí proti krátkodobé monetární nerovnováze a jejích následcích v podobě hospodářských cyklů.“

Není náhodou, že teoretikové školy svobodného bankovníctví s částečnými rezervami začínají své analýzy soustředěním se na určité, více či méně záhadné změny v poptávce po fiduciárních prostředcích a že opomíjejí vysvětlit původ nebo etiologii těchto změn.¹¹⁶ Zdá se, jako by si tito teoretikové uvědomili, že co se týká nabídky peněz, rakouská škola ukázala, že úvěrová expanze vážně poškozuje ekonomiku, což je skutečnost, která patrně v každém případě zaručuje přísný monetární systém¹¹⁷ schopný zabránit monetárním expanzím

Selgin a White, „In Defense of Fiduciary Media—or, We are Not Devo(lutionists), We are Misesians!“, s. 101–102.

¹¹⁶ Joseph T. Salerno zdůrazňuje, že pro Misesa nárůst poptávky po penězích nepředstavuje vůbec žádný koordinační problém, pokud se mu bankovní systém nepokouší přizpůsobit vytvářením nových půjček. Dokonce i nárůst úspor (tedy pokles spotřeby) vyjádřený výhradně v nárůstu hotovostních zůstatků (hromadění hotovosti) a nikoliv v půjčkách spojených s výdaji za investiční statky by vedl k efektivním úsporám spotřebního zboží a služeb a k procesu, který by změnil strukturu výroby na delší a kapitálově intenzivnější. V tomto případě by nárůst objemu hotovostních zůstatků jednoduše vedl k růstu kupní síly peněz tím, že by stlačil dolů nominální ceny spotřebních statků a služeb různých výrobních faktorů. Nicméně v relativním vyjádření by mezi různými stadii výrobních faktorů vznikly cenové nepoměry charakteristické pro období narůstajících úspor a narůstající kapitálové intenzity struktury výroby. Viz Joseph T. Salerno, „Mises and Hayek Dehomogenized“, vydáno v *The Review of Austrian Economics* 6, č. 2 (1993): 113–1146, zvl. s. 144 a následující. Viz také Mises, *Human Action*, s. 520–521; v čes. vydání s. 466–467. V témže článku Salerno velmi kritizuje Whitea za názor, že Mises byl předchůdcem moderních teoretiků svobodného bankovníctví, a za to, že si neuvědomil, že Mises vždy odmítal základní premisy bankovní školy a obhajoval svobodné bankovníctví pouze jako způsob dosažení konečného cíle v podobě bankovního systému s požadavkem 100procentních rezerv. Viz s. 137 a následující ve výše uvedeném článku. Viz také poznámku 119 dále.

¹¹⁷ Vzpomeňme si, že Hayekovým cílem v *Prices and Production* bylo právě

ukázat, že touha po „elastické“ měně, jejíž objem se zvyšuje či snižuje s každou změnou v „poptávce“, je založená na vážné chybě v uvažování. (Viz s. xiii v Hayekově předmluvě k prvnímu vydání *Prices and Production*.)

a kontrakcím typickým pro každý bankovní systém s částečnými rezervami. Proto na straně nabídky teoretické argumenty podporují vznik relativně neelastického monetárního systému, jako například čistého zlatého standardu s požadavkem 100procentních rezerv k bankovkám a vkladům.¹¹⁸ Pokud tedy obhájci neobankovní školy chtějí ospravedlnit systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, ve kterém může docházet ke značným nárůstům a poklesům nabídky peněz ve formě fiduciárních prostředků, musí nezávisle pohlédnout na stranu poptávky v naději, že budou schopni ukázat, že tyto změny nabídky fiduciárních prostředků (které jsou v systému s částečnými rezervami nevyhnutelné) odpovídají předchozím změnám v poptávce, které jsou uspokojovány obnovením hypotetického předcházejícího stavu „monetární rovnováhy“.

Růst nabídky peněz ve formě expanze úvěrů poškozuje strukturu výroby a podněcuje hospodářský rozkvět a následnou recesi, což jsou období, během nichž se odehrávají významné změny v poptávce po penězích a po fiduciárních prostředcích. Tento proces tedy není spuštěn, jak předpokládají teoretikové moderní školy svobodného bankovníctví, nezávislými a katalytickými změnami v poptávce po fiduciárních prostředcích, ale manipulací s jejich nabídkou. Všechny systémy bankovníctví s částečnými rezervami takovou manipulaci do určité míry provádějí úvěrovou expanzí.

Je pravda, že v systému s velkým počtem svobodných bank nepodporovaných centrální bankou se úvěrová expan-

¹¹⁸ Mark Skousen tvrdí, že systém založený na čistém zlatém standardu s požadavkem 100procentních rezerv by byl elastičtější než systém, který navrhuje Hayek, a netrpěl by vadou podřizování se „potřebám obchodu“: snížení cen by stimulovalo výrobu zlata, což by podpořilo mírný růst nabídky peněz bez cyklických důsledků. Skousen shrnuje:

Na základě historické zkušenosti by se nabídka peněz (zásob zlata) v systému čistého zlatého standardu [ročně] zvýšila o 1 až 5 procent. A co je důležitější, při 100procentním krytí měny zlatem by prakticky neexistovala možnost peněžní deflace. (Skousen, *The Structure of Production*, s. 359)

ze zastaví mnohem dříve než v systému, ve kterém centrální banka řídí rozsáhlou expanzi a používá svou likviditu jako pomoc bankám v nouzi. Toto je argument pro svobodné bankovníctví, který původně vyslovil Parnell a později ho Mises označil za *druhý nejlepší*.¹¹⁹ Přesto je jedna věc tvrdit, že ve zcela svobodném systému bankovníctví by úvěrová expanze byla zastavena *dříve* než v současném systému, avšak je zcela něco jiného říkat, že expanze úvěrů vytvářená v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami nikdy nepoškozuje strukturu výroby, neboť stav předpokládané „monetární rovnováhy“ by se vždy obnovil. Ve skutečnosti Mises sám velmi jasně ukazuje, že *veškerá* úvěrová expanze deformuje výrobní systém. Z tohoto důvodu Mises odmítá podstatu moderní teorie monetární rovnováhy. Ve skutečnosti Mises prohlašuje:

Pojem „normální“ úvěrová expanze je absurdní. *Vydávání do-
datečných fiduciárních prostředků, ať již v jakémkoliv množství,*

¹¹⁹ Selgin sám uznal, že

Misesova podpora svobodného bankovníctví je založena částečně na jeho souhlasu s Cernuschim, který se (spolu s Modestem) domníval, že svoboda ve vydávání bankovek automaticky povede k bankovníctví se 100procentními rezervami;

a také že se Mises „domníval, že svobodné bankovníctví povede k potlačení částečně krytých vnitřních peněz“. Viz Selgin, *The Theory of Free Banking*, s. 62 a 164. Lawrence H. White se snažil o jinou interpretaci Misesova postoje a prezentoval Misesa jako předchůdce moderních obhájců svobodného bankovníctví s částečnými rezervami. Viz Lawrence H. White, „Mises on Free Banking and Fractional Reserves“, z *A Man of Principle: Essays in Honor of Hans F. Sennholz*, John W. Robbins and Mark Spangler, eds. (Grove City, Pennsylvania: Grove City College Press, 1992), s. 517–533. Salerno souhlasil se Selginem a reagoval na Whitea následovně:

Mises obhajoval svobodu bank při vydávání fiduciárních prostředků pouze proto, že ho jeho analýzy vedly k závěrům, že by tato politika vedla k nabídce peněz řízené striktně dle měnového principu. Misesův požadavek byl ... zcela odstranit deformující vlivy fiduciárních prostředků na peněžní kalkulaci a dynamický tržní proces (Salerno, „Mises and Hayek Dehomogenized“, s. 137 a následující a s. 145)

vždy vyvolává změny v cenové struktuře, které jsou předmětem popisu teorie hospodářských cyklů.¹²⁰

Hlavním nedostatkem Selginovy teorie „monetární rovnováhy“ je, že ignoruje fakt, že nabídka fiduciárních prostředků vytváří svoji vlastní poptávku. Jinými slovy moderní teorie svobodného bankovníctví obsahuje základní chybu staré bankovní školy, která, jak Mises správně odhalil, spočívá v neschopnosti vidět, že poptávka veřejnosti po úvěrech závisí na ochotě bank k poskytování půjček. Proto ty banky, které zpočátku příliš nedbají o svoji budoucí solventnost, provádí expanzi úvěrů a dodávají na trh nové fiduciární prostředky jednoduše tím, že snižují úrokovou sazbu požadovanou za nově vytvářené peníze a uvolňují své běžné podmínky pro poskytování úvěrů.¹²¹ Proto, v rozporu s předpoklady Selgina a ostatních teoretiků jeho školy, banky v systému svobodného bankovníctví mohou iniciovat úvěrovou expanzi, pokud z nějakého důvodu nedbají na svou vlastní solventnost bez ohledu na to, zda existují či neexistují předchozí změny v poptávce po fiduciárních prostředcích.

¹²⁰ Mises, *Human Action*, s. 442, poznámka 17; kurzíva doplněna. Mises dodává: „Svobodné bankovníctví ... by ... nebránilo pomalé úvěrové expanzi“ (*Human Action*, s. 443). Zde Mises poskytuje přehnaně optimistický dojem o svobodném bankovníctví s částečnými rezervami, zvláště ve světle této dřívější pasáže z *Theory of Money and Credit* (1924): „Je jasné, že svoboda v bankovníctví *per se* nemůže být považována za důvod nemožnosti návratu k hrubé inflační politice“. Mises, *Theory of Money and Credit*, s. 436 (s. 408 v německém vydání).

¹²¹ Bankovní škola při řešení těchto problémů naprosto selhala. Nechala se zmýlit falešným názorem, podle něhož požadavky obchodu přísně omezují maximální částku směnitelných bankovek, které banka může vydat. Teoretici této školy nevěděli, že poptávka veřejnosti po úvěrech je veličinou závislou na připravenosti banky půjčit peníze a že banky, které nedbají na svou solventnost, mohou provádět expanzi oběžného úvěru snížením úrokové sazby pod tržní sazbu. (Mises, *Human Action*, s. 439–440; v čes. vydání s. 398, pozn. 17)

Navíc nezapomeňme, že proces se šíří a sám sebe podporuje, neboť dlužníci si půjčují více nově vytvořených vkladů, aby splatili své dřívější půjčky.

Další faktor vysvětluje, proč při dlouhodobém nárůstu množství vkladů (z úvěrové expanze) *směřuje ke stimulaci poptávky po fiduciárních prostředcích*. Ve skutečnosti si všechny ekonomické subjekty, které si nejsou vědomy, že začal inflační proces a že tento proces nakonec způsobí relativní pokles v kupní síle peněz a následnou recesi, všimnou rychlejšího podražení určitého zboží a služeb ve srovnání s ostatními a budou marně čekat, až se tyto ceny zpátky vrátí na svoji „normální“ úroveň. Mezitím se pravděpodobně rozhodnou zvýšit svojí poptávku po fiduciárních prostředcích. Citujme znovu Misesa:

Tento první stupeň inflačního procesu může trvat mnoho let. V průběhu jeho trvání nejsou ceny mnoha druhů zboží a služeb přizpůsobeny změněnému peněžnímu vztahu. Stále existují v zemi lidé, kteří si nejsou vědomi toho, že stojí před cenovou revolucí, která nakonec vyústí ve znatelný vzestup všech cen, ačkoliv rozsah tohoto nárůstu nebude stejný u všech komodit a služeb. Tito lidé se stále domnívají, že ceny jednoho dne poklesnou. Při čekání na tento den omezí své nákupy a doprovodně *zvýší svoji držbu hotovosti*.¹²²

Nejenže jsou banky v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami schopny *jednostranně* podněcovat úvěrovou expanzi, ale v delším období výsledná rostoucí nabídka fiduciárních prostředků (které se na trh vždy dostanou příležitostným snížením úrokové sazby) *směřuje k vytváření další poptávky*. Tento nárůst poptávky bude trvat, než veřejnost ztratí část svého nereálného optimismu a začne nedůvěřovat příslibům „zlatých dolů“ a předvídat velký cenový nárůst následovaný krizí a hlubokou ekonomickou recesí.

Obhajovali jsme názor, že původ monetárních změn spočívá na straně nabídky, že banky v systému svobodného bankovníctví mohou manipulovat s nabídkou peněz a že příslušné vydávání fiduciárních prostředků vytváří svoji vlastní krátkodobou a střednědobou poptávku. Pokud jsou výše zmíněné předpoklady pravdivé, pak se Selgin naprosto mýlí, když tvrdí, že na-

¹²² Mises, *Human Action*, s. 427–428; kurzíva doplněna (čes. s. 386–387).

bídka fiduciárních prostředků se pouze přizpůsobuje poptávce po nich. Ve skutečnosti se poptávka po fiduciárních prostředcích, přinejmenším během dlouhého období, přizpůsobuje zvýšené nabídce, kterou banky vytvářejí ve formě půjček.¹²³

MOŽNOST JEDNOSTRANNÉHO SPUŠTĚNÍ ÚVĚROVÉ EXPANZE SYSTÉMEM SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ S ČÁSTEČNÝMI REZERVAMI

Různé okolnosti umožňují, aby systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami inicioval úvěrovou expanzi, aniž by došlo k odpovídající předchozí změně v poptávce po fiduciárních prostředcích.

Za prvé musíme zdůraznit, že analýzy monetární rovnováhy od moderních teoretiků svobodného bankovníctví obsahují řadu stejných omezení jako tradiční neoklasická analýza, která jak v mikroekonomickém, tak i v makroekonomickém kontextu pracuje pouze s *konečným* stavem společenského procesu (monetární rovnováhou), stavem, ke kterému údajně vede racionální, maximalizační chování ekonomických subjektů (soukromých bankéřů). Naopak ekonomické analýzy rakouské školy se soustřeďují spíše na dynamické podnikatelské procesy než na rovnováhu. Každé podnikatelské rozhodnutí koordinuje a vytváří *tendenci* k rovnováze, která nicméně nikdy není dosažena, protože během samotného procesu se mění okolnosti a podnikatelé vytvářejí nové informace. Proto

¹²³ Kupodivu, podobně jako keynesiánci a monetaristé, jsou moderní teoretikové svobodného bankovníctví posedlí předpokládanými, náhlými a jednostrannými změnami v poptávce po penězích. Nevidí, že takové změny jsou endogenní a objevují se v hospodářském cyklu, který je na počátku vyvolán změnami nabídky nových peněz, které bankovní systém vytváří v podobě půjček. Jediné jiné situace, které mohou způsobit náhlý nárůst poptávky po penězích, jsou výjimečné situace jako války nebo přírodní katastrofy. Sezónní odchylky jsou relativně méně důležité a svobodné bankovníctví se 100procentními rezervami by je mohlo vyvážit pomocí sezónních přesunů zlata a mírných cenových úprav.

z dynamického hlediska nemůžeme akceptovat statický model, který podobně jako model monetární rovnováhy předem předpokládá, že dochází k okamžitému a dokonalému přizpůsobení poptávky a nabídky na trhu fiduciárních prostředků.

Ve skutečnosti každý bankéř dle svého uvážení a podnikatelské kreativity subjektivně interpretuje informace, které získává z vnějšího prostředí, ať již s ohledem na svůj optimismus při hodnocení sledu ekonomických událostí nebo na objem rezerv, které považuje za „obezřetné“ s ohledem na udržení své solventnosti. Každý bankéř tudíž v prostředí nejistoty každodenně rozhoduje o tom, jaký objem fiduciárních prostředků vydá. V tomto podnikatelském procesu bankéři nepochybně udělají mnoho chyb, které se projeví jako jednostranná emise fiduciárních prostředků a budou narušovat strukturu výroby. Proces sám bude následně směřovat k odhalení a eliminaci uskutečněných chyb, avšak pouze po uplynutí různě dlouhé doby, přičemž i tak dojde k narušení reálné struktury výroby. Pokud dodáme, jak jsme viděli v posledním oddíle, že nabídka fiduciárních prostředků si vytváří vlastní poptávku, vidíme, že je vysoce nepravděpodobné, aby systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami (nebo jakýkoliv jiný trh) mohl dosáhnout „monetární rovnováhy“, po níž její teoretické tolik touží. V nejlepším případě se soukromé banky pokusí cestou pokusu a omylu přizpůsobit svoji nabídku fiduciárních prostředků poptávce, která je bankám neznámá a mění se v důsledku samotného vydávání fiduciárních prostředků. Odborníci možná budou diskutovat o tom, zda podnikatelský proces koordinace přiblíží bankéřům kýžený stav „monetární rovnováhy“, avšak nemohou popřít, že v průběhu tohoto procesu bude učiněn nespočet podnikatelských chyb v podobě neopodstatněného vydávání fiduciárních prostředků a že tyto chyby nevyhnutelně ovlivní strukturu výroby a budou vyvolávat ekonomické krize a recese, jak vysvětluje rakouská teorie hospodářských cyklů.¹²⁴

¹²⁴ Viz Jörg Guido Hülsmann, „Free Banking and Free Bankers“, *Review of Austrian Economics* 9, č. 1 (1996): 3–53, zvl. s. 40–41.

Za druhé, velká či malá skupina bankéřů může také společně řídit růst fiduciárních prostředků nebo rozhodovat o fúzích s účelem sdílet nebo lépe „řídit“ své rezervy, a tak zvyšovat kapacitu své úvěrové expanze a zvyšovat zisky.¹²⁵ Pokud teoretikové svobodného bankovníctví s částečnými rezervami nebudou chtít tento druh podnikatelské strategie zakázat (o čemž pochybuji), důsledkem samozřejmě bude úvěrová expanze a následné ekonomické recese. Může být namítáno, že nekoordinovaný nárůst bude sám sebe korigovat, neboť, jak říká Selgin, celkový nárůst mezibankovního zúčtování zvýší rozptyl debetního a kreditního zúčtování.¹²⁶ Bez ohledu na Selginův předpoklad, že celkový objem metalických rezerv v bankovním systému zůstává nezměněný, a přes pochybnosti mnoha autorů o efektivnosti Selginova mechanismu¹²⁷, i když pro účely argumentace připustíme, že Selgin má pravdu, lze stále tvrdit, že přizpůsobení nikdy nebude dokonalé ani okamžité, a proto mohou nekoordinované expanze a fúze vést k významným nárůstům nabídky fiduciárních prostředků, a tím spouštět procesy, které uvádí do pohybu ekonomické cykly.

Za třetí a poslední, v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami by každý nárůst celkových zásob drahých kovů (zlata), které banka drží jako „rozumnou“ rezervu, stimuloval nárůst ve vydávání fiduciárních prostředků, který by *neměl* základ v předchozím růstu poptávky. Pokud si vzpomeneme, že světové zásoby zlata ročně rostly o 1 až 5 procent¹²⁸ kvůli zvýšené světové produkci zlata, je jasné, že sám tento faktor umožní soukromým bankám vydávat fiduciární prostředky v ročním tempem 1 až 5 procent, bez ohledu

¹²⁵ Vzpomeňme naši analýzu na stranách 648–655. Viz Laidler, „Free Banking Theory“, s. 197.

¹²⁶ Selgin, *The Theory of Free Banking*, s. 82.

¹²⁷ Viz například A. Y. Schwartz, „The Theory of Free Banking“, s. 3.

¹²⁸ Mark Skousen, *The Structure of Production*, kap. 8, s. 269 a 359.

na poptávku po nich. (Takové vytváření peněz způsobí expanzi následovanou recesí.)¹²⁹

Závažné (fiduciární) inflační procesy¹³⁰ a vážné ekonomické recese¹³¹ se tedy mohou objevit v každém systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami.

¹²⁹ Nemůžeme vyloučit dokonce ještě větší úvěrovou expanzi v případě šoků v nabídce zlata, ačkoliv Selgin snižuje důležitost této možnosti. Selgin, *The Theory of Free Banking*, s. 129–133.

¹³⁰ Vzpomeňme, že pro Misesa (viz poznámka 120 výše): „Svobodu v bankovníctví *per se* nelze považovat za překážku návratu k hrubé inflační politice“, zvláště pokud mezi ekonomickými subjekty převládne inflační ideologie:

Mnoho autorů se domnívá, že motivace jednání bank pochází z vnějšího prostředí, že určité události je vyprovokují dodávat více fiduciárních prostředků do oběhu a že by se chovaly jinak, kdyby se neobjevily určité okolnosti. Také jsem inklinoval k tomuto názoru v prvním vydání své knihy o monetární teorii. Nemohl jsem pochopit, proč se banky nepoučily ze zkušenosti. Myslel jsem si, že se určitě budou držet obezřetné a zdrženlivé politiky, pokud je vnější okolnosti nedonutí tuto politiku opustit. Teprve později jsem nabyl přesvědčení, že bylo zbytečné hledat vnější stimuly pro změny v jednání bank. ... Můžeme bez váhání pochopit, že banky vydávající fiduciární prostředky jsou připraveny zvětšovat objem poskytovaných úvěrů a množství vydaných bankovek, aby zvýšily svůj zisk. Zvláštní vysvětlení vyžaduje spíše otázka, proč se znovu a znovu objevují snahy vylepšovat všeobecné ekonomické podmínky pomocí expanze oběžného úvěru navzdory očividnému neúspěchu podobných snah v minulosti. Odpověď musí být následující: Podle převažující ideologie obchodníků a ekonomů-politiků je za hlavní cíl ekonomické politiky považováno snižování úrokové sazby. Expanze oběžného úvěru je navíc považována za vhodný prostředek k dosažení tohoto cíle. (Mises, *On the Manipulation of Money and Credit*, s. 135–136)

¹³¹ „Krise se opakovaly každých pár let od té doby, co banky ... začaly hrát důležitou roli v ekonomickém životě lidí.“ Ibid., s. 134.

TEORIE „MONETÁRNÍ ROVNOVÁHY“
VE SVOBODNÉM BANKOVNICTVÍ SPOČÍVÁ VÝHRADNĚ
NA MAKROEKONOMICKÉ ANALÝZE

Musíme zdůraznit, že analýzy moderních teoretiků svobodného bankovníctví ignorují *mikroekonomické* efekty, které vyplývají z růstu a poklesu v nabídce a poptávce po fiduciárních prostředcích vytvářené bankovním průmyslem. Jinými slovy, dokonce i když pro účely diskuse připustíme, že původ všeho zla spočívá, jak tito teoretikové předpokládají, v neočekávaných změnách poptávky ekonomických subjektů po fiduciárních prostředcích, je jasné, že nabídka fiduciárních prostředků, kterou údajně vytváří bankovní systém jako přízpůsobení změnám poptávky po nich, neplyne okamžitě přesně k těm ekonomickým subjektům, jejichž hodnocení držby nových fiduciárních prostředků se změnilo. Namísto toho tato nabídka vstupuje na trh v určitých specifických bodech a specifickým způsobem: ve formě půjček poskytovaných se sníženými úrokovými sazbami nejprve jednotlivým obchodníkům a investorům, kteří se je snaží použít pro nové, kapitálově náročnější investiční projekty, což narušuje strukturu výroby.

Proto není překvapivé, že moderní teoretikové svobodného bankovníctví přehlíží rakouskou teorii hospodářských cyklů, neboť tato teorie nezapadá do jejich analýz vydávání fiduciárních prostředků v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami. Tito teoretikové se tak uchylují k výhradně *makroekonomickým* analýzám (ať již monetaristů, či kenyesiánců) a přinejlepším používají nástroje jako rovnici směny nebo „všeobecnou cenovou hladinu“, které skrývají skutečně relevantní mikroekonomické jevy (změny relativních cen a mezičiasovou diskoordinaci chování ekonomických subjektů), k nimž v ekonomice dochází při úvěrové expanzi a při růstu množství fiduciárních prostředků.

V normálních tržních procesech se množství spotřebního zboží a služeb mění spolu s poptávkou po nich a nové zboží se obecně dostává přesně k těm spotřebitelům, jejichž subjektivní hodnocení těchto statků se zvýšilo. Pokud však hovoříme

o nově vytvořených fiduciárních prostředcích, situace je naprosto odlišná: rostoucí nabídka fiduciárních prostředků se nikdy nedostane okamžitě a *přímo* do kapes těch ekonomických subjektů, jejichž poptávka po nich vzrostla. Namísto toho peníze prochází zdlouhavým, těžkopádným přechodným procesem neboli přechodnou fází, během níž nejdříve projdou rukama mnoha jiných ekonomických subjektů a poškodí celou strukturu výroby.

Když banky vytváří nové fiduciární prostředky, neposkytují je přímo těm ekonomickým subjektům, kteří jich chtějí více. Naopak, banky poskytují půjčky podnikatelům, kteří získávají nové peníze a celou částku investují, aniž by pomysleli na poměr, v jakém koneční držitelé těchto prostředků budou chtít spotřebovávat a spořit nebo investovat. Tudiž je určitě možné, že část nových fiduciárních prostředků (údajně vydaných v reakci na zvýšenou poptávku) může být nakonec vydána za spotřební statky, a tak může tlačit nahoru jejich relativní cenu. Víme (kap. 7, s. 552), že podle Hayeka:

Pokud je alespoň část takto vytvořeného dodatečného příjmu utracena za spotřební statky (tj. pokud není celý uspořen), ceny spotřebních statků ve vztahu k cenám různých vstupů musí trvale vzrůst. A to, jak je nyní patrné, musí mít vliv na relativní příslušné ceny různých vstupů a na metody výroby, které se budou zdát ziskové.¹³²

Hayek ještě dále objasňuje svůj názor:

Naše analýza je použitelná při splnění jediného předpokladu: když se investicemi zvyšují příjmy, podíl dodatečného příjmu vydaného za spotřební statky během každého časového úseku musí být větší než podíl, kterým nové investice zvyšují výstupy ve formě spotřebních statků za stejný časový úsek. A není samozřejmě žádný důvod předpokládat, že bude uspořen více než pouhý zlomek nového příjmu [způsobeného úvěrovou expanzí], a s jistotou ne tolik, kolik bylo

¹³² Hayek, *The Pure Theory of Capital*, s. 378.

nově investováno, protože to by znamenalo, že prakticky celý příjem získaný z nové investice by musel být uspořen.¹³³

Pojďme si ilustrovat náš argument graficky. Předpokládejme, že se zvyšuje poptávka po fiduciárních prostředcích, zatímco poměr, ve kterém ekonomické subjekty chtějí spotřebovat a investovat, zůstává stejný.¹³⁴ Za těchto podmínek ekonomické subjekty musí snížit svojí peněžní poptávku po spotřebních statcích, prodat dluhopisy a ostatní finanční aktiva a zejména reinvestovat méně peněz do různých stadií výrobního procesu, dokud se jim nepodaří nahromadit větší množství bankovních vkladů, které chtějí mít. Pokud předpokládáme, že se společenská míra časové preference nemění, a použijeme zjednodušenou verzi trojúhelníkových diagramů z kapitoly 5 jako reprezentaci reálné struktury výroby společnosti, vidíme, že v grafu VIII-1 nárůst poptávky po fiduciárních prostředcích posouvá přeponu trojúhelníka směrem doleva. Tento pohyb reflektuje pokles peněžní poptávky po spotřebních a investičních statcích, protože poměr prvního k druhému (neboli časová preference) se nezměnil. V tomto diagramu plocha „A“ představuje novou poptávku ekonomických subjektů po fiduciárních prostředcích neboli jejich hromadění (viz graf VIII-1).

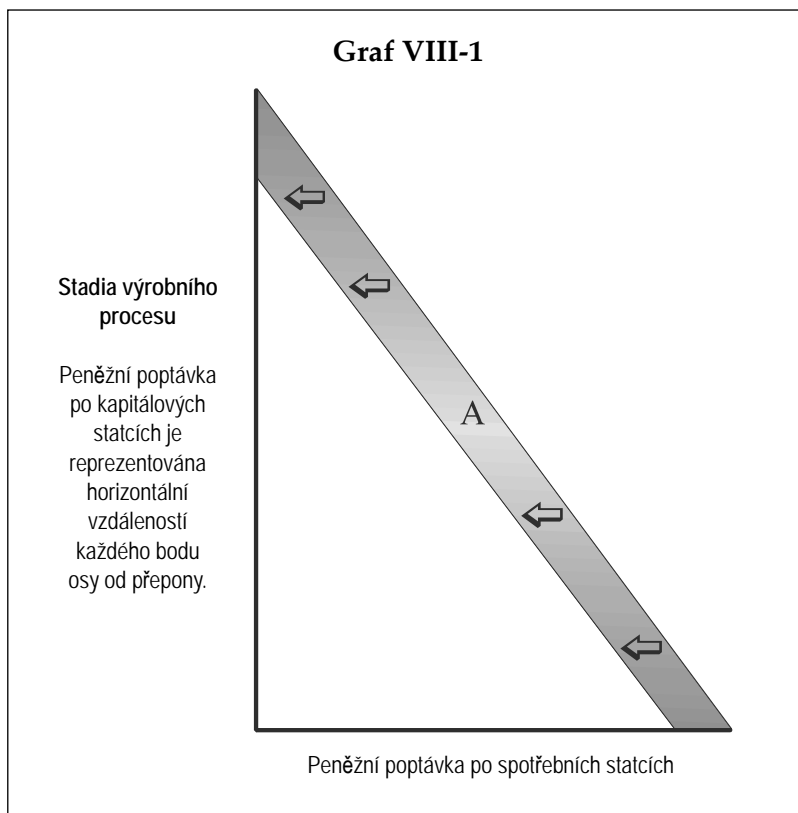
Zásadním závěrem teorie monetární rovnováhy v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami je, že banky by reagovaly na zvýšenou poptávku po fiduciárních prostředcích tím, že by je vydaly v rozsahu, který by odpoví-

¹³³ Ibid., s. 394. Toto se zdá být extrémní případ nárůstu úspor, který se zcela projeví jako nárůst zůstatků fiduciárních prostředků, což je případ, který používají Selgin a White k ilustraci své teorie. Viz Selgin a White, „In Defense of Fiduciary Media—or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!“, s. 104–105.

¹³⁴ Taková situace je určitě možná, jak poznali sami Selgin a White, když tvrdí: „Nárůst *úspor* není ani nutný, ani postačující k tomu, aby zaručil nárůst množství fiduciárních prostředků.“ Selgin a White, „In Defense of Fiduciary Media—or, We are *Not* Devo(lutionists), We are Misesians!“, s. 104.

dal nové poptávce (znázorné plochou „A“), přičemž by struktura výroby, jak ukazuje graf VIII-2, zůstala nedotčena (viz graf VIII-2).

Nicméně musíme pamatovat na to, že banky nepřevádějí nové fiduciární prostředky, které vytvořily, přímo konečným uživatelům (ekonomickým subjektům, jejichž poptávka po fiduciárních prostředcích se zvýšila v objemu představovaném plochou „A“ v grafu VIII-1). Namísto toho jsou vklady zapůjčovány podnikatelům, kteří je vydají za investiční statky, čímž v počátku vytvoří kapitálově náročnější strukturu, kterou zobrazujeme v grafu VIII-3.

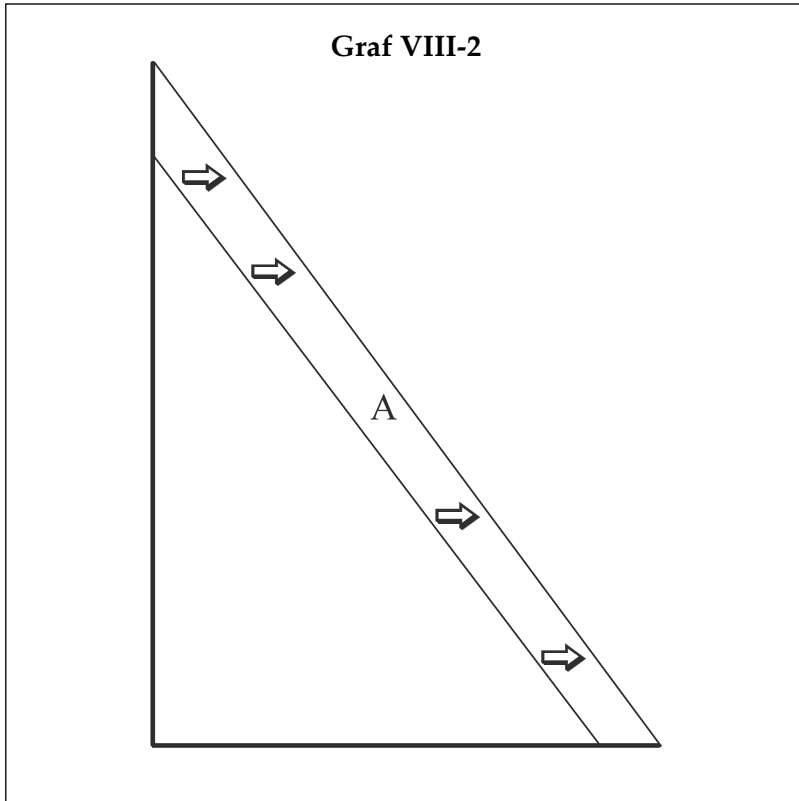
Nicméně tuto kapitálově náročnější strukturu výroby nelze udržet dlouhodobě. Jakmile se totiž nové fiduciární pro-

středky dostanou ke konečným příjemcům (kteří na počátku akumulovali potřebné bankovní peníze, jak ukazuje plocha „A“ v grafu VIII-1), ti je v souladu s naším předpokladem nezměněné časové preference utratí za spotřební a investiční statky v poměru rovném poměru zobrazenému v grafech VIII-1 a VIII-2. Pokud překryjeme graf VIII-2 grafem VIII-3 (viz graf VIII-4), uvidíme jasně narušení struktury výroby. Vystínovaná plocha „B“ představuje investiční projekty, které podnikatelé chybně zahájili, neboť všechny nové fiduciární prostředky vydané bankami s cílem uspokojit zvýšenou poptávku byly nasměrovány do investičních půjček.¹³⁵ Vystínovaná plocha „C“ (s obsahem rovným ploše „B“) zobrazuje podíl nových fiduciárních prostředků, které koneční držitelé vydávají za statky nejbližší spotřebě. Struktura výroby získává zpět proporce zobrazené v grafu VIII-1, avšak teprve po nevyhnutelných a bolestivých přizpůsobeních, které vysvětluje rakouská teorie ekonomických cyklů a kterým se, jak jsme viděli, systém svobodného bankovníctví neumí vyhnout. Proto musíme říci závěrem, že na rozdíl od toho, co navrhuji Selgin a White,¹³⁶ i v případě, že expanze fiduciárních prostředků plně odpovídá předchozímu růstu poptávky po nich, vyvolá typické cyklické efekty předvídané teorií oběžného úvěru.

¹³⁵ Selgin a White toto implicitně uznávají, když tvrdí:

Výhody plynou ... dlužníkům bank, kteří se těší hojnější nabídce zprostředkovaných úvěrů, a každému, kdo pracuje s následně vyšší zásobou kapitálového vybavení. [Selgin a White, „In Defence of Fiduciary Media—or We are Not (Devo)lutionists, We are Misesians!“, s. 94]

¹³⁶ Odmítáme tvrzení, že růst fiduciárních prostředků *odpovídající zvýšené poptávce držet fiduciární prostředky způsobuje nerovnováhu nebo podněcuje rakouský hospodářský cyklus. (Ibid., s. 102–103)*

**ZÁMĚNA KONCEPTU ÚSPOR S KONCEPTEM
POPTÁVKY PO PENĚŽÍCH**

Snaha oživit alespoň základy staré doktríny „potřeb obchodu“ a ukázat, že systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami nevyvolává ekonomické cykly, vedla George A. Selgina k obhajobě teze podobné té, kterou prezentoval John Maynard Keynes v souvislosti s bankovními vklady. Vzpomeňme si, že podle Keynesa každý, kdo drží dodatečné peníze z půjčky, je „spořil“:

Navíc úspory, které pochází z tohoto rozhodnutí, jsou stejně tak pravé jako všechny ostatní úspory. Nikdo nemůže být nucen vlastnit dodatečné peníze odpovídající novému ban-

kovnímu úvěru, pokud se vědomě nerozhodne držet spíše více peněz než jiného druhu bohatství.¹³⁷

Postoj George Selgina se podobá Keynesovu postoji. Selgin se domnívá, že poptávka veřejnosti po hotovostních zůstatcích ve formě bankovek a vkladových účtů reflektuje touhu nabízet krátkodobé půjčky ve stejné výši prostřednictvím bankovního systému. Ve skutečnosti Selgin říká:

Držet vnitřní peníze znamená dobrovolně spořit. ... Kdykoliv banka zvýší svá pasiva tím, že vytvoří nové půjčky a investice, jsou skutečnými poskytovateli úvěru držitelé těchto závazků, přičemž půjčují reálné zdroje, které by mohli získat, kdyby hotovost na místo držení utratili. Pokud k nárůstu či poklesu bankovních závazků dochází takovým způsobem, že vždy odpovídá měnící se poptávce po vnitřních penězích, pak je množství reálných kapitálových zdrojů nabízených bankami rovno množství dobrovolně nabídnutému bankám ze strany veřejnosti. Za těchto podmínek jsou banky pouhými zprostředkovateli záůjčnických fondů.¹³⁸

Je však určitě možné, že veřejnost zároveň zvýší své zůstatky fiduciárních prostředků a svoji poptávku po spotřebních statcích a službách, pokud se rozhodne omezit své investice. Ekonomické subjekty totiž mohou využít své peníze jedním z následujících třech způsobů: vydat je za spotřební statky a služby; vydat je za investice; nebo si je ponechat jako hotovostní zůstatky či fiduciární prostředky. Neexistují jiné možnosti. Rozhodnutí o podílu útraty za spotřební statky nebo investice je různé a nezávislé na rozhodnutí o výši držných fiduciárních prostředků a hotovosti. Nemůžeme tedy dospět k Selginovu závěru, že jakýkoliv peněžní zůstatek se rovná

¹³⁷ Keynes, *The General Theory of Employment, Interest and Money*, s. 83. Tato teze, která je obsažena v kapitole 7, vychází z tautologie rovnosti úspor s investicemi, chyby, která je obsažena v celém Keynesově díle a která je dle Benjaminu Andersona stejná jako rovnost inflace s úsporami.

¹³⁸ Selgin, *The Theory of Free Banking*, s. 54–55.

„úsporám“, protože nárůst zůstatku fiduciárních prostředků může dost dobře záviset na poklesu investičních výdajů (například prodejem cenných papírů na burze), což umožňuje zvýšit konečné peněžní výdaje na spotřební statky a služby. Za těchto podmínek by poklesly úspory jednotlivce, zatímco jeho zůstatek fiduciárních prostředků by vzrostl. Proto není správné považovat veškerý nárůst fiduciárních prostředků za úspory.

Tvrdit jako Selgin, že „každý držitel závazku na vyžádání vydaného svobodnou bankou poskytuje této bance půjčku ve výši své pohledávky“¹³⁹, je totéž jako tvrdit, že jakékoliv vytváření peněz ve formě vkladů nebo bankovek bankou v systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami v konečném důsledku odpovídá *a posteriori* poskytnutí půjčky bance ve stejné výši. Banka však vytváří půjčky z ničeho a poskytuje tak dodatečnou kupní sílu podnikatelům, kteří získávají půjčky, aniž by mysleli na skutečná přání všech ostatních ekonomických subjektů ohledně spotřeby a investic ve chvíli, kdy se tito ostatní jednotlivci nakonec stanou konečnými držiteli fiduciárních prostředků, které banka vytváří. Tudíž je klidně možné, že za předpokladu nezměněné společenské časové preference u spotřeby a investic mohou být nové fiduciární prostředky vytvořené bankou použity ke zvýšení výdajů za spotřební statky, což zvýší relativní ceny tohoto druhu statků.

Teoretikové svobodného bankovníctví s částečnými rezervami obecně považují jakékoliv bankou vydané bankovky a vklady za „finanční aktivum“, které odpovídá půjčce. Z právního hlediska tento názor představuje vážný problém, který jsme zkoumali v prvních třech kapitolách. Ekonomicky řečeno, chyba těchto teoretiků spočívá v jejich přesvědčení, že peníze jsou „finanční aktivum“, které představuje dobrovolné úspory ekonomického subjektu, který „půjčuje“ současné statky výměnou za budoucí statky.¹⁴⁰ Nicméně *peníze samy*

¹³⁹ Selgin, „The Stability and Efficiency of Money Supply under Free Banking“, s. 440.

¹⁴⁰ Jak je myslitelné, že bankovky a vklady, což jsou samy peníze, jsou také „finančním aktivem“, které znamená, že držitelé dnes předali

jsou současným statkem¹⁴¹ a držba hotovostních zůstatků (či vkladů) neříká nic o poměru, ve kterém ekonomický subjekt chce spotřebovávat a investovat. Proto jsou nárůsty a poklesy jeho peněžních zůstatků naprosto kompatibilní s různými kombinacemi současných nárůstů a poklesů poměrů, ve kterých spotřebovává a investuje. Ve skutečnosti mohou jeho zůstatky fiduciárních prostředků růst současně s jeho výdaji za spotřební statky a služby, pokud sníží investice některých zdrojů uspořené a investované v minulosti. Jak zdůrazňuje Hans-Herman Hoppe, nabídka peněz a poptávka po nich určují jejich cenu neboli kupní sílu, zatímco nabídka „současných statků“ výměnou za „budoucí statky“ a poptávka po nich určují úrokovou sazbu neboli společenskou míru časové preference a celkový objem úspor a investic.¹⁴²

peníze třetí straně výměnou za určité množství peněz v budoucnosti? Myšlenka, že bankovky a vklady jsou „finanční aktivum“, odhaluje skutečnost, že banky v systému s částečnými rezervami duplikují platební prostředky *ex nihilo*: peníze jsou zapůjčeny třetí straně, která je užívá, a zároveň existuje finanční aktivum reprezentující tuto transakci, které je také považováno za peníze. Řečeno jinak, finanční aktiva jsou nároky nebo certifikáty, které znamenají, že se někdo vzdal současných peněz a předal je někomu jinému výměnou za větší množství peněz v budoucnosti. Pokud jsou zároveň finanční aktiva (jejich držitelé) považována za peníze, pak dochází ke zřejmé inflační duplikaci peněžních prostředků na trhu, která má původ v poskytnutí nové půjčky, aniž by někdo nejprve stejnou částku musel uspořit.

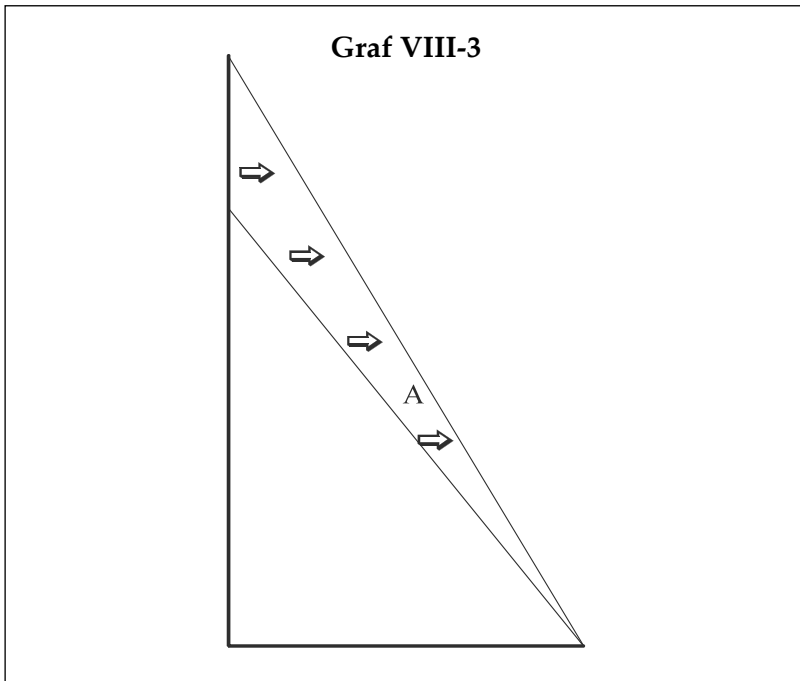
¹⁴¹ Peníze jsou dokonale likvidním současným statkem. S ohledem na bankovní systém jako celek nejsou fiduciární prostředky „finančním aktivem“, protože *nejdou nikdy staženy ze systému*, pouze donekonečna obíhají, a tudíž jsou penězi (nebo přesněji perfektním peněžním substitutem). Naproti tomu finanční aktivum představuje předání současných statků (obecně peněz) výměnou za budoucí statky (také obecně peněžní jednotky) v daném termínu a jeho vytvoření odpovídá nárůstu reálných úspor ekonomického subjektu. Viz Gerald P. O'Driscoll, „Money: Menger's Evolutionary Theory“, *History of Political Economy* 4, č. 18 (1986): 601–616.

¹⁴² Předně není vůbec pravda, že držba peněz, tj. rozhodnutí je neutratit, je to samé jako úspory. ... Ve skutečnosti úspory jsou nespoteřeba a poptávka po penězích nemá nic společného se spořením nebo nespořením. Poptávka po penězích je neochota

Spoření vždy vyžaduje, aby ekonomický subjekt snížil svou spotřebu (tzn. přinesl oběť), a tak uvolnil reálné statky. Úspory nevznikají pouhým nárůstem peněžních jednotek. Pouhá skutečnost, že nové peníze nejsou okamžitě vydány za spotřební statky, tedy neznamená, že jsou uspořeny. Selgin obhajuje své tvrzení, když kritizuje názor Machlupa¹⁴³, že expanzivní poskytování úvěrů vytváří kupní sílu, kterou nikdo nejprve nestáhl ze spotřeby (tj. uspořil). Aby totiž úvěr nenarušil strukturu výroby, musí logicky pocházet z předchozí úspory, která poskytuje současné statky, které investor skutečně uspořil. Pokud nedošlo k takové oběti spotřeby a investice jsou financovány vytvořenými úvěry, pak je nevyhnutelně narušena struktura výroby, i kdyby nově vytvořené fiduciární prostředky odpovídaly předchozímu růstu poptávky po nich. Selgin

kupovat nebo najímat nepeněžní statky, které zahrnují spotřební statky (současné statky) i kapitálové statky (budoucí statky). Nevydat peníze znamená nenakupovat spotřební statky ani investiční statky. Na rozdíl od tvrzení Selgina se věci mají takto: jednotlivci mohou využít svá peněžní aktiva jedním ze tří způsobů: mohou je vydat za spotřební statky; mohou je vydat na investice; nebo si je mohou nechat v hotovosti. Jiné alternativy neexistují. ... Pokud se ve stejnou dobu nezmění časová preference, reálná spotřeba a reálné investice zůstanou stejné jako dříve: dodatečná poptávka po penězích je uspokojena snížením nominální spotřeby a investičních výdajů v souladu se stejným dřívějším poměrem spotřeby a investic, což stlačuje dolů ceny spotřebních i výrobních statků a ponechává beze změny reálnou spotřebu a investice přesně na staré úrovni. (Hans-Hermann Hoppe, „How is Fiat Money Possible?—or The Devolution of Money and Credit“, v *Review of Austrian Economics* 7, č. 2 (1994): 72–73)

¹⁴³ Selginova neoprávněná kritika Machlupa se objevuje v poznámce 20 na s. 184 v jeho knize *The Theory of Free Banking*. Selgin by považoval celý objem úvěrů zobrazený plochou „A“ v grafu VIII-2 za „transfery úvěr“, protože to je „úvěr poskytnutý bankou na základě přání klientů nevydávat peníze držbou zůstatků vnitřních peněz“ (ibid., s. 60). Naopak pro Machlupa (i pro nás) přinejmenším plocha „B“ grafu VIII-4 představuje „vytvořený úvěr“ neboli expanzi úvěru, protože ekonomické subjekty neomezují svou spotřebu ve výši ilustrované plochou „C“.

tudíž musí předefinovat svůj koncept úspor a tvorby úvěrů. Říká, že úspory vznikají *ipso facto* ve chvíli, kdy vzniknou nové fiduciární prostředky, za předpokladu, že je jejich první držitel mohl vydat za spotřební statky a neučinil tak. Selgin dále tvrdí, že úvěrová expanze nezpůsobuje cykly, pokud odpovídá předchozímu nárůstu poptávky po fiduciárních prostředcích. Stručně řečeno, tyto argumenty jsou podobné těm, které Keynes vyslovil ve své *Obecné teorii*, argumentům, které byly již dávno vyvráceny, jak jsme viděli v kapitole 7.

Tvorba fiduciárních prostředků také způsobuje nárůst nabídky peněz a následné snížení kupní síly peněz. Banky takto společně a téměř neznatelně „vyvlastňují“ hodnotu peněžních jednotek občanů. Je určitě špatným vtípem říkat, že ekonomické subjekty, které postihne takové „vyvlastnění“, ve skutečnosti (dobrovolně?) „spoří“. Není překvapující, že tyto doktríny byly obhajovány autory jako Keynesem, Tobinem, Pointdexterem a obecně všemi, kdo obhajovali inflační politiku, úvěrovou expanzi a „euthanasii rentiérů“ ve prospěch agresivní ekonomické politiky, která prosazovala „adekvátní“ úroveň „agregátní poptávky“. Překvapující však je, že autoři jako Selgin a Horwitz, kteří patří (nebo alespoň patřili) k rakouské škole, a tudíž by si měli být více vědomi souvisejících rizik, neměli při obhajobě svého systému „svobodného bankovníctví s částečnými rezervami“ jinou alternativu než se uchýlit k této argumentaci.¹⁴⁴

¹⁴⁴ Jako další výhodu navrhovaného systému Selgin vidí to, že ekonomické subjekty, které drží hotovostní zůstatky ve formě fiduciárních prostředků vytvořených v systému svobodného bankovníctví, mohou získat finanční výnos ze svých peněz a využívat řadu bankovních služeb (platby, účtování, pokladní služby apod.) „zdarma“. Nicméně Selgin opomíjí zmínit určité náklady svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, jako jsou umělé fáze rozkvětu, špatné investice zdrojů a ekonomické krize. Nedotýká se ani problému, který považují za nejvyšší náklad: škodlivé efekty porušování právních principů v systému svobodného bankovníctví dávají vzniknout tendenci k vytvoření centrální banky jako věřitele poslední instance určené k podpoře bank a vytváření likvidity nezbytné k zajištění možnosti občanů kdykoliv si vybrat své vklady. Co se týká předpo-

PROBLÉMY HISTORICKÝCH ILUSTRACÍ SYSTÉMŮ
SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ

Autoři neobankovní teorie věnovali velké úsilí historickým studiím, které by podpořily jejich tezi, že systém svobodného bankovníctví poskytuje ekonomikám ochranu před cykly konjunktury a deprese, za což vděčí mechanismu „monetární rovnováhy“. Dosud vydané empirické studie se však vůbec nezaměřovaly na to, zda systémy svobodného bankovníctví zabránily úvěrové expanzi, umělým konjunkturám a ekonomickým recesím. Namísto toho se zaměřily na to, zda *bankovní krize a runy* byly méně či více časté a kruté v tomto bankovním systému než v systému centrálního bankovníctví (což je samozřejmě docela jiná otázka).¹⁴⁵

George A. Selgin sleduje výskyt bankovních runů v různých historických systémech svobodného bankovníctví oproti systémům kontrolovaným centrální bankou a dospívá k závě-

kládané „výhody“ úroků z vkladů a pokladních a účetních služeb „zdarma“, není jisté, zda by v čistém vyjádření úroky ekonomických subjektů z prostředků skutečně uspořené a zapůjčených v systému s požadavkem stoprocentních rezerv snižené o náklady odpovídajícího deposita a pokladních a účetních služeb byly stejné, vyšší nebo nižší než reálný úrok, který aktuálně získávají ze svých běžných účtů (upravených o znehodnocení, které chronicky ovlivňuje kupní sílu peněz v současném bankovním systému).

¹⁴⁵ Doposud teoretikové pečlivě prozkoumali kolem 60 systémů svobodného bankovníctví z minulosti. Obecně dospěli k tomuto závěru:

Míra úpadků bank byla nižší v systému bez omezení kapitálu, pobočkové sítě a diversifikace (např. ve Skotsku a Kanadě) než v systémech v těchto oblastech limitovaných (v Anglii a Spojených státech).

Nicméně tato otázka není relevantní z hlediska naší teze, protože výše uvedené studie neuvádí, zda byly uvedeny do pohybu cykly expanze a ekonomické recese. Viz *The Experience of Free Banking*, Kevin Dowd (ed.), s. 39–46. Viz také Kurt Schuller a Lawrence H. White, „Free Banking History“, *The New Palgrave Dictionary of Money and Finance*, Peter Newman, Murray Milgate a John Eatwell, eds. (Londýn: Macmillan, 1992), svazek 2, s. 198–200. Výše uvedený výňatek je ze s. 108 tohoto posledního článku.

ru, že právě v těchto druhých systémech byly bankovní krize početnější a vážnější.¹⁴⁶ Zásadní tezí hlavní knihy neobankovní teorie o svobodném bankovníctví ve Skotsku je tvrzení, že skotský bankovní systém, který byl „svobodnější“ než anglický, byl „stabilnější“ a méně podléhal finančním výkyvům.¹⁴⁷

Jak nicméně ukázal Murray N. Rothbard, fakt, že ve skotském systému zkrachovalo relativně méně bank než v anglickém systému, neznamená nezbytně, že prvně uvedený systém byl lepší.¹⁴⁸ Úpadek bank byl současným systémem centrálního bankovníctví prakticky eliminován, což tento systém nedělá lepším než systém svobodného bankovníctví podléhající právním principům. Dokonce jej to činí horším. Úpadek bank totiž neznamená, že systém funguje špatně, ale spíše že začal působit ozdravný, spontánní reverzní proces jako reakce na bankovníctví s částečnými rezervami, které je právním privilegiem a útokem na trh. Proto vždy, když systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami není doprovázen pravidelnými úpadky bank a pozastavením výplat, musíme tušit existenci *institucionálních faktorů, které chrání banky před normálními důsledky bankovníctví s částečnými rezervami a plní roli podobnou roli centrální banky, která funguje jako věřitel poslední instance*. V případě Skotska banky natolik podporovaly používání svých bankovek při ekonomických transakcích, že prakticky nikdo nepožadoval jejich proplacení ve zlatě. Ti, kdo příležitostně u přepážek svých bank požadovali měnový kov, se setkávali s obecným nesouhlasem a enormním tlakem ze strany svých bankéřů, kteří je obviňovali z „neloajálnosti“ a hrozili, že jim v budoucnosti neposkytnou půjčky. Navíc, jak ukázal

¹⁴⁶ George A. Selgin, „Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?“, rukopis prezentovaný na regionální schůzce Mont Pèlerin Society, Rio de Janeiro, 5.–8. září 1993, s. 26–27.

¹⁴⁷ White, *Free Banking in Britain*.

¹⁴⁸ Murray N. Rothbard, „The Myth of Free Banking in Scotland“, vydáno v *The Review of Austrian Economics*, svazek 2 (Lexington Books, 1988) s. 229–245, zvl. s. 232.

profesor Sidney G. Checkland¹⁴⁹, skotský systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami i tak procházel častými, opakovanými fázemi úvěrové expanze a kontrakce, které vedly k ekonomickým cyklům konjunktury a recese v letech 1770, 1772, 1778, 1793, 1797, 1802–1803, 1809–1810, 1810–1811, 1818–1819, 1825–1826, 1836–1837, 1839 a 1845–1847. Jinými slovy, i když se ve Skotsku objevilo méně runů na banky než v Anglii, opakující se fáze konjunktury a deprese byly stejně závažné a přes svůj vysoce oceňovaný systém svobodného bankovníctví nebylo Skotsko ušetřeno úvěrové expanze, umělé konjunktury a následných stadií vážné ekonomické recese.¹⁵⁰

Finanční systém v Chile v devatenáctém století poskytuje další historickou ilustraci neschopnosti systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami ubránit se umělé expanzi a ekonomickým recesím. V první polovině devatenáctého století Chile nemělo centrální banku a v bankovníctví byl zaveden požadavek 100procentních rezerv. Několik desetiletí její občané pevně odolávali snahám zavést bankovní systém s částečnými rezervami a během těchto let si užívali velkou ekonomickou a finanční stabilitu. Situace se začala měnit v roce 1853, kdy chilská vláda přijala jako profesora ekonomie na University of Santiago de Chile Jeana-Gustava Courcelle-Seneuila (1813–1892), jednoho z nejdůležitějších francouzských teoretiků svobodného bankovníctví s částečnými rezervami. Vliv Courcelle-Seneuila v Chile během deseti let, které tam vyučoval,

¹⁴⁹ Sidney G. Checkland, *Scottish Banking: A History, 1695–1973* (Glasgow: Collins, 1975). White sám ve své knize uznává, že Checklandova práce je zásadním dílem o historii skotského bankovního systému.

¹⁵⁰ Ačkoliv stále je třeba udělat hodně práce, historické studie systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami s malým množstvím (pokud vůbec nějakým) právních omezení a bez centrální banky potvrzují, že tyto systémy byly schopny nastartovat závažné úvěrové expanze a vyvolat ekonomické recese. To se stalo například na italských a španělských finančních trzích ve čtrnáctém a šestnáctém století (viz kapitola 2, oddíl 3), jak odhalil Carlo M. Cipolla a další, a stejně tak i ve Skotsku a Chile, jak jsme poznamenali v textu.

val, byl tak velký, že v roce 1860 byl přijat zákon umožňující zavedení svobodného bankovníctví s částečnými rezervami (bez centrální banky). V tento okamžik tradiční finanční stabilita chilského systému uvolnila cestu umělé expanzi (založené na poskytování nových půjček) následované krachy bank a ekonomickými krizemi. Konvertibilita papírové měny byla při několika příležitostech zastavena (1865, 1867 a 1879) a začalo období inflace a vážných ekonomických, finančních a sociálních potíží. Toto období se uchovalo v kolektivní paměti Chilců a vysvětluje to, proč chybně spojují finanční potíže s doktrinárním ekonomickým liberalismem Courcelle-Seneuila.¹⁵¹

¹⁵¹ Albert O. Hirschmann ve svém článku „Courcelle-Seneuil, Jean-Gustav“, *The New Palgrave: A Dictionary of Economics*, John Eatwell, Murray Milgate a Peter Newman (Londýn: Macmillan, 1992), svazek 1, s. 706–707, tvrdí, že Chilci nakonec demonizovali Courcelle-Seneuila a vinili ho ze všech ekonomických a finančních špatností, které v devatenáctém století postihly Chile. Murray N. Rothbard se domnívá, že tato demonizace je nespravedlivá a pramení z faktu, že špatné fungování systému svobodného bankovníctví, který Courcelle-Seneuil v Chile zavedl, také zdiskreditovalo deregulační iniciativy, které zavedl v jiných oblastech (jako například v hornictví), kde tyto snahy měly pozitivní výsledek. Viz Murray N. Rothbard, „The Other side of the Coin: Free Banking in Chile“, *Austrian Economics Newsletter* (zima 1989): 1–4. George Selgin reaguje na článek Rothbarda ohledně svobodného bankovníctví ve své práci „Short-Changed in Chile: The Truth about the Free-Banking Episode“, *Austrian Economics Newsletter* (jaro–zima 1990), s. 5 a následující. Selgin sám uznává, že období svobodného bankovníctví v Chile v letech 1866 až 1874 bylo „érou pozoruhodného růstu a vývoje“, během kterého „byla vybudována chilská železnice a telegrafní systém, byl rozšířen a modernizován přístav Valparaiso a fiskální rezervy se zvýšily o jednu čtvrtinu“. Podle rakouské teorie jsou všechny tyto jevy ve skutečnosti symptomy podstatné úvěrové expanze, která během těchto let probíhala a byla odsouzena k obrátu do recese (což se nakonec stalo). Selgin nicméně přisuzuje následnou bankovní krizi (ne však recesi) tomu, že chilská vláda udržovala umělou paritu mezi zlatem a stříbrem. Když rostla hodnota zlata, tato parita vyústila v masivní odliv zlatých rezerv ze země (viz Selgin, „Short-Changed in Chile“, s. 5, 6 a poznámka 3 na s. 7).

Skutečnost, že se různé historické studie snaží ukázat, že v systémech svobodného bankovníctví vznikalo méně runů na banky a krizí než v systémech centrálního bankovníctví, neznamená, že systémy svobodného bankovníctví byly zcela prosty takových událostí. Selgin sám uvádí nejméně tři případy, ve kterých krutá bankovní krize zničila systém svobodného bankovníctví: ve Skotsku v roce 1797, v Kanadě v roce 1837 a v Austrálii v roce 1893.¹⁵² Pokud má Rothbard pravdu a ve zbytku případů hrála institucionální omezení alespoň do určité míry roli centrální banky, pak počet bankovních krizí mohl být mnohem vyšší, pokud by tato omezení neexistovala.¹⁵³ V žádném případě nesmíme považovat eliminaci bankovních krizí za kritérium pro určení, který bankovní systém je nejlepší. Pokud by tomu tak bylo, pak by i nejradikálnější teoretikové svobodného bankovníctví s částečnými rezervami museli připustit, že nejlepší bankovní systém je ten, který vyžaduje zachování 100procentních rezerv, protože to je z definice jediný systém, který za všech okolností ochraňuje před bankovními krizemi a runy.¹⁵⁴

Stručně řečeno, historická zkušenost nepodporuje tezi teoretiků moderního svobodného bankovníctví s částečnými rezervami. Úvěrová expanze způsobovala cykly konjunktury a deprese i v nejméně kontrolovaných systémech svobodného bankovníctví, které také nebyly uchráněny od bankovních runů a krachů. Uznání této skutečnosti vedlo určité neobankovní autory, jako například Stephena Horwitze, k tomu, aby trvali na tom, že ačkoliv historické důkazy stojící proti jejich názorům mají určitou důležitost, nelze je použít k odmítnutí

¹⁵² Selgin, „Are Banking Crises a Free-Market Phenomenon?“, tabulka 1(b), s. 27.

¹⁵³ Raymond Bogaert, jak se zdá, potvrzuje Rothbardovu tezi. Podle Bogaerta je zdokumentováno, že ze 163 bank vzniklých v Benátkách na konci středověku nejméně 93 zkrachovalo. Raymond Bogaert, *Banques et banquiers dans les cités grecques*, s. 392, poznámka 513.

¹⁵⁴ Selgin sám uznává: „Krise bankovníctví se 100procentními rezervami je nemožná.“ Viz George A. Selgin, „Are Banking Crises a Free Market Phenomenon?“, s. 2.

teorie, že svobodné bankovníctví s částečnými rezervami působí pouze příznivě. K popření této teorie se musí použít přísně teoretické postupy.¹⁵⁵

NEZNALOST PRÁVNÍCH ARGUMENTŮ

Teoretikové bankovníctví s částečnými rezervami mají sklon k tomu, že ze svých analýz vylučují právní hlediska. Nevidí, že studium bankovních záležitostí musí být především multidisciplinární a přehlídá úzký teoretický a praktický vztah mezi právními a ekonomickými aspekty všech společenských procesů.

Proto teoretikové svobodného bankovníctví pouští ze zřetele skutečnost, že bankovníctví s částečnými rezervami je z právního hlediska logicky nemožné. Na začátku této knihy jsme vysvětlili, že každá bankovní půjčka poskytovaná oproti prostředkům z běžného vkladu vyústuje v *dvojití vlastnictví* stejného množství peněz: stejné peníze jsou přístupné původnímu vkladateli a zároveň dlužníkovi, který dostává půjčku. Je zřejmé, že stejná věc nemůže být k dispozici dvěma lidem zároveň. Poskytovat něco k dispozici druhému člověku, pokud to samé zůstává k dispozici prvnímu, znamená jednat

¹⁵⁵ S ohledem na metodologii se plně ztotožňujeme s názorem Horwitze (viz jeho „Misreading the ‚Myth‘“, s. 167). Nicméně je zvláštní, že celá škola, která vznikla na základě analýz údajně přínosných výsledků skotského systému svobodného bankovníctví, byla nucena nespolehat se dále na historické studie o systému svobodného bankovníctví. Stephen Horwitz v komentáři Rothbardova zhodnocení historie svobodného bankovníctví shrnuje:

Pokud má Rothbard pravdu, měli bychom se dívat na skotský příklad skeptičtěji. Ale hledisko existence vládních zásahů nemůže samo o sobě porazit teoretický argument. Skotské banky nebyly ani úplně svobodným, ani rozhodným příkladem. Teorie svobodného bankovníctví stále stojí a její oponenti se do ní musí pustit jak na historické, *tak* na teoretické úrovni, aby ji mohli odmítnout. (s. 168)

To je přesně to, o co jsme se v této knize pokusili.

podvodně.¹⁵⁶ Takové jednání jasně znamená zpronevěru a podvod, zločiny páchané přinejmenším během raných stadií vývoje moderního bankovního systému, jak jsme viděli v kapitole 2.

Jakmile banky získaly od vlád privilegium pracovat s částečnými rezervami, z hlediska pozitivního práva přestala tato bankovní metoda být zločinem. Když občané jednají v systému takto krytém zákonem, musíme vyloučit možnost zločinného podvodu. Nicméně, jak jsme řekli v kapitolách 1 až 3, toto privilegium v žádném případě neposkytuje kontraktu o peněžním depositu v bance příslušnou právní povahu. Úplný opak je pravdou. Ve většině případů je taková smlouva od samého počátku neplatná kvůli rozporům týkajícím se *kauzy*: vkladatelé považují transakci za depositum, zatímco banky ji považují za půjčku. Podle obecných právních principů, kdykoliv strany zapojené do směny mají neslučitelná přesvědčení o povaze uzavírané smlouvy, je tato dohoda od počátku neplatná.

I když se vkladatelé a banky dohodnou, že jejich transakce je půjčkou, právní povaha smlouvy o peněžním depositu v bance nebude vhodnější. Z ekonomického hlediska jsme viděli, že je teoreticky nemožné, aby banky za všech okolností vrátily jim svěřené vklady převyšující výši rezerv, které drží. Tato nemožnost je dále umocněna tím, že bankovníctví s částečnými rezervami samo vyvolává ekonomické krize a recese, které opakovaně ohrožují solventnost bank. Podle obecných právních principů jsou dohody, které je v praxi *nemožné* uskutečnit, neplatné a neúčinné. Pouze požadavek 100procentních rezerv, který by garantoval vrácení všech vkladů kdykoliv, nebo podpora centrální banky, která by vždy dodávala potřebnou likviditu v období potíží, by takové dohody o „půjčce“ (s dohodou o vyplacení nominální hodnoty na požádání) činily *možnými*, a tudíž platnými.

Tvrzení, že dohody o bankovních depozitech není možné dodržet pouze periodicky a za extrémních okolností, také

¹⁵⁶ Hoppe, „How is Fiat Money Possible? — or, The Devolution of Money and Credit“, s. 67.

nemůže nahradit právní podstatu, protože bankovníctví s částečnými rezervami porušuje veřejný pořádek a škodí třetím stranám. Protože bankovníctví s částečnými rezervami rozšiřuje množství půjček, aniž by to bylo podloženo reálnými úsporami, narušuje strukturu výroby, a tak vede příjemce půjček, podnikatele oklamané vyšší flexibilitou úvěrových podmínek, k zahájení investic, které budou v konečném důsledku ztrátové. Při vypuknutí nevyhnutelné ekonomické krize jsou obchodníci nuceni zastavit a zlikvidovat tyto investiční projekty. Výsledkem jsou velké ekonomické, sociální i osobní náklady nejen pro obchodníky „vinné“ chybami, ale také pro všechny ostatní ekonomické subjekty ve výrobním procesu (dělníky, dodavatele apod.).

Z toho důvodu nemůžeme argumentovat, jako to udělali White, Selgin a jiní, že by ve svobodné společnosti banky a jejich klienti měli být svobodní uzavřít jakoukoliv dohodu, která jim nejvíce vyhovuje.¹⁵⁷ I dohoda uspokojivá pro obě strany totiž není platná, pokud představuje zneužití práva nebo poškozuje třetí strany, a tím narušuje veřejný pořádek. Toto platí pro peněžní depozita v bankách, která jsou vedena s částečnou rezervou a ve kterých jsou si obě strany v rozporu se zvyklostmi plně vědomy skutečné právní povahy a implikací této dohody.

Hans-Hermann Hoppe¹⁵⁸ vysvětluje, že tento typ smlouvy přináší újmu třetím stranám nejméně třemi způsoby. *Za prvé*, úvěrová expanze zvyšuje množství peněz, a tak omezuje kupní sílu peněžních jednotek držených jako hotovostní zůstatek všemi ostatními – těmi, jejichž peněžní jednotky ztratí kupní sílu oproti hodnotě, kterou by byly měly, kdyby nedošlo k úvěrové expanzi. *Za druhé* jsou obecně poškozeni vkladatelé, protože úvěrová expanze snižuje pravděpodobnost, že budou bez centrální banky schopni získat zpět všechny uložené pe-

¹⁵⁷ Viz například White, *Competition and Currency* (New York: New York University Press, 1989), s. 55–56 a Selgin, „Short-Changed in Chile“, s. 5.

¹⁵⁸ Hoppe, „How is Fiat Money Possible? – or, The Devolution of Money and Credit“, s. 70–71.

něžní jednotky; pokud centrální banka existuje, jsou vkladatelé poškození tím, že i když mají garantováno vyplacení svých vkladů, nikdo nemůže garantovat, že jim budou vyplaceny peněžní jednotky nezmenšené kupní síly. *Za třetí*, poškození jsou všichni ostatní dlužníci a ekonomické subjekty, neboť tvorba fiduciárního úvěru a jeho injekce do ekonomického systému ohrožuje celý úvěrový systém a poškozuje strukturu výroby, a tím zvyšuje riziko, že se podnikatelé pustí do projektů, které v průběhu realizace zkrachují a způsobí nevýslovné lidské utrpení, když úvěrová expanze dospěje do fáze ekonomické recese.¹⁵⁹

Pokud se v systému svobodného bankovníctví snižuje kupní síla peněz ve vztahu k hodnotě, kterou by měly, kdyby v prostředí s částečnými rezervami nedocházelo k expanzi úvěru, účastníci (vkladatelé a zvláště banky) způsobují újmu třetím stranám. Vlastní definice peněz odhaluje, že jakákoliv manipulace s nimi, s *univerzálním* prostředkem směny společností, působí škodlivě na téměř všechny další účastníky v ekonomickém systému. Proto je jedno, zda vkladatelé, banky nebo dlužníci dobrovolně uzavírají či neuzavírají určité dohody, pokud takové dohody prostřednictvím systému bankovníctví s částečnými rezervami ovlivňují peníze a obecně škodí veřejnosti (třetím stranám). Tato újma činí dohody neplatný-

¹⁵⁹ Multidisciplinární povaha kritické analýzy bankovního systému s částečnými rezervami a související důležitost jak právního, tak ekonomického hlediska nejsou pouze ústředním tématem této knihy; Walter Block je také zdůrazňuje ve svém článku „Fractional-reserve Banking: An Interdisciplinary Perspective“, vydaném jako kapitola 3 v *Man, Economy, and Liberty: Essays in Honour of Murray N. Rothbard*, Walter Block and Llewellyn H. Rockwell, Jr., eds, (Auburn, Ala.: The Ludwig von Mises Institute, 1988), s. 24–32. Block zdůrazňuje zvláštní skutečnost, že žádný teoretik z řad moderní školy svobodného bankovníctví s částečnými rezervami dosud nevybudoval kritické, systematické stanovisko proti návrhu bankovního systému s požadavkem 100procentních rezerv. Vyjma několika komentářů Horwitze se neobankovní teoretikové ještě musí pokusit ukázat, že bankovní systém s požadavkem 100procentních rezerv nedokáže garantovat „mone-tární rovnováhu“ a zabránit ekonomickým cyklům. Viz Horwitz, „Keynes’ Special Theory“, s. 431–432, poznámka 18.

mi, neboť narušují veřejný pořádek.¹⁶⁰ Ekonomicky řečeno, kvalitativní dopady úvěrové expanze jsou identické s dopady kriminální činnosti padělání bankovek a mincí, trestného činu definovaného například články 386–389 nového španělského trestního zákoníku.¹⁶¹ Obojí jednání znamená tvorbu peněz, přerozdělení příjmu ve prospěch několika málo občanů na úkor všech ostatních a také narušení struktury výroby. Nicméně z množstevního hlediska pouze úvěrová expanze může zvýšit nabídku peněz dostatečně rychle a v dostatečném měřítku, aby způsobila umělou konjunkturu a vyvolala recesi. Ve srovnání s úvěrovou expanzí v bankovníctví s částečnými rezervami a manipulací peněz ze strany vlád a centrálních bank je trestný čin padělání měny dětskou hrou s prakticky nezatelným společenským dopadem.

Výše uvedené právní úvahy ovlivnily i Whitea, Selgina a ostatní teoretiky moderního svobodného bankovníctví, kteří jako poslední možnost obhajoby garance stability systému navrhli, že „svobodné“ banky na svých bankovkách a vkladech budou uvádět „bezpečnostní“ doložku, která bude informovat klienty, že se banka může kdykoliv rozhodnout pozastavit nebo odložit výplatu jejich vkladů nebo výplatu bankovek v drahých kovech.¹⁶² Zavedení této doložky by jasně zname-

¹⁶⁰ Mé stanovisko k této otázce je ještě radikálnější než stanovisko, které zastává Alberto Benegas Lynch ve své knize *Poder y razón razonable* (Buenos Aires and Barcelona: librería „El Ateneo“ Editorial, 1992), s. 313–314.

¹⁶¹ Následující bude trestáno trestem odnětí svobody v délce od osmi do dvanácti let a pokutováno až do výše desetinásobku nominální hodnoty měny: 1. Výroba padělku měny. (Článek 386 nového španělského trestního zákoníku)

Je důležité podotknout, že škoda způsobená úvěrovou expanzí stejně jako paděláním peněz dopadá na společnost velmi rozptýleně, a proto by bylo nezměrně obtížné, ne-li nemožné, bojovat s tímto zločinem na základě demonstrace škody každé poškozené strany. Trestný čin výroby padělané měny je definovaný jako jednání pachatele a ne jako specifická osobní újma způsobená tímto jednáním.

¹⁶² Takové „opční klauzule“ platily ve skotských bankách v letech 1730 až 1765 a vyhrazovaly právo dočasně pozastavit výplaty bankami

nalo odstranění důležité vlastnosti peněz z příslušných instrumentů: dokonalou, tj. okamžitou, úplnou a bezpodmínečnou likviditu. Tímto by se vkladatelé nejen stali nucenými věřiteli z vůle bank, ale i jejich vklad by se stal druhem aleatorní smlouvy neboli loterie, ve které by možnost vyzvednutí vložené hotovosti byla závislá na konkrétních okolnostech v danou chvíli. Nemůže být námitka proti dobrovolnému rozhodnutí určitých stran uzavřít takovou atypickou aleatorní smlouvu. Ale i kdyby byla zavedena „bezpečnostní“ doložka a účastníci (banky i jejich klienti) si jí byli plně vědomi a kdyby tito jednotlivci i všechny ostatní ekonomické subjekty považovali vklady na vyžádání a bankovky za dokonalé peněžní substituty, byla

vydaných vlastních bankovek v drahých kovech. S ohledem na runy na banky pak Selgin říká:

Banky se v systému svobodného bankovníctví mohou tomuto osudu vyhnout vydáváním závazků podléhajících smluvnímu „omezení“ výplaty podkladových peněz. Omezením plateb mohou banky izolovat zásobu peněz a ostatní nominální veličiny od projevů souvisejících s panikou. (Selgin, „Free Banking and Monetary Control“, s. 1455)

Skutečnost, že se Selgin uchyluje k těmto doložkám, aby zabránil runům na banky, je stejně tak závažná z hlediska „solventnosti“ jeho vlastní teorie, jako je z hlediska právního překvapivé to, že se pokouší budovat systém na základě vyvlastnění, ať již částečného a dočasného, vlastnických práv vkladatelů a držitelů bankovek, kteří by se v době krize proměnili v nucené věřitele a nemohli by se dále považovat za skutečné vkladatele a držitele peněžních jednotek nebo přesněji držitele peněžních substitutů. Vzpomeňme si na komentář samotného Adama Smitha:

Ředitelé některých těchto [skotských] bank někdy využívali výhody opční klauzule a hrozili těm, kteří požadovali zlato a stříbro výměnou za velký počet jejich bankovek, že využijí této klauzule, pokud se žadatel neuspokojí pouze s částí toho, co požaduje. (Smith, *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*, kniha II, kap. 2, s. 394–395)

Opční klauzule viz Parth J. Shah, „The Option Clause in Free Banking Theory and History: A Reappraisal“, rukopis prezentovaný na 2. konferenci rakouských učenců (Auburn, Ala.: Ludwig von Mises Institute, 4.–5. dubna, 1997), později vydáno v *Review of Austrian Economics* 10, č. 2 (1997): 1–25.

by tato doložka schopna pouze zabránit okamžitému zastavení výplat či krachům bank runu na banku. Nezastavila by všechny opakující se procesy úvěrové expanze, krize a recese, které jsou typické pro bankovníctví s částečnými rezervami a které vážně poškozují třetí strany a narušují veřejný pořádek. (Nezáleží na tom, jaká „opční klauzule“ je obsažena ve smlouvách, pokud veřejnost považuje výše zmíněné nástroje za dokonalé peněžní substituty). Opční klauzule mohou přinejlepším chránit banky, ale neochrání společnost ani ekonomický systém od postupných stadií úvěrové expanze, konjunktury a recese. Proto ani poslední obranná linie Whitea a Selgina žádným způsobem neeliminuje skutečnost, že bankovníctví s částečnými rezervami způsobuje těžké systematické škody třetím stranám a narušuje veřejný pořádek.¹⁶³

¹⁶³ Je zajímavé si všimnout, že mnoho teoretiků svobodného bankovníctví nevidí, že bankovníctví s částečnými rezervami je nelegitimní z hlediska obecných právních principů, a namísto návrhu na likvidaci bankovníctví částečných rezerv navrhuje, aby bankovní systém byl úplně zprivatizován a centrální banka odstraněna. Toto opatření by bezpochyby směřovalo ke kontrole prakticky neomezených zneužití finanční sféry autoritami, ale nezabránilo by možnosti zneužívání, které se (v menším měřítku) děje v soukromé sféře. Tato situace se podobá té, která by nastala, pokud by se vlády mohly systematicky podílet na vraždách, loupežích či ostatních zločinech. Škoda pro společnost by byla děsivá s ohledem na nezměrnou moc a monopolistické postavení státu. Privatizace tohoto trestního jednání (ukončení jejich systematického páchání ze strany vlády) by nepochybně vedlo ke „zlepšení“ situace, protože by zmizela obrovská trestní moc státu a soukromým ekonomickým subjektům by bylo dovoleno spontánně rozvíjet metody, které by je ochránily před takovými zločiny. Nicméně privatizace trestního jednání není konečným řešením problémů, které zločin představuje. Tyto problémy můžeme zcela vyřešit pouze bojem proti zločinu všemi dostupnými prostředky, i když jsou pachateli soukromí činitelé. Tudiž spolu s Murrayem N. Rothbardem činíme závěr, že v ideálním ekonomickém systému se svobodným trhem:

Banky s částečnými rezervami nemohou být považovány za pouhé podnikatele, kteří činí nešťastná obchodní rozhodnutí, ale za podvodníky a defraudanty, proti kterým by mělo být zakročeno celou vahou práva. Vynucené vyplacení všech obětí spolu s nezanedbatelným uvězněním by mělo sloužit jako odstrašující

5

ZÁVĚR: FALEŠNÁ DISKUSE MEZI
OBHÁJCI CENTRÁLNÍHO BANKOVNICTVÍ
A OBHÁJCI SVOBODNÉHO BANKOVNICTVÍ
S ČÁSTEČNÝMI REZERVAMI

Tradiční přístup k diskusi mezi zastánci centrálního bankovníctví a zastánci svobodného bankovníctví s částečnými rezervami je zásadně špatný. Za prvé, tento přístup ignoruje skutečnost, že systém svobodného bankovníctví s částečnými rezervami téměř nevyhnutelně stimuluje síly, které vedou ke vzniku, rozvoji a upevnění centrální banky. Bankovníctví s částečnými rezervami způsobuje úvěrovou expanzi, která spouští zpětné procesy ve formě finančních krizí a ekonomických recesí, které následně nevyhnutelně pobízejí občany, aby požadovali státní intervenci a státní regulaci bankovníctví. Za druhé, samy banky zapojené do systému brzy zjišťují, že mohou snížit riziko své nesolventnosti dohodami mezi sebou, fúzemi nebo dokonce požadavkem na vytvoření věřitele poslední instance, který jim bude poskytovat potřebnou likviditu v době potíží nebo institucionalizovat a oficiálně řídit nárůst úvěrové expanze.

Můžeme učinit závěr, že bankovníctví s částečnými rezervami bylo hlavní historickou příčinou vzniku a vývoje centrální banky. Z tohoto důvodu nesmíme přistoupit k teoretické a praktické diskusi z tradičního hlediska, ale z hlediska dvou radikálně rozdílných systémů: svobodného bankovníctví, které se řídí tradičními právními principy (požadavkem 100procentních rezerv) a ve kterém jsou všechny operace s částečnými rezervami, ať již dobrovolně dohodnuté, nebo ne, potlačovány jako nelegální a narušující veřejný pořádek; a systém, který

cí příklad, stejně jako trest za tuto kriminální činnost. (Murray N. Rothbard, „The Present State of Austrian Economics“, *Journal des Economistes et des Etudes Humaines* 6, č. 1 [březen 1995]: 80–81); přetištěno v Rothbard, *The Logic of Action I* [Cheltenham, U. K.: Edward Elgar, 1997], s. 165)

dovoluje bankovníctví s částečnými rezervami a ze kterého nevyhnutelně vzniká centrální banka (jako věřitel poslední instance), která kontroluje celý finanční systém.¹⁶⁴

Toto jsou jediné teoreticky i prakticky životaschopné alternativy. Do této chvíle jsme zkoumali ekonomické vlivy bankovníctví s částečnými rezervami jak v systému řízeném centrální bankou, tak v systému svobodného bankovníctví. V příští, poslední kapitole budeme pečlivě analyzovat systém svobodného bankovníctví podléhající tradičním právním předpisům, tj. požadavku 100procentních rezerv.

¹⁶⁴ Leland Yeager (alespoň tiše) uznává moji myšlenku nefunkčnosti systému svobodného bankovníctví s částečnými rezervami, když navrhuje peněžní systém založený výhradně na bankovních penězích, ve kterém jsou všechny požadavky na rezervy bank zrušeny a vnější ani podkladové peníze nejsou vůbec používány. Yeagerův systém by samozřejmě byl náchylný ke všem cyklickým problémům, které jsme detailně analyzovali v této knize. Viz Yeager, „The Perils of Base Money“.